مەشخەڵی خەباتی

خەباتی حیزبی دیموکراتی کوردستان ناکوژێتەوە

دامەزرانی کۆماری کوردستان

٣

کۆمەڵێک وتار، وتووێژ، لێدوان و هەڵسەنگاندن

بەشی: دەهەم

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی : ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

پێڕست:

١- کۆماری کوردستان بەشێک لە بیرەوەری یەکانی سەعید هومایون................................ ڕۆژنامە کوردستان ٤

٢- با باشتر ڕێز لە کۆماری کوردستان بگرین!.. ئاگری باڵەکی ٩

٣- لە یادی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا بەردەوام بێت خەبات لە............................. عەتاقەرەداغی ١٢

٤- کۆماری کوردستان و مشت و ماڵێکی تر.. هاشم ڕۆستەمی ١٤

٥- ڕۆژی بەدەوڵەتبوونی کورد.. ئەیوب ئەیوبزادە ١٧

٦- کۆماری کوردستان و خۆری زێرینی کوردستان.. عومەر کەریم بەرزنجی ٢٥

٧- کۆماری کوردستان لە مێژوودا.. ئەحمەد مەکلاوەیی ٢٨

٨- دوای ٦٨ ساڵ، ئێمە چمان کردوە؟.. ئاگری باڵەکی ٣٢

٩- کۆماری کوردستان لە خوێندنەوەی باو و دژە باودا.. حسین یەزدانپەنا ٣٥

١٠- کۆماری کوردستان چۆن دامەزرا و بۆچی ڕووخا؟.. ئا: چۆمان تەقێدین ٤٠

١١- تێڕوانینێکی نوێ لەجەمهوریەتی کوردستان.. مەحمود مەلا عیزەت ٤٥

١٢- چەند سەرنجێک لەسەر پێگەی ژن لە کۆماری کوردستان و............................... ئەحمەد ئەسکندەری ٥٩

١٣- کۆماری کوردستان و ڕۆڵی کرماشان.. نەعیم نەجەفی ٦٤

١٤- کۆماری کوردستان و چەند پرسیارێک.. ئامانج زیبایی ٦٧

١٥- ڕۆژهەلاتی کوردستان ٧٠ ساڵ دوای کۆماری کوردستان.. لوقمان زەهرایی ٧١

١٦- وشیاریی نەتەوەیی و یەکڕیزیمان زامنی سەرکەوتنمانە.. عەبو ڕاد ٧٦

١٧- یادی کۆمارە تاقانەکە - سەد بەهار قوربانی زستانی وابێت .... کوردستانی نوێ ٧٨

بەشی دەهەم

١٨- ٢ی ڕێبەندان سەرەتای تەمەنێکی کەم و وەرچەرخانێکی گرینگ.......................... محەممەدی فەقێ عەلی ٨٠

١٩- بەرز و پیرۆز بێ یاد و بیرەوەری کۆماری کوردستان .... نەعمەت مەلا ٨٣

٢٠- لە حەفتاساڵەی یادی کۆماردا بەرەو کۆمارێکی دیکە.. مەجید حەقی ٨٦

٢١- ژێکاف، دێموکڕات و کۆمار.. ئاسۆ خەبات ٩٠

٢٢- کۆماری کوردستان و ڕێبازەکەی، لە کوێوە بو کوێ؟.. هیوا گوڵ محەمەدی ٩٥

٢٣- کۆماری کوردستان؛ دەستکەوتێکی مێژوویی یان ڕووداو؟.. قەرەنی قادری ١٠٠

٢٤- (٧٠) ساڵ بەسەر دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا تێپەڕ دەبێت.................................. ماڵپەڕی سبەی ١٠٢

٢٥- بەرەو دووەم کۆماری سەربەخۆی کوردستان.. سەلاح باباعەلی ١٠٦

٢٦- نەوت و کۆتاییی کۆماری کوردستان لە مەهاباد.. شالاو عەبدولخالق محەمەد ١٠٨

٢٧- ٧١ ساڵ بەسەر دامەزرانی کۆماری کوردستاندا تێدەپەڕێت.. شەریف فەلاح ١١٢

٢٨- دووی ڕێبەندان و یادی کۆمار... ڕەزا محەمەدئەمینی ١٢٠

٢٩- کۆماری کوردستان لە نێوان پرسیاری سەربەخۆیخوازی و خودموختاری دا.......................... عومەر باڵەکی ١٢٤

کۆماری کوردستان بەشێک لە بیرەوەری‌یەکانی سەعید هومایون

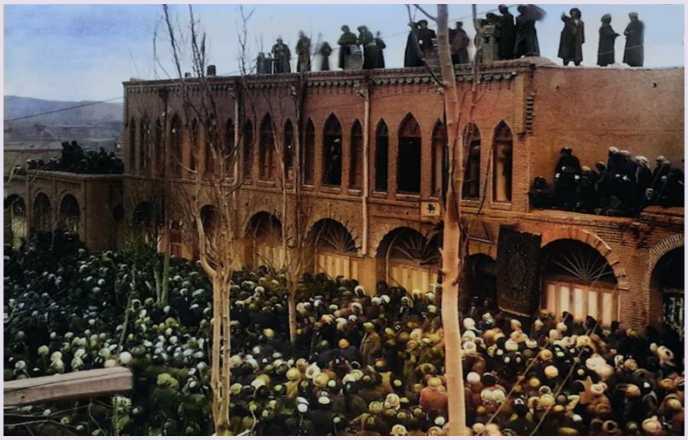

ڕۆژنامە کوردستان

گرنگترین و بێ وێنەترین ڕووداو لە مێژووی میللەتی کورددا ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی (١٩٤٦ی زایینی) واتە ڕۆژی ڕاگەیاندن و دامەزراندنی کۆماری کوردستان بە دەستی بەتوانای پێشەوا قازی محەممەد لە شاری مەهاباد دابوو.

لە بەشێکی مەیدانی چوارچرا ٣٠٠ پێشمەرگە وێڕای دەستەی موسیقیی نیزامی کە لەپێشەوەی ئەوان بوون، لە چەند سەدمیتریی ماڵی پێشەوا جێگیر ببوون خەڵک بە تامەزرۆیی یەوە چاوەڕوانی هاتنی بەڕێزیان بوون. دواتر لە کاتێک دا کە ئەندامانی کومیتەی ناوەندی بە جلوبەرگی فەرمی یەوە لە پشت سەری پێشەوا ڕاوەستابوون بە هەنگاوی لەسەرەخۆو پتەو هاتنە نێو گۆڕەپانەکەوە.

هۆتاف کێشان و چەپڵەی قایم و ڕێکوپێکی بەشداران و هاواری شادی وێڕای دەنگی مووزیک لە شاردا دەنگی دەدایەوە. لەو کاتەدا سەرۆکی شارەوانیی مەهاباد بە هەنگاوی پتەو بەرەوپیلی پێشەوا قازی محەممەد چوو. پاش دانەواندنی سەری ڕێزو حورمەت گوتی: ئەمن غەنیی خوسرەوی ڕێز لەم سەرکەوتنە دەگرم کە بە دانی شەهیدگەلێکی بێئەژمار و خۆڕاگری لەهەمبەر ژێرچەپۆکی دا، لە سایەی وشیاریی‌و لێزانی بەڕێزتان وەدەست میللەتی کورد کەوتووە. هەروەها بە دڵێکی پاک و پڕ لە خۆشەویستی پیرۆزبایی لە پێشەوای میللەتی ڕەسەن، بە حورمەت و لەخۆبوردووی کورد دەکەم.

بەشی دەهەم

تکاتان لێ دەکەم لەم کاتە چارەنووس ساز و مێژوویی یەدا ڕێورەسمی ئازادی و سەرکەوتنی گەلی کورد بە ناوی خودای پاکەوە بکەنەوە.

بەو ئامادەکاریو جموجوڵانەی کە لە چەند ڕۆژ لەوە پێشەوە لە مەهابادا دەبینران، چاوەڕوانیی پێشهاتو ڕووداوگەلێکی گرنگ دەکرا. سەرۆک عەشیرەت و کەسایەتی یە ناسراوەکانی ناوچە ڕزگارکراوەکان بۆ مەهاباد بانگ کرابوون. بە هاتنی نوێنەری ناوچە جیاجیاکان بۆ شاری مەهابادو دەربڕینی پشتیوانی لە دەسکەوتەکانی گەلی کورد، ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانیش گەیشت. سەرجەم چین و توێژە جیاجیاکانی شارو دێهاتەکانی دوورو نزیک و هەروەها ئەو نوێنەرانەی کە لە هەموو شوێن و پارچەکانی کوردستانەوە هاتبوون لە گۆڕەپانی چوارچرا لە بەرامبەر کومیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات و نووسینگەی تایبەتی قازی محەممەددا کۆبوونەوە.

لەم کۆبوونەوە پڕشکۆو دەیان هەزار کەسی یە دا کە بە ئامادەبوونی بەڕێزان، حاجی سەید عەبدوڵڵا گیلانی زادە، مەلامستەفا بارزانی، حاجی باباشێخ، مەلا حسێن مەجدی و مامۆستایانی ئایینی و هەمووو سەرۆک عەشیرەتەکان و نوێنەرانی عەشیرەتەکان حیزب لە سەرتاسەری ناوچە ئازادبووەکان پێکهاتبوو، هەمووان بەوپەڕی تامەزرۆیی و بێئوقرەیی چاوەڕوانی هاتنی پێشەوا قازی محەممەد بوون. پێشەوا بە جلوبەرگی نیزامی‌یەوە لە نێو چەپڵەڕێزان و دەربڕینی هەستی ئامادەبووان دا هاتە گۆڕەپانی چوارچرا. پێشەوا قازی محەممەد دوای سڵاوو بەخێرهێنانی بەشدارانی میتینگ لە شوێنی تایبەتی کە لە نێوەڕاستی گۆڕەپان دیاری کرابوو، ڕاوەستا. لەم ڕێورەسمە پڕشکۆیەدا پێشمەرگەکان لە ریزگەلێکی ڕێکوپێکو قوتابیانی قوتابخانەکانیش بە هۆتاف و چەپڵەڕێزان پێشوازی یان لێکرد.

قازی محەممەد لە شوێنە تایبەتی یەکەیەوە ڕووی لە بەشداران کردو گوتی: "بە ناوی خوا، کوردستان یەک هەڵکەوتی جوغرافیایی هەیە، بێئەوەی وڵاتێکی دیکە لە نێوان پارچەکانی دابێ و میللەتی کورد لێک جیا بکاتەوە نیشتمانێکی یەکپارچەو خەڵکی ئێمە لە یەک کوردستان و یەک نیشتمان دا دەژین و میللەتی ئێمە چارەنووس و رابردوویەکی لەمێژینەی هەیە کە هەموو میللەتی کورد تێی دا هاوبەشن، خاوەنی دابونەریت و ڕێورەسمی نەتەوایەتیی تایبەت بە خۆیەتی. بەخۆشی یەوە تا ئێستا ڕووداوگەلی ڕۆژگار هیچ چەشنە شوێنێکی ئەوتۆیان لەسەر بنەما سەرەکی و بنەڕەتی یەکانی نەتەوەی کورد دانەناوە. گەلی کورد هەر لە کۆنەوە خاوەنی دەسەڵات و حکوومەت بووەو هەمیشە میرو پاشاو حوکمڕانەکانی لە خۆی بووە. لەم کوردستانە ئازادەی ئێستادا میرانی موکریان لە میرسەیفەدینەوە دەست پێ دەکاو سارم بەگ و شێخ حەیدەر بەگ و ئەمیر پاشا، تا ئەم دوایانە قوباد خانی موکری خاوەن هێزو دەسەڵاتدار بوون.

میللەتی ئازادو قارەمانی کورد لە هەر کاتو ساتێک دا لە بەرامبەر هەر هێزێک دا ویستبێتی دەست بەسەر زێدو

نیشتمانەکەی داگرێ، راوەستاوەو لە دژی خەباتی کردوەو لە هیچ چەشنە فیداکاری و گیانبازی یەک چاوپۆشی نەکردوە. ئەم میللەتە بۆ وەدەستهێنانی سەربەخۆیی و ئازادی بە هەزاران قوربانیی داوەو بەردەوام خەریکی خەباتو بەرەنگاری بووەو هیچ ئەزموونێکی تاڵ نیە کە تاقیی نەکردبێتەوە. بەو حاڵەش لە بەرامبەر هەموو جۆرە پیلان و فرتوفێڵی دوژمنەکانی دا وەستاوەو هیچ کات لە داخوازیە رەواکانی پاشگەز نەبۆتەوەو لە پێناوی وەدیهێنانی ئازادی دا بەردەوام بووەو بە دڵێکی پڕ لە هیواو خۆزیاو ئیمانێکی پتەوەوە لە تێکۆشان وازی نەهێناوە.

محەممەد (میرە کورە)یان کوشت، میرەکانی بابان سەریان هەڵ دا، بابانەکانیان سەرکوت کرد، ئەردەڵانەکان راستەوە بوون، ئەردەڵانەکانیان تێک شکاند بدلیسیەکان راپەڕین، بەڵام لەم دوایانەدا بە تایبەت دوای شەڕی یەکەمی جیهانیو هاتنە سەرکاری دیکتاتۆرگەلێک لە ئێران، تورکیە، عێراقو سووریە زمان و کولتوورو دابونەریت و مەزهەب و تایبەتمەندی یەکانی دیکەی نەتەوەی کورد کەوتە بەرسووکایەتی و ژێر فشارەوە. دوژمنانمان لە هیچ چەشنە وەحشیگەری و دڕندایەتی یەک دژی ئێمە نەپرینگاونەتەوە، هەروەها نەیانهێشت لە هیچ جۆرە مافێکی مرۆڤایەتی بەهرەمەند بین. ئەوان ڕێگای خوێندن و وەدەستهێنانی زانست و سەنعەتیان لێگرتبووینو هەر رۆژە و بە بیانوویەک و هەر ساتێک بە تۆمەتێک پۆل پۆل و دەستە دەستە کوردی هەژار و بێ ئەنوایان دەخستە گرتووخانەو ئەشکەنجەیان دەکردن و دووریان دەخستنەوەو دەیان کوشتن و بێسەروشوێنیان دەکردن، بەرهەمی کارو ماندوو بوونی ئەو میللەتەیان بە تاڵان دەبردو ئەوانیان برسی و بێئەنوا رادەگرت. تا وای لێهات لە خەرمانانی ۱۳۲۰دا دادپەروەری خودایی و فریشتەی ئازادی دامودەزگاکانی دیکتاتۆری و فاشیستی رەزا شای تێکەوە پێچاو کوردەکان لەو هەمووە ئێش و ئازارە رزگاریان بوو، ئەوان زانیان کە چۆن لەم هەلە کەڵک وەربگرن و ڕێگەی ئازادی و پێشکەوتنی بەردەوامی ئەو میللەتە کامەیەو دەبێ چ بکەن؟

جوامێرانی بەرپرسیارو بە شەرەف و نیشتمانپەروەر کە لەمێژ بوو زووخاویان دەچێشت ولە خەمی چارەنووسی خەمگین و دڵقرچێنی ئەم میللەتەدا بوون هەر زوو زانیان کات کاتی هەنگاوی کردەیی یەو دەبێ ئەم هەلە باشە بقۆزنەوە، ئێستا ئەو رۆژەیە کەوا باپیرانمان لە مێژبوو چاوەڕوانی بوون، ئەو تێکۆشەرانە بەبێ بەفیرۆدانی کات وەخۆکەوتن و حیزبی دیموکراتی کوردستانیان دامەزراندو بوێرانەو ماندوویی نەناسانە کەوتنە وەرێخستنی کارەکان لە بەشە جیاجیاکان داو بە چاوێکی روون و ئاواڵەوە داخوازیەکانی خەڵکیان گەلاڵە کردو بۆ جێبەجێ کردن کەوتنەخۆ. بەر لە هەموو شتێک ناکۆکی عەشیرەیی کە وڵاتە ئیستعماری یەکان بە یارمەتی دەسەڵاتی سەرەڕۆی نێوخۆو بە پێی دروشمی "پەرت کەو زاڵ بە" ئەو برایانەی لە یەک دایک و باوک بوون لەنێو بردبوو هەموویانیان هێناوە باوەشی دایکی نیشتمان. ئێستا کە لە سایەی خوداو ئیرادەی میللەتەوە چارەنووسی خۆمان بە دەستەوە گرتوە لەم ماوەیەدا کۆمەڵێک خوێندنگەی کچان و کوڕانمان دامەزراندوە و خوێندنگەی شەوانەشمان کردۆتەوە. کتێبەکان بە زمانی کوردی وەرگێڕدراونەتەوە. کوڕان و کچان و گەورەکان لە

قوتابخانەی شەوانە دا بە زمانی کوردی دەخوێنن و بە جێی ئەوەش حەوت ساڵ خەریکی خوێندن و فێربوونی زمانی غەیرە زگماک بن، پاش دوو سێ مانگ دەتوانن بە زمانی زگماکی خۆیان بخوێننەوەو بنووسن. بۆ ناساندنی تواناو لێهاتوویی میللەت و سەرهەڵدانو گەشەی ژیانی ئەدەبیو فەرهەنگیی کوردو بۆ گەیاندنی دەنگی خۆمان بە گوێی جیهانی شارستانی و یەکسانخواز پێویستیمان بە کەرەسەی چاپو ناوەندی بڵاوکردنەوە بوو کە بە دامەزراندنی چاپخانە لەمەودوا بە زمانی خۆمان گۆڤار و رۆژنامە دەردەکەین کە ئەم بڵاوکراوانە داخوازییەکانمان دەخەنە رووو دەیانگەیەنێتە بیروڕای جیهان.

داهات و بەرهەمە نەتەوەیی یە بەرچاوو بەنرخەکانی ئێمەیان لە چنگ دەرهێناین و تالانیان دەکرد. وڵاتە کۆلۆنیاییەکان و دەست وپێوەندەکانیان ببوونە لەمپەر لە نێوان ئێمەو بازاڕی جیهانی دا، رێگاچارەی ئەوەشمان دۆزیوەتەوە و لەمەوبەدوا بازرگانی و ئابووریی کوردستان بەباشی بەرەو پێ دەدەین و بۆ بوژاندنەوەی تێ دەکۆشین. لە سەردەمی دیکتاتۆریەتی رەزاشادا سەرەڕای ئەستاندنی مالیات و باجی جۆراوجۆر دیسانەکەش لەشساغی و دەرمانو دوکتور و نەخۆشخانە بێبەش بووین. خودا حەز بکا بەم زووانە نەخۆشخانەیەکی تەواو دەکەینەوەو باری لەشساغی و دەرمان لە ناوچەکە باش دەکەین هەروەها ئەرتەشێکی نەتەوەیی سازکراوە کە بە بوێریی و قارەمانەتی یەوە وڵاتو نیشتمانەکەیان دەپارێزێ. ئاشکرایە کە سەرکەتنەکانمان بە پشت بەستن بە خەڵک، جێگیرکردنی دێموکراسی، پشتیوانیی دنیای پێشکەوتوو وەدەست هاتوون. کەوابوو تێکڕا دەڵێین بژی دیموکراسی.

میللەتی کورد بە سەدان بەربەست و لەمپەری لەسەر رێ بوو. دارو دەستەی دیکتاتۆری بێوچان تێکدەرییان دەکردو لە ئاست ئێمە هەرچەشنە کارێکی نامرۆڤانەیان بەڕەوا دەزانی. ناکۆکی یە عەشیرەیی یەکان کێشەیەکی گەورەیان بۆ ئێمە خوڵقاندبوو، بەڵام هیچکام لەم کۆسپانە نەیان توانی لەو رێیەی گرتوومانەتە پێش سستمان بکەنەوە، بە ورەیەکی بەرزو باوەڕێکی پتەوەوە بەرگری و خۆڕاگریمان کردووە هەوڵ و تێکوشانی خۆمان درێژە پێداوە، تاکوو سەربەخۆیی و ئازادیی میللەتی کوردمان وەدەست هێناوە. دیارە هێشتاش شوێنەوارگەلێک لەم مەترسی و کۆسپ دروست کردن لە نێوخۆو دەرەوە دا ماونەتەوە. بۆیە خەباتی خۆمان دژی ئەوان درێژە پێ دەدەین و بە پشتیوانیی خودا سەردەکەوین. ئەمڕۆکە نوێنەرانی تەواوی ناوچەکانی کوردستان بێ لەبەرچاو گرتنی جیاوازیی چینایەتی لە ئاغاو جووتیارو گەورە و چووکە لە دەوری یەک کۆبوونەتەوەو یەک دڵ و یەک زمان دروشمی دیموکراسی و ئازادی بەرز دەکەینەوەو بەرەو پێکهێنانی کۆمەڵگایەکی ئازاد و ئاوەدان دەچینە پێشەوە."

وتەکانی پێشەوا قازی محەممەد لە نێو هۆتاف و چەپڵەڕێزانی بەشداران و تەقەی خۆشیی پێشمەرگەکان دا کۆتایی یان هاتو دواتر محەممەد حسێن خانی سەیفی قازی فەرمانەدەری هێزە نیزامی یەکانی کوردستانو هێندێک لە بەرپرسانی

بەشی دەهەم

حیزب و سەرۆک عەشیرەتەکان و نوێنەری ژنان پەیامی خۆیان خوێندنەوە پاشان رێورەسمی رێژە و سانی قوتابیان و هێزی پێشمەرگە لە بەرامبەر پێشەواو میوانان دا بەڕێوە چوو کە لە نێو هەلهەلەی خۆشی، چەپڵەی توندی بەشداران درێژەی کێشاو دواتر شایی و هەڵپەڕکێی بەشداران لە شوێنی میتینگەکەدا بە چەند سەعات پاشتریش بەردەوام بوو. بەم جۆرە رێورەسمی خۆشی دەیان رۆژ لە سەرتاسەری کوردستان بە بەشداری هەموو چین و توێژەکانی خەڵک درێژەی هەبوو.

هەر لەو رۆژەدا بە راگەیاندنی کۆماری کوردستان بە دەنگ و پەسندکردنی هەموو بەشداربووان لەم کۆبوونەوە مەزن و مێژوویی یەدا قازی محەممەد بە سەرۆکی کۆماری کوردستان هەڵ بژێردرا.

سەرچاوە رۆژنامە کوردستان ژمارە ٤٠٥

سەعید هومایوون، ساڵی ١٣٠٢ی هەتاوی لە ئاوایی یەکشەوەی بۆکان لەدایک بووە. ناوبراو خۆشکەزای پێشەوا قازی محەممەدە. قۆناخەکانی سەرەتایی و دواناوەندیی لە شاری مەهاباد تێپەڕ کردوە. ساڵی ١٣٢٢ بۆتە ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک و سوێندی وەفاداریی بە کوردستان خواردوە. دوای پێکهاتنی کۆماری کوردستان لە دەفتەری تایبەتی پێشەوادا خەریکی بەئەنجام گەیاندنی ئەرکی سەرشانی بووە. هەروەک بۆخۆی لە بیرەوەری یەکانی دا هێناویەتی: "لە زۆربەی سەفەرەکانی قازی محەممەد بۆ تەورێزو ناوچەکانی باکووری کوردستان (ورمێ، شاپوور، خۆیو ماکۆ)و تاران لە خزمەتیان دا بوومو کاری نووسین و بەڕێوەبردنی دەستوورەکانی ئەوم لە ئەستۆ بوو."

لە ماوەی نێوان ساڵەکانی ١٣٤٧ تا ١٣٥٥ بە ئەندامەتیی شوورای شاری مەهاباد هەڵبژێراوە. لە جۆزەردانی ١٣٦٠ دا دەسبەسەر کراوەو بۆ ماوەی ٣ ساڵ بۆ شاری دامەغان دوور خراوەتەوە. سەرەنجام جۆزەردانی ١٣٨٣ کۆچی دوایی کرد.
ئەوەی خراوەتە بەر چاو بیرەوەریی سەعید هومایونە لە دامەزرانی کۆماری کوردستان کە لە کتێبی "پێشوای بیداری" وەرگیراوە.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - رێکەوتی: ٢٣ی جانیۆیری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

با باشتر ڕێز لە کۆماری کوردستان بگرین!

ئاگری باڵەکی

به پێ نەریتی ساڵانە حیزبی دێمۆکرات بە هەردوو بەشەکەیەوە و بەشێکی بەرچاویش لە هێزە کوردستانیەکانی دیکە ڕێز لە دامەزراندنی یەکەم کۆماری کوردی دەگرن و هەریەکەو بەشێوەیەک ئەم ڕۆژە پیرۆز دەکەن، دوای ٦٧ ساڵ لە داوای ڕوودانی ئەم ڕووداوە تاکو ئێستاشی لەگەڵ بێت زۆر لایەنی شارەوا هەیە کە ئێمەی کورد نەک هەر نازانین بەڵکو هەوڵی زانینیشمان نەداوە، ئەوەی تا ئێستا پێمان نەزانیوە یان هەوڵی زیاترمان نەداوە بۆ ئەوەی زیاتر دەربارەی کۆماری کوردستان بزانین دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئێمە زۆر ڕێز لە پیرۆزیەکانی خۆمان ناگرین و تەنها هەوڵمان ئەوەیە کە زۆرترخۆمان بە پیرزۆیەکان و کەسایەتیەکانەوە هەڵبواسین، ئەوەندە نێو و نێوبانگی پیرۆزیەکانمان بۆ گرینگە کە جاری وایە بۆ سەنگەر لەیەکتر گرتنیش بەکاریان دەهێنین، هیچ کات هەوڵمان نەداوە کە بۆ بیرۆکە و مێژووی شاراوەی ئەو ڕووداو و کەسایەتیانە بگەڕێن بۆ ئەوەی کە دەرس و ئامۆژگاریان لێ وەربگرین، هەوڵی ئێمەی کورد زۆرتر نێو و خۆ دەرخستن بووە بەو ڕووداو و کەسایەتیانە.

کۆماری کوردستانیش لە دەروەی ئەم چوارچێوەیە نەبووە، بەبەردەوامی کۆمار بەکار هاتووە بۆ خۆ نیشاندان خۆ هەڵاوەسین پێ، ئەوەندەی نێو و نیوبانگی کۆماری کوردستان و بەرپرسانی کۆمار وەک سەنگەر بەکار هاتووە هیچکات ئەوەندە مێژوو و ئامانج و کردوەکانی بەکارنەهاتوون، هەر بۆیە ئەمە وا لە کۆماری کوردستان دەکات کە زیاتر بچوک بێتەوە تا گەورە بێت و بەبەر دەوامی هەموو ساڵێک کۆمار لای نەوەی نوێ بچوکتر دەبێتەوە، هەڵبەتە ناکرێ ئەم کەمتەر خەمیە بخەیتە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

ئەستۆی دەستەیەک یان لایەنێکی سیاسی، هەمووی ئێمە بەئەندازەیەک لەو بچوکردنەوەی کۆماری کوردستان خەتابارین، خەتاباریەکەش راست ئەوەی کە ئێمە هەوڵمان نەداوە کە روخسارێکی روون و رێک و پێک ئامادە بکەین لە کۆماری کوردستان بۆ مێژوو، بە دەیان جار وا هەبووە کە لایەن شۆفینستە فارس و تورکەکانەوە کۆمار و شەخسی پیشەوا قازی محەمەد پەلامار دراوە بەڵام بەداخەوە ئێمە جگە لە چەند قسەیەکی کرچ و کاڵ و چەند فاکتێکی سواو هیچی ترمان نەبووە بۆ بەرگری کرد لە کۆماری کوردستان، شەخسی پێشەوا قازی محەمەد ئەمانە هەموو رەخنەی ئاشکران کە رووبەرووی لایەنە سیاسی و رێکخراوە کوردیەکان دەبێتەوە کە بۆ ئێمە تاکو ئێستاشی لەگەڵ بێت نەمانتوانیوە کە مێژوویەکی روون و ئاشکرا بۆ کۆماری کوردستان بنووسرێتەوە، ببێتە مەبنایەک بۆ فێربوونی نەوەی داهاتوو.

کۆماری کوردستان بەسادەیەوە جوانە!

لەگەڵ ئەوەیدا کە ساڵانە یان بەدرێژایی ئەو ٦٧ ساڵە کاری سەرەتایی کراوە بەڵام هیچکات نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی کە گەورەیی و گرینگی کۆمار نیشان بدات، هەربۆیە تاکو ئێستاش نەتوانراوە لەسەر مێژوو و سومبولەکانی ئەم کۆمارە تاقانەیە رێک بکەوین، ئاڵا و مێژووی رووداوەکانی تا ئێستاش شاراوەن، ئەوانە دەکرێ لەمەو بەدوا هەوڵیان بۆبدرێت و لایەن کەسانی دڵسۆز و لایەنە شارەزاکانەوە کاری بۆ بکرێت بۆ ئەوەی چی دیکە کۆمار لە بیر نەچێتەوە. زۆر کات ویستراوە کە یادی کۆمار بکرێتەوە یان کۆنفرانسی بۆ بگیرێت بەڵام بەداوەخەوە ئەوەی لەم یاد و کۆنفرانسانەدا باسی لیوە نەکرابێت کۆماری کوردستان بووە، هەربۆیە زۆر جار لیت تێک دەچێ کە بەراستی ئەم یادە ئی کۆماری کوردستانە یان باسێکی ترە، لەگەڵ ئەم رەخنانەشدا هەروەک لەسەروە ئیشارەم پێکرد، پێویستە کە ساڵانە ئێمە کۆنفرانس و لێکۆڵینەوەی تایبەتمان هەبێت لەسەر کۆماری کوردستان و بۆ ئەوەی زیاتر لایەنە شاراوە و نادیارەکانی کۆمار بزانین.

رەخنەیەکی جیدی تر کەهەیە لە و لایەنانەی کە ٢ی رێبەندان بەرز رادەگرن و جێژنی بۆ دەگرن، ئەوەیە کە ئەوان پێیان وایە دەبێ جێژنێک بگرن و ئەو یادە هەرچۆنێک بێت لەکۆڵ بکرێتەوە، هەربۆیە فەرهەنگێکیان دروست کردوە کە پێش هەموو شتێک بۆئەوەی نیشان بدەن کە خەڵک زۆرتر بەشداری دەکات دەگەرێن بەدوای گۆرانی بێژێکی دەنگ خۆش دا دەگەرێن و ئەوەندەی بە دوای گۆرانبێژانەوە ویڵن ئەوەندە بەدوای گوتاربێژێکی سیاسی یان لێکۆڵەرێکی مێژوویی و سیاسیەوە ویڵن نین، رەخنەکە لەوەدایە کە ئێمە لە دروست کردنی فەرهەنگی غەلەت بۆ کۆمەڵگا هەنگاوی یەکەم هەڵدێنین، بۆ دەبێ لایەنێکی سیاسی بۆ ئەوەی گەورەیی خۆی بە سەر لایەنێکی دیکەدا نیشان بدات پەنا بەرێت بۆ کەسی دەنگ خۆش بۆ نابێ پەنا بەرێتە بەر کەسێکی سیاسیی یا لێکۆڵەرێکی سیاسی، ئەمە چەندین ساڵە کە خەڵکی ئێمە فێر بوون بەدوای ریکلامی جێژنەکاندا دەگەرێن و یەکەم شت کە بۆیان گرینگە کە کێ گۆرانی دەڵێ لە مەراسمەکەدا، من وەک

بەشی دەهەم

خۆم دژی شایی و خۆشی خەڵک نیم بەلام ئەم جۆرە کارانە یاد و بیرەوەری کۆمار لە بیر دەبەنەوە تا وەبیری بێنەوە، ئەم کردەوانە دەبنە هۆکارێک کە خەڵک ڕێز لە پیرۆزیەکانی خۆمان نەگرن ساڵ لەگەڵ ساڵ نەوەی نوێ زیاتر گرینگی ئەم مێژووەی لەیاد دەچێ و ئەگەر لەسەر ئەم جۆرە کردارنە بڕۆین نەسلی داهاتوو نەک لە ڕێز بۆ کۆماری کوردستان دانانێت بەڵکو هەر لەبیریشی نامێنێت.

لەگەڵ ئەوەیدا دەکرێ کاری گەورە بکرێت بۆ کۆمار و کەسایەتیەکانی بەلام کەم کەس و لایەنێک ئەو کارەیان کردوە، هەر بۆیە و دەکرێ لە ئێستا بەدواوە، کاری جیدی و هەنگاوی کرداری بۆ هەڵێنین و بتوانین مێژوویەک روون و ئامانجەکانی و هەدەفەکانی کۆمار دیاری بکەین، ساڵانە لە بۆنە تایبەتەکاندا بۆ نەوەی نوێ بگوازینەوە. لەگەڵ ئەمانەشدا پێشنیارم بۆ هەردوو لایەنی دێمۆکرات هەیە کە زیاتر خۆیان بەخاوەنی کۆماری کوردستان دەزانن پێشنیارەکەشم ئەوەیە کە بەشێک لە ئەو مەبلەغە مادیانەی کە لە ئەو مەراسمانەدا خەرج دەکرێ یان بەدەست دێت هەڵگرن و کۆیان بکەنەوە و هەر ساڵە و لە شوێنێکی ئەم جیهانە کۆنفراسێک بۆ کۆماری کوردستان پێک بێنن، یان کۆماری کوردستان دۆکومێنت سازی بکەن ، ئەمانە هەنگاوی کردارین کە دەتوانن لە گەڵ ئەوەی شادی و خۆشی بۆ کۆمار دەکەن ئەو هەنگاوانەش هەڵبێنن بۆ ئەوەی لە داهاتوودا بتوانین بڵێن کە کۆمارێکمان هەبووە کە شانازی پێوە بکەین.

سەرچاوە: ماڵپەری حدک میدیا - ڕێکەوتی: ١٩ی جانێوێری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

لە یادی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا

بەردەوام بێت خەبات لە: پێناوی سەربەخۆیی و درووستکردنی دەوڵەتی کوردیدا

عەتاقەرە داغی

لەیادی دامەزراندی کۆماری کوردستانە لە مهاباد کە لە ٢١ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦ دا لە لایەن قازی محەمەدەوە راگەیەندرا. دیارە ئەوە ئاشکرایە کە دامەزراندی کۆمار لە مێژووی کورددا بایەخێکی گرنگی هەیە ئەویش لە چەند روویەکەوە لەوانەش ئەوە یەکەم جار بوو لە دوای روخاندنی حکومەتەکەی شێخ مەحموودی حەفیدەوە لە بەشێکی کوردستاندا کورد بتوانێت حکومەت درووست بکات. درووستبوونی کۆماری مهاباد لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانو نزیکبوونەوەی سووپای سوور بوو لە سنووررەکانی کوردستان. بێگومان سەرباری خەباتی کورد خۆی و کارکردنی ژێکاف بۆ ئەو مەبەستە دیسان رۆڵی تایبەتی قازی محەمەدیش لەو رووەوە گرنگە. یەکێک لە خاسێتە دیارەکانی کۆماری مهاباد ئەوە بوو لە کاتێکدا سەرجەمی ئەو سیستێمە سیاسیانەی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستو ناوچەکەدا هەبوون هەموویان سیستێمی پاشایەتی بوون بێجگە لە تورکیای کەمالیست کە کۆماری بوو، بەڵام کورد لەو قۆناغەدا لە بری سیستێمی پاشایەتی سیستێمی کۆماری درووست دەکات کە ئەوەش جۆرێک لە ئایندەخوازی و هەوڵدان بۆ بنیادنانی جۆرێک لە دیموکراتی لە خۆی دەگرێت.

دیارە وەکو ئاشکرایە کۆماری کوردستان لە مهاباد زۆر بەردەوام نەبوو لە ئەنجامی جووتبوونی بەرژەوەندییەکانی سۆڤیەت

بەشی دەهەم

لەگەڵ رژێمی ئەو کاتەی ئێراندا سۆڤیەت پشتی لە هەردوو کۆماری کوردستان و ئازربایجان کردو ئەوەش بوو بە هۆی رووخاندنیان، بەڵام ئەوەی گرنگە بۆ ئێمە وەکو کورد ئەوەیە کە پرۆژەی دەوڵەتی کوردی لە کۆنەستی کۆمەڵایەتیماندا پرۆژەیەکی ئامادەیە و هەر کات هەلی ئەوە برەخسێت کورد هەوڵی دامەزراندنی سەربەخۆیی و درووستکردنی دەوڵەتی خۆی دەدات چی لەسەر بەشێکی کوردستان بێت یان لە سەر جوگرافیای کوردستانی گەورە.

لە راستیدا بارودۆخی ئەو دەوڵەتانەی کە کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوەو بوونەتە داگیرکەری کوردستان گەیشتووەتە ئاستێک کە بە ئاشکرا دیارە ئەگەری مانەوەی کورد لە سایەی دەسەڵاتی ئەو رژێمە شمولی و تۆتالیتارو خوێنرێژو پیاوکوژانەدا بووەتە ئەگەرێکی لاواز و درەنگ یان زوو کورد دەگەڕێتەوە بۆ باری سرووشتی خۆی کە ئەویش یەکگرتنەوەی کوردستانی گەورە و درووستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردییە، ئەو دەوڵەتەی کە شێخ مەحموودو قازی محەمەدو زۆرێکی تر لە خەبات گێڕانی کوردو بە گشتی گەلی کورد خەباتیان بۆ کردووە. بۆیە لە یادی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا هیوادارم لە ئایندەی نزیکدا کوردستانی رزگار و سەرفراز ببینین و ئاڵاکەی کۆماری کوردستان بەسەر کوردستانی سەربەخۆو یەکگرتوو لە سایەی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردیدا بشەکێتەوە و بۆ هەتاهەتایە گەلی کورد لە جەورو ستەم و چەوساندنەوەی داگیرکەرانی کوردستان رزگاری بێت. نەمری بۆ گیانی پاکی قازی و هەموو ئەوانەی لە رێگای رزگاری کورد و کوردستاندا گیانیان بەخت کردووە. بەرزو شەکاوە بێت ئاڵای کوردستان، بەردەوام و سەرکەوتوو بێت خەباتی گەلی کورد لە پێناوی رزگاری و سەربەخۆیی و درووستکردنی دەوڵەتی کوردیدا لەسەر جوگرافیای کوردستانی گەورە

سەرچاوە: ماڵپەری ئێستا نیوز - رێکەوتی: ٢٤ی جانێوێری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان و مشت وماڵێکی تر

هاشم رۆستەمی

ئەو رۆژانە لە سەفحەی فەیسبووکی کاک تاهیری قاسمی ئەو رەستە جوانەم خوێندەوە کە دەڵێ: کۆماری کوردستان ئەو گەوهەرەیە کە تا زیاتر مشت و ماڵ بدرێ باشتر جوانیەکانی دەر دەکەون.

لە وتاری "مەرگی کۆمار و هەڵپەرکێی دێموکراتەکان" دا کە ماوەیەک لە مەوە پێش لە سایتی رۆژهەڵات تایمزدا بڵاو بۆوە، بەڵێنی ئەوەمدا کە لە داهاتوودا سەبارەت بە سەربەخۆ بوونی کۆماری کوردستان زیاتر بنووسم.

بە سەرنج دان بەوە کە تا ئێستا زۆر کەسی شارەزا و خاون نەزەر لە هەل و مەرجی جۆراو جۆردا بە دیدی جۆراو جۆر و بۆ مەبەستی جۆراو جۆر لە سەر کۆماری کوردستانیان نووسیوە، رەنگە هێندێک کەس پێیان وابێ ئیتر هیچ دەلاقەیەک بوو چوونە نێو باسی کۆماری کوردستان نەمابێ. بەڵام کاک تاهیر وتەنی، کۆمار ئەو گەوهەریە تا پتر مشت وماڵ بدرێ زۆرتر دەدرەوشێتەوە.کەوابوو ئەو نووسینەی منیش با بچێتە خانەی ئەو مشت و ماڵەوە.

هەر وەک باسم کرد تا ئێستا زۆر کەس لە سەر کۆماری کوردستانیان نووسیووە، لە زۆر لایەنی ئەو دەستکەوتە سیاسیەی بزوتنەوەی کوردستانیان کۆڵیوەتەوە. بەلام مخابن هێندێک کەس بە عەمد و هێندێک کەسیش نائاگاهانە لە بەکار هێنانی

بەشی دەهەم

ناوی ئەو دەستکەوتە مێژوویەی نەتەوەکەمان تووشی هەڵە دەبن. هێندێک کەس بە کۆماری مهابادی ناو دەبەن و هێندێک کەسیش بە کۆماری خودموختاری کوردستان. لە پێوەندی لە گەڵ ئەوەی دا کە چۆنە بە کۆماری مهاباد نێو دەبردرێ، بەرێز کاک ناسر ئێرانپور لە وتارێکی بە پێزدا ئاوری لەو بابەتە داوەتەوە، بۆیە من شتێکی ترم لەو بوارەدا نیە تا لێی زیاد بکەم، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ ئەوەی ئاخۆ بەراستی، کۆمار خودموختار بووە یان سەربەخۆ، لێ ورد بوونەوەیەک بە پێویست دەزانم کە لە چەند خاڵدا خولاسەی دەکەمەوە.

- چەمکی خودموختاری بە گوێرەی تێگەیشتنی ئەم سەردەمەی ئێستا، بەئەو دەستەڵاتە ئیداری و سیاسیە بە کار دەبردرێ کە ناوچەیەک لە نێو قەوارەی وڵاتێکدا لە گەڵ دەوڵەتی ناوەندی لە سەری بە تەوافوق دەگەن.

لێرەدا کۆمەلەپرسیارێک خۆیان دەر دەخەن کە وردبوونەوە لەو پرسیارانە و وەڵامەکانیان، زیاتر بەرچاومان روون دەکەنەوە تا بزانین کۆمار لە کام شکلێ مافی دیاری کردنی چارەنووسدا خۆی دیوەتەوە.با لە خۆمان بپرسین، ئەرێ لە سەردەمای کۆماری کوردستاندا هیچ جۆرە رێککەوتنێک لە نێوان خەڵکی کوردستان و دەوڵەتی "ناوەندی" دا هەبوو؟ ئەرێ کاربەدەستانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و لە سەرووی هەمویان جەنابی پێشەوا قازی، بۆ راگەیاندنی حکومەتی کوردی هیچ جۆرە پرس و رایەکیان بە دەستەلاتی تاران کرد؟ ئەرێ تا ئێستا لە هیچ سەنەدێکی حکومەتی ئەوکاتی تاراندا چوکترین ئاماژە بە خودموختار بوونی کوردستان کراوە؟

ئێمە ئەوش دەزانین، لە دەستەڵاتی خودموختاردا باوە کە چوار رووکنی دەستەڵات، واتە چاپی دراو، ئەرتەش بۆ پاراستنی سنوورەکان، سیاسەتی دەرەوە و ئابووری درێژخایەن، بە گوێرەی یاسا لە دەست دەوڵەتی ناوەندی دا دەبن. ئەوە راستە کە کۆمار لەو ماوە کەمەی دەستەلاتی دا نەی توانی دراو چاپ کات، بەڵام هەموو بەڵگەوە ئاماژەکان و کردارەکانی ئەو کات ئەوە دەردەخەن کە لە سێ بوارەکەیتردا کۆمار هیچ پێوەندیەک و پرس رایەکی لە گەڵ ناوەند نەبووە. لە بواری ئابووریەوە کۆمار بۆ خۆی راستە خۆ هەوڵی دا تا پێوەندی بازرگانی و ئابووری لە گەڵ وڵاتانی تر و بە تایبەت ئازەربایجان دامەزرێنێ.لە بوارینیزامیەوە سەرەتا سوپای میللی و دواتر لە هێزی پێشمەرگەی بۆ پاراستنی خاک و نیشتمان سازمان دا. لە بواری سیاسەتی خاریجیشەوە هەر هیچ پرس رایەکی بە دەوڵەت تاران نەبووە.

* دەستەلاتی نیزامیی حکومەتە خودموختارەکان لە لایان مەرکەزەوە ئیدارە دەکرێ و فەرمانی پێ دەدرێ. بەڵام لای هەموان روونە کە هێزی نیزامی کۆمار نەک هیچ پێوەندیەکی بە تارانەوە نەبوو، بەڵکوو بەشێکی عومدەی ئەو هێزە هی پارچەیەکی دیکەی کوردستان بوو کە لەگەڵ سەرکردەوی ناسراوی کورد مەلا مستەفای بارزانی هاتبوونە مەهاباد، خودی

سەرچاوە Serchawe

بەشی دەهەم

بارزانیش یەکێک لە و چوار کەسانە بوو کە لە کۆماری کوردستاندا لەقەنی ژنراڵی پێ برا.

* بێ گومان هەموومان دەزانین کە ئارم و ئالا سومبولی دەستەڵاتن لە ولاتێکدا. ئەمرێکی زۆر سروشتیە کە لە حکومەتە خودموختارەکاندا ئالای گشتی وەڵات لە تەنیشت ئالای دەستەڵاتی خودموختار هەڵ دەدری، بەڵام لە سەردەمای کۆماری کوردستاندا، لە رۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ١٣٢٤را کە ئالای کوردستان بە رەسمی هەڵدار، لە ئیدارەکانی سەر بە کۆماری کوردستاندا جگە لە ئالای کوردستان هیچ ئالایەکی دیکەی لێ نەبووە.

* سیستیمی سیاسی و دەستەڵات داریەتی لە ئێراندا، ئەو کات، بە شێوەی پادشاهی بوو، بەڵام مێژوو شاهیدە کە ئەو کات کورد لە شکڵی کۆماری دا مومارسەی دەستەڵات داریەتی خۆی دەکرد. کە وابوو هەر لە ئەساسدا دوو جۆرە دەستەلاتداریەتی تەوا لێک جیاواز لە ئارا دابوون. ئەوانەی دەڵێن کۆمار خودموختار بووە، چۆن ئەو ناتەباییە لێک دەدەنەوە، مەگەر دەکرێ لە چوار چێوەی حکومەتێکی پادشاهیدا، حکومەتێکی کۆمارییش هەبێ!

ئەگەر بمان هەوێ وردتر بچینە نێو ئەو بابەتە و کاک تاهیر وتەنی زۆرتری مشت و ماڵ بدەین، دەتوانین ئاماژە بە زۆر لایەنی دیکەش بکەین، بەلام بۆ خۆ پاراستن لە دوور و درێژ بوونی وتارەکە، لێرەدا هەر بەوە قەناعەت دەکەم کە بڵێم با چیتر شکەستە نەفسی نەکەین، با چیتر بۆ دڵ خۆش کردن، یان رازی کردنی شۆفینیستە داگیر کەرەکان، حاشا لە سەبەخۆ بوونی کۆماری کوردستان نەکەین.

با هەوڵ بدەین بۆ جارێکی دیکەش کۆماری کوردستان دامەزرێنینەوە، تا ئەو جار هەم بۆ خۆیی و هەم یادەکەی، بۆ هەمیشە لە دڵی مێژوو و مرۆڤایەتیدا تۆمار بکرێ.

سەرچاوە: ماڵپەری رۆژهەڵات تایمز - ڕێکەوتی: ٤ی فێبریوری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

ڕۆژی بەدەوڵەتبوونی کورد

ئەیوب ئەیوبزادە

کۆبوونەوەی چەند هەزار کەسیی ڕۆژی دووی ڕێبەندان، کۆبوونەوەیەکی ئاسایی بۆ دەربڕینی نارەزایەتییەکی بچووک یاخۆ سکاڵا لە مەسەلە و گرفتێکی ڕۆژانە نەبوو. ئەم کۆبوونەوە جەماوەرییە لەراستیدا لە شوێنی ریفراندۆمێک بوو بۆ دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەی کوردو بۆ راگەیاندنی بڕیارێکی مێژوویی. ئەگەر لە دونیای ئێستادا نەتەوەیەک بۆ راگەیاندنی سەربەخۆیی خۆی پەنا دەباتە بەر سەنووقی دەنگدان یاخۆ بە هۆی نوێنەرانییەوە لە هۆڵی پارلمان بڕیاری دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوەیی خۆی بە دونیای دەرەوە رادەگەیەنێ، کۆبوونەوەی بەرین و جەماوەریی ڕۆژی دووی ڕێبەندان مودێلێکی زیندووتری بۆراگەیاندنی بڕیارێکی مێژوویی ئەوتۆ هەڵبژارد. بەشێوەیەکی راستەوخۆ و زیندوو پتر لە ٢٠ هەزار کەس دەنگی بۆ سەربەخۆیی و جمهوری دا و ئیرادەی سیاسی و نەتەوەیی خۆی بە ئاشکرا بە دنیا راگەیاند. ئەم هەنگاوە بڕیارێکی چارەنوسساز بوو لە هەلو مەرجێکی شۆڕشگێڕانەدا. بڕیارێکی یەکلاکەرەوەی چارەنووسساز بوو، بۆ ئەوەی کۆتایی بە ژێردەستەیی و بێکیانیی کورد بێنێ. لەهەمان کاتیشدا وڵامێکی مێژوویی بوو لە حاند کولتووری نەتەوەخوازیی داگیرکەرانە و سەروەریخوازانەی نەتەوەی فەرمانرەوا لە ئێراندا. ئەم قەوارە نەتەوەییە شکست و سەرنەکەوتوویی نەتەوەخوازیی نەتەوەی باندەستی نیشان دا کە لە هەوڵی ئەوە دابوو ناسنامەیەکی یەکدەست و هاوچەشن و هاوشێوە لەسەر حیسابی سڕینەوە و کپ کردنی ناسنامەی نەتەوەیی نەتەوەکانیتر بە زۆر بسەپێنێ.

بەشی دەهەم

ئەم بڕیارە مێژوویییە، ئەگەر بۆ نیزامی پاشایەتی لە ئێران بە مانای لەگرێژنە چوون و خەوشدار کردنی "تەواویەتی ئەرزیی ئێران" بوو، بۆ دۆزی نەتەوەیی کورد دەسپێکی نوقتە گۆڕانێکی مێژوویی بوو. بەدەوڵەتبوونو حاکمییەت بەسەر وڵاتێک کە کوردستانی ناوە، ناوەرۆکی ئەم وەرچەرخانەی لە خۆگرتبوو.

مەهاباد لەو ڕۆژەدا بوو بە مەکۆو ناوەندی بڕیارێکی گەورەی مێژوویی. بڕیاری ڕاگەیاندنی "جمهوری کوردستان" و دیاریکردنی سەرۆککۆمار و هەڵکردنی ئاڵا و، دامەزراندن و ڕاگەیاندنی گشت ئەو دامەزراوانەی کە لە دەوڵەتێکی مودێرن و هاوچەرخ دەوەشێتەوە.

کۆمار نە لە ئاکامی گفتوگۆ لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی لەدایک بوو نە خوڵقاوی سیاسەتی دەرەکی بوو. قەوارە و ناوەرۆکی ئەو دەسەڵاتە نەتەوەییە نەتەنیا هیچ جۆرە بۆرە خزمایەتییەکی لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی نەبوو، بەڵکوو هەم لە ناو و هەم لە ناوەرۆکدا دوو دەسەڵاتی جیاوازو دژ بەیەک بوون. ناوی قەوارەکە "جمهوری کوردستان" بوو. کەچی ڕێژیمی ناوەندی لە تاران سەڵتەنەتی بوو. هەر بۆیە لەدایکبوونی کۆمار نەیدەتوانی لە ئەنجامی هیچ چەشنە گفتوگۆ و ڕێککەوتنێک لە نێوان تاران و کوردستان دا هاتبێتە ئاراوە.

کۆمار بەدەر لە بازنەی شەرعییەتی سنووری سیاسی و جوغرافیایی ئێران بوو. واتە: "وشەی ئێرانی بەدواوە نەبووە. وەلانانی وشەی ئێران لە کۆتایی ئەو دەستەواژەیە نیشان دەدا کە ڕێبەرایەتیی کورد حیسابی هۆوییەتی جیاوازی خۆی لە هۆوییەتی ئێرانی بووون جیا کردبۆوە." (١)

هەر بەم پێیەش لە ناوەرۆکیشدا ئەم دوو قەوارەیە دەچوونە ناو دوو خانەی لە ئاشتی نەهاتووی دژ بەیەکەوە. یەکیان لە قاوغی ڕێژیمێکی سەڵتەنەتی، هۆوییەت و ئیتنیسیتەی فارسی کردبووە بەشێکی جیانەکراوە لە دەسەڵاتەکەی. ئەوەی تریان نوێنەرایەتیی ناسنامەیەکی حاشا لێکراوی گرتبووە ئەستۆ. یەکیان زمانی فارسی زمانی ڕەسمی و دەوڵەتیی بوو، ئەوەی تریان زمانی نەتەوەیی خۆی کردبووە زمانی ڕەسمی. لە یەکەمیاندا زمانی کەمایەتییەکی نەتەوەیی لە وڵاتێکی فرەنەتەوەیی بوو کە دەیهەویست بەزۆر شوێنەورای گشت زمانەکانی تر بسڕێتەوە، ئەوی تریشیان زمانی نەتەوەیەکی دوورخراوە لە بازنەی دەسەڵات بوو کە هەموو هەوڵی بۆ ئەوە بوو ماڵێکی سیاسی بۆ ئەو ناسنامە قەدەغە کراوە بونیات بنێ.لە گوتاری یەکیان دا باس لە قەبووڵی فرەچەشنی و جیاوازی و یەکسانی لەدەسەڵات لە نێوان نەتەوەکاندا دەکرا.

کەچی بە پێچەوانەوە، ئەویتر تا سەر ئێسقان کاری بۆ توانەوە و ئەسیمیلە کردن و خاشەبڕ کردنی فرەچەشنی نەتەوەیی

سەرچاوە
Serchawe

دەکرد. هەر لە بەر ئەوە پێوەندیی نێوان ئەم دوو جۆرە نەتەوەخوازییە، نەیدەتوانی پێوەندییەکی ئاسایی بێ و لە چوارچێوەی سیستمێکی سیاسیی هاوبەش دا حەوانەوەیان پێکەوە بۆ بکرێ. نە دەسەڵاتی پاشایەتی وەک نوێنەری نەتەوەخوازیی فارس قایل بەوە بوو لە بیری شۆوینیسمی مەزنیخوازانەی خۆی بچووکترین پاشگەز بوونەوەیەک بکا و نە نەتەوەخوازیی کوردیش چیتر حازر بە ژیانی کۆیلەتی و دەسبەسەری بوو. سەرکردەی یەکیان حەمەرەزا شای پەهلەوی کوڕی رەزاخانی قەزاق بوو کە لە باوکییەوە تەختی پاشایەتیی بۆ بە میرات مابووەوە و کابرایەکی نەخوێندەوار و سەرەڕۆ کە بە یارمەتی و پشتگیریی ئینگلیسەکان بەهۆی کودەتایەکی سەربازییەوە لە ٢١ - ٢ - ١٩٢١ توانی دواشای قاجار لەدەسەڵات بخا و لە ٢٥ - ٤ - ١٩٢٦ تاجی پاشایەتی بنێتە سەری و لە ماوەی حکومەتەکە دا ئێعدام و قەڵاچۆ کردن و سەرکوتو داپڵۆسین بکاتە بەشێکی جیانەکراوە لە دەسەڵاتەکەی. حەمە رەزاشای کوڕیشی لەگەڵ بەدەسەڵات گەیشتنی بوو بە رێبواری هەمان ئەو میراتەی کە لە باوکەوە بۆی بەجێمابوو.

سەرکردەی لایەنی ناسیۆنالیسمی رزگاریخوازانەش، پێشەوا قازی محەمەد بوو. کەسایەتییەکی رووناکبیر و تێگەیشتوو بە مانای راستەقینەی وشە زانا. لە بیری ئەو دا "نەتەوەی خاوەن شکۆ" و "نەتەوەی دواکەوتوو" جێگایەکی بۆ نەبوو. ئەو هەڵگری روانینێکی دێمۆکراتیانە بوو بۆ کەسایەتیی سیاسی و حقووقی و کولتوریی هەموو نەتەوەکانیتر. بەردی بناغەی بیری ئەو لەسەر یەکسانیی نێوان نەتەوەکان دامەزرابوو. یەکسانییش لە هزر و بیری پێشەوادا بریتی بوو لە یەکسانیی نەتەوەکان لە دەسەڵات و دیاریکردنی مافی چارەنووسیان. لە راستیدا دەتوانین بڵێین ئەم دوو قەوارەیە ململانێی نێوان دوو جۆر لە نەتەوەخوازی بە دوو سیستمی جیاوازی سیاسی و فیکرییەوە بوو. نەتەوەخوازییەکی داگیرکەرانەو داپڵۆسێنەر، لەگەڵ نەتەوەخوازییەکی رزگاریخوازانە. ئەم قەوارەیە بە مانای راستەقینەی وشە دەوڵەتێکی سەربەخۆی نەتەوەیی بوو. واتە لە کردەوە و لە واقیعدا سەربەخۆ و خاوەن سەروەری بوو.

لە تیۆریی سیاسیدا چەمکی سەروەری گرینگترین بنەمای دەوڵەتە و یەکێک لەو تایبەتمەندییانەیە قەوارەی دەوڵەتێکی سەربەخۆی پێ دەناسرێتەوە. بۆ گشت قەوارەیەک پرەنسیبی سەروەری دەسەڵاتی باڵای دەوڵەت دەگەیەنێ لە بەجێگەیاندنی دەسەڵاتە نێوخۆیی و دەرەکییەکانی دا. لە چوارچێوەی کۆماری کوردستانیش دا پرەنسیبی سەروەری لە هەردووک ئاستدا بەتەواوی خوویا بوو و چ جێگایەک بۆ ئۆتوریتە و دەسەڵات و تەنانەت سێبەری دەسەلاتی داگیرکەرانەی تاران لەئارادا نەبوو. لە میانەی ئەو باسەدا تا ئەو جێگایەی بۆ رووکاری دەرەوەی ئەو سەروەرییە دەگەڕایەوە، سەقامگیریی قەوارەکە و پاراستنی بەرژەوەندیی نەتەوەیی کورد لە نێوەندی بایەخی خۆی دانابوو. واتە لە هەڵسوکەوت لەگەڵ دونیای دەرەوەی خۆی و لە پێوەندییەکانی دەرەوەی دا، سەربەخۆ سیاسەتی خۆی دادەڕشت و خاوەن سیاسەتێکی سەربەخۆی نەتەوەیی بوو، بێئەوەی لەلایەن دەوڵەتێکی دیکەوە رادەی دەسەلاتەکەی سنووردار کرابێ. بۆ وێنە سەربەخۆ گرێبەستی بازرگانی لەگەڵ

وڵاتێکی دەرەکی دەبەست. بۆ پێگەیاندنی کادر و پسپۆڕی قەوارەکەی گەنج و لاوی وڵاتەکەی ڕەوانەی وڵاتێکی دەرەوە دەکرد. لە سیاسەتی جیهانیدا لەسەر بنەمای ڕێزدانانی دوو لایەنە دیپلۆماسییەکی کارای بەڕێوە دەبرد و پێوەندیی سەربەخۆی بە دەوڵەتەکانی ترەوە هەبوو. لەگەڵ حکوومەتی میللیی ئازەربایجان ڕێککەوتننامەی هاوکاری و تەبایی مۆر دەکرد و بە وێنەی سیستم و نیزامێکی سیاسی - حقووقیی سەربەخۆ لەگەڵ دونیای دەرەوەی خۆی هەڵسوکەوتی دەکرد و سەروەرییەکەی خۆی لە خانەی دەسەڵاتێکی ڕەهای بێسنووردا دەپاراست. بنەمای (ڕەها) لێرەدا پشڕاستە بە مافی بێسنوور بۆ حوکمرانی و پاراستنی سەربەخۆیی قەوارەکە لە حاند دەستتێوەردان و هەڕەشەکانی دەرەکی دا. واتە وەک ئەکتەرێکی سەربەخۆ بەرژەوەندیی نەتەوەخوازیی کوردی لە ڕێگای سیاسەتێکی سەربەخۆوە بەڕێوە دەبرد.

دیوێکی دیکەی ئەو سەروەرییە، بۆ ئاستی نێوخۆی کۆمار دەگەڕایەوە و خۆی لە دانانی یاسا، حوکمرانی و دارشتنی سیستمی بەڕێوەبەریی وڵات و دابین کردنی ئاسایش و پاراستنی ماف و ئازادییەکانی دانیشتوان و شارومەندانی دا دەدیتەوە. لەم بوارانەش دا رادەی دەسەڵات و جۆری بڕیار و یاساکانی گرێدراوی هیچ یەکەیەکی سیاسیی دیکە نەبوون. بۆ وێنە ئەگەر لە خودموختاری دا سیاسەتی دەرەوە، پرۆژەی درێژخایەنی ئابووری، دیفاعی میلی، داهاتی نەتەوەیی، یاسا گشتییەکانی وڵات لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە دیاری دەکرێن، لە کۆماری کوردستان دا وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆی نەتەوەیی هەموو ئەم دەسەڵاتانە لە پاوانی خۆی دابوون. حکوومەتی خودموختار کارگێڕیی نوێنەرایەتیی ناوەندی هەیە و مافی سەربەخۆ بڕیاردانی نییە و لەو چوارچێوەیەدا باس لە سەروەریی نەتەوەیی نایەتە گۆڕێ، بەڵام کۆماری کوردستان هیچ ماف و دەسەڵاتێکی لەخۆی دانەبڕیبوو بۆ ئەوەی حکوومەتی ناوەندی بەڕێوەی بەرێ.

هەر بۆیە خاشەبڕ کردنی هەموو سیمبول و ئاسەوارەکانی دەسەڵاتی نەتەوەخوازیی داگیرکەرانەی فارس لە کوردستان، بوو بە یەکێک لە گرینگترین خەم و سەرقاڵییەکانی نەتەوەخوازیی کورد لەو قۆناغەدا.

بە هەڵکەوت نییە کاتێ لە هەر ڕوویەکەوە لە بیچم و سروشتی کۆمار دەڕوانی، بچووکترین شوێنەوار و ئاسەوارێکی دەسەڵاتی تارانی پێوە نابینی.

- لەخۆڕا نەبوو ئاڵای دەوڵەتی داگیرکەر لە سەربان و دەزگا ئیدارییەکان دێنێتە خوارێ و لە جێگای ئەو ئاڵای نەتەوەیی خۆی دەشەکێنێ.
- هێزی چەکداری دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی پێکدێنێ کە هەم کیانی نەتەوە لە پەلاماری دەرەکی بپارێزێ و هەم ئاسایش و هێمنیی شارومەندانی دەستەبەر بکا.

سەرچاوە
Serchawe

- یاسا و رێسا و میراتی دەسەڵاتی داگیرکەر هەڵدەوەشێنێتەوە و لە جێگایان یاسای تایبەت بە خۆی دیاری دەکا.

لەگەڵ ئەوەی دەسەڵاتێکی ساواو کەم تەمەنە و لەگەڵ گەلێک هەڕەشەی دەرەکی و ناوخۆیی بەرەڕووە، بۆ یەک ساتیش چاوی لە دوایین ئاسەوارەکانی دەسەڵاتی داگیرکەرانەی تاران غافڵ ناکا و بۆ خاشەبڕ کردنی هەموو قوژبنەکان دەگەڕێ و: "ناوە فارسی و ناقۆڵاکانی مەکتەب و شوێنە گشتییەکان کران بە ناوی کوردیی خۆش." (٢)

جگە لەوەش بەپێی "دەستووری پێشەوا رەئیسی جمهوری کوردستان لە ٢٠ی ١٠ی ٢٤ دا هەیئەتێک لە ئاغایانی فەرهەنگی لە ئیدارەی فەرهەنگ کۆ ببوونەوە پەسەند کرا کە مەدرەسەی پەهلەوی بەنێوی مەکتەبی ئامانجی کوردستان نێودار بێ." (٣)

لە هەموو ئەوانەش گرینگتر. لە رۆژی "ئیعلامی جمهوری"و بە بەشداریی پتر لە 20 هەزار کەس لە چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری بەئاشکرا راگەیاندرا:

١- لەو جێگایانەدا کە ئێستا کوردی تێدا دەژین بە ئیسقلالی تەواو بگا.
٢- ئینتخاباتی مەجلیسی شورا دەس پێ بکەن.
٣- حکومەتی میللی کوردستان، وەزیران ئیدارەکانی ساز بکەن.
٤- هێزی موسەلەحی میللی کورد تەشکیل بدەن.
٥- لەگەڵ دەوڵەتانی هەمسایە رابیتەی تیجارەتی و ئیقتیسادی بەرقەرار بکەن.
٦- لەگەڵ برا ئازەربایجانییەکان هەمکاری و دۆستایەتی مەحکەم بکەن." (٤)

بڕیاری ئازایانەی پێشەوا و بڕیارنامەی جەماوەریی دووی رێبەندان هەڵگری دوو پەیامی گرینگی بەم چەشنە بوو: یەکەم ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی بە ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان و دووەم،سەربەخۆ ڕاگەیاندنی کورد و بزووتنەوەکەی و نەبوونە پاشکۆی هیچ لایەنێک.

پەیامی یەکەم:

بە هەڵبژاردنی سەرکۆمار و راگەیاندنی جمهوری، بڕیاری سەربەخۆیی کوردستان ئاراستەی دەوڵەتی شاهەنشاهی لە تاران

سەرچاوە
Serchawe

کرا. ڕێبەرانی کورد بە هەڵبژاردنی سیستمی کۆماری لە کوردستان وەک شێوەی دەسەڵاتدارەتیی سیاسیی کوردی بە ئاشکراو بە کردەوە دابڕانی کوردیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ئێرانی پاشایەتی ڕاگەیاند. بەو هەنگاوە واتە بە بونیاتنانی ئەو قەوارە نەتەوەییە و ڕاگەیاندنی سیستمی جمهوری ڕێگای جیابوونەوەی کوردیان بە ئاشکرا و بێ دڵەڕاوکێ لە ئێران گرتەبەر. ئەمە هەم بڕیارێکی یەکلا کەرەوەی یەکجارەکی بوو، هەم بڕیارێکی یەک لایەنە. بڕیارێکی یەکلاکەرەوەی یەک جارەکی بوو، لە بەر ئەوەی کۆتایی بە دەسەڵاتی داگیرکەرانەی تاران لە کوردستان هێنا و چەشنی دەسەڵاتێکی بەتەواو جیاوازی بۆ ژیانی دوارۆژی سیاسی و کۆمەڵایەتیی خۆی دیاریی کرد و کۆتایی بە ژیانی کۆیلەتیی کورد لە نیزامی پاشایەتی هێنا و خەوی لەمێژینەی بەدەوڵەتبوونی ئینسانی کوردی لە ئاستی خەو و تئۆرییەوە بۆ ژیانی ڕاستەقینە گواستەوە.

هەر بەو پێیەش ڕاگەیاندنی کۆمار بڕیارێکی یەک لایەنەش بوو، بەو مانایە لە ئاکامی هیچ جۆرە دانوسانێک و یاخۆ بە هۆی هیچ جۆرە پێ قایل بوون و ڕێککەوتننامەیەک لەگەڵ دەوڵەتی داگیرکەری تاران نەهاتبووە دی. سەرچاوەی ئەسڵی و ناوەندی سەرەکیی ئەم بڕیارە تەنیا بۆ ئیرادەی ڕێبەرایەتیی سیاسیی کوردی و جەماوەری خەڵکی کوردستان دەگەڕایەوە.

لەو قۆناغەدا، فاکتۆرەکانی "بوونی ئیرادەیەکی پتەوی نەتەوەیی و ئاستی داخوازی سیاسیی کورد"و "بالانسی هێز" خۆ لە خانەیەکی هاوبەش و تەواوکەری یەکتر دا دەبیننەوە بۆ دانی ئەو بڕیارە مێژووییە.

"مەفهوومی کۆمار ڕێژیمێکی حقووقی - سیاسی ناسراوە و سیستمێک نیشان دەدا کە خەڵک سەرچاوەی دەسەڵاتە. لە حاڵێکدا حکومەتی خودموختار نوێنەری حاکمیەتی ناوەندییە؛ قانوونەکانی نابێ لەگەڵ قانوونی دەوڵەتی ناوەندی دژایەتییان هەبێ؛ پووڵ و ئابووری و پێوەندیی دەرەوەی نییە؛ ئەرتەشی نییە و سنوری جوغرافیایی ئاواڵەیە. لە حکومەتی خودموختاردا باس لە حاکمییەت ناکرێ و کەسایەتی حقوقی - سیاسی سەربەخۆی نییە. ناوی کۆماری کوردستان و سروود و پەرچەم و لەشکر و دیار کردنی سنوور، سڕینەوەی هەموو شوێنەواری فارس و قەدەغە کردنی خوێندن بە فارسی بە گشتی ڕامالینی هەموو شوێنەواری عەجەم تەنانەت ببووە قسەی نەستەق". (٥)

بەکار هێنانی زاراوەی "سەربەخۆیی"، "استقلالی تام و تەمام"، "هەڵکردنی ئالای سێ ڕەنگی کوردستان" و ڕاگەیاندنی "جمهوری کوردستان"... کە بەردەوام لەلایەن پێشەواوە لە کۆبوونەوەکانی قسەی لەسەر دەکرد، ڕاست بەو مەبەستە بوو کە بۆ هەمیشە کۆتایی بە دەسەڵاتی داگیرکەرانەی تاران لە کوردستان بێنێ.

وەک دەبینین لە هیچکام لەو هەنگاوانە دا، چ باسێک لە خودموختاری لە چوارچێوەی ئێران و مانەوە لە سیستمی پاشایەتیی ئەو وڵاتەدا لە ئارا دا نییە. بەتایبەتی لە رۆژی دووی رێبەندان وەک رۆژی دیاریکردنی چارەنووسی سیاسیی کورد، ئەوەی ناوی لەنێو ناواندا نییە، ئێران و رێکەوتن لەگەڵ رێژیمی پاشایەتییە. بەپێچەوانە هەموو بڕیارەکان و گشت هەنگاوەکان بۆ ئەوەیە کوردستان و کورد لە پاشکۆیەتی بە نەخشەی جوغرافیایی ئێران، بۆ هەمیشە رزگار بکرێ. ئەم راستییە لە ئایینی سوێند خواردنی پێشەوا بە باشترین شێوە خۆی دەنوێنێ:

"ئەمن بە خودا، بە کەلامی عەزیمی خودا، بە نیشتمان، بە شەرافەتی میللی کورد بە ئاڵای موقەددەسی کوردستان سوێند دەخۆم کە تا ئاخر هەناسەی ژیانم و رژاندنی ئاخر تنۆکی خوێنم بە گیان و بەماڵ لە رێی راگرتنی سەربەخۆیی و بەرزکردنەوەی ئاڵای کوردستان دا تێدەکۆشم و نیسبەت بە رەئیسی جمهوری کوردستان و یەکێتیی کورد و ئازەربایجان موتیع و وەفادار دەبم". (٦)

دانانی وەزارەتخانە و بنکە و دامەزراوی دەوڵەتی بۆ ئیدارەی وڵات و لێک جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان لە یەکتر، هەنگاوێکی تر بۆ داڕشتنی بناغەکانی ستروکتوری سەربەخۆیی کۆمار بوو.

هەر چەند یەکێک لە بڕیارەکانی رۆژی ٢ی رێبەندان هەڵبژاردنی مەجلیسی شورا بوو کە جێگای پارلمانی ئێستا دەگرێتەوە، بەڵام کەشو هەوای نالەباری سیاسی و کەم تەمەنیی کۆمار رێگای نەدا ئەم بڕیارە بە کردەوە بێنێتە دی، هەر بۆیە لە کۆماری کوردستان دا دەسەڵاتی یاسا دانان وەک پارلمانێکی هەڵبژێردراو نەبوو، بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە بڕیارەکان لە سەرکۆمارەوە بۆ دەسەڵاتی جێبەجێ کردن دەردەچوون. بەڵام:

"لە کۆماری کوردستاندا دەسەڵاتی جێبەجێ کردن بۆ راپەڕاندنی ئیش و کاری حکومەت بەتەواوی دامەزرابوو و سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران ١٣ وەزارەتی لەخۆ گرتبوو. کە ئەم وەزارەتانەش دام و دەزگای تریان دامەزراندبوو کە بەردەوام بۆ خزمەت کردن و راپەڕاندنی کاروباری هاووڵاتیان و پەیوەندی کۆمارەکە و پاراستنی سنوورەکانی و... لە هەڵسووران و کارکردن دابوو."(٧)

بەشێکی تر لە ستروکتوری کۆمار بوونی دەسەڵاتی دادوەری بوو. لاکردنەوە لە کێشە کۆمەڵایەتییەکان وەک تاڵان کێشان، شەڕ و کێشەی نێوان هاووڵاتیان و هەوڵدان بۆ دابین کردنی ئاسایش و هێمنایەتی... ئەرکگەلێک بوون کە بۆ چارەسەرکردنیان ، پێویستیی دامەزراندنی دەسەڵاتی دادوەریی هێنابووە گۆڕێ.

پەیامی دووهەمیش:

رووی لە کاربەدەستانی سەرانی فیرقە لە تەورێز بوو. پێشەوا بە راگەیاندنی جمهوری لە نێوان خۆبوون و پاشکۆ بوون دا، ئیرادەی نەتەوەیی کوردی بە باشترین شێوە بۆ رەت کردنەوەی هەر چەشنە پاشکۆیەتییەک بەگوێی کاربەدەستانی ئازەری گەیاند. ئەو پەیامەی پێشەوا بۆ لایەنی ئازەری گەلێک روون و ئاشکرا بوو. پێشەوا بە ئیعلامی جمهوری ویستی لە سەرانی فیرقە بگەیەنێ پاشکۆیەتیی کوردو دوور کەوتنەوەی کورد لە بازنەی دەسەڵات، لەلایەن کێوە بێ، بۆ تاران بێ یاخۆ تەورێز، پاشکۆیەتی، پاشکۆیەتییە. ئەم پاشکۆیەتییە لە ژێر هەر ناوێک و بە هەر رەنگێکەوە بێ لەلایەن ئیرادەی نەتەوەیی کوردەوە دەخرێتە.

سەرچاوە: ماڵپەری رۆژهەڵات تایمز - رێکەوتی: ٢١ی جانێویری ٢٠١٣

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان و خۆری زێرینی کوردستان

عومەر کەریم بەرزنجی

دیرۆکی ئەم گەلە دیرۆکێکە پڕ لە قوربانی و بەرخودان، ئەگەرچی شکست پانتاییەکی بەرفراوانی ئەم دیرۆکەی داگیر کردووە، بەڵام پاش هەر شکست و هەرەس هێنانێک کورد بە جەسارەتەوە هاتۆتەوە مەیدان و خەونی داگیرکەرانی زڕاندووە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ڕۆحی بەرنگاری و کۆڵنەدانی گەلی کورد، لاپەڕە پرشنگدار و بە خوێن نوسراوەکانی کورد گەلێک زۆرن، ئەوەی من دەمەوێت قسەی لە سەر بکەم، کۆماری کوردستانە.
ئەو کۆمارە مێژوویەکی پرشنگدارە و هەمیشە لە یادەوەریماندا ئامادەیی هەیە، لە ساڵڕۆژی شەهید کردنی قازیەکان دا واتا ٣١ی مارتی ١٩٤٧ وەک وەفادارییەک بۆ گیانی ئەو نەمرانەی زۆر لە خۆبوردووانە گیانیان کردە قوربانی نیشتمان چەپکێک وشە چەپکێک گوڵی وەفاداری پێشکەشی پێشەوا و قازیەکان دەکەم.

گیاکەڵەی خیانەت، ریشەیەکی قوڵی هەیە لە جەستەی کورد دا، هەر بۆیە دەکرێ لە باسکردنی شکستەکانماندا چەنێک دووژمنەکانمان تاوانبار دابنێین دەبێ پتر خیانەتکارانمان تاوانبار بکەین، ئەگەر دار پوازی لە خۆی نەبێ ناقلێشێ، بەڵام کورد زۆرجار پوازەکەی لە خۆی بووە هەر بۆیە بەو چارەنووسە گەیشتووە هەر بۆیە پێشەوا لە وەسێتەکەیدا دەنووسێ (بۆ خاتری خودا پێتان دەڵێم: یەکتر بگرن و قەت پشتی یەکتر بەرمەدەن، دڵنیا بن ئەگەر داگیرکەران هەنگوینتان بداتێ، دیارە ژەهری تێکردووە، ئەگەر سەرانی هۆز و عەشیرەتە کوردەکانمان خیانەتیان نەکردبا و خۆیان بە حکومەتی ڕەزاشا

نەفرۆشتبا" ئێمە و ئێوە و کۆمارەکەمان" وای بە سەر نەدەهات) پەرتەوازەیی و ناتەبایی گەلی کورد، فاکتەرێکی هەرە سەرەکی شکستەکانمانە، هەرچ کاتێک کورد تەبا و یەک دەنگ بێت سەرکەوتنمان مسۆگەر دەکات، پەرتەوازەیی ا ناتەبایش شکستمان بەسەر دێنێ،

له هەموویشی گرنگتر هەڵکەندنی ڕەگ و ڕیشەی خیانەتکاریە هەر بۆیە (بێکەس) دەڵێ:

کورد ئەبەد ناگاتە مەقسەد نۆکەری بێگانەیە
دوو دڵن، پیسن لەگەڵ یەک بۆیە وا بێ لانەیە

لەو ماوەیەی تەمەنی کۆمار دا، زۆرێک لە سەرۆک خێڵ و عەشیرەتەکان نامەی وەفادارییان بۆ دەرباری شا نووسیوە (لە هەمووی سەیرتر پەیوەندی عومەرخانی شکاکە بە دەربارەوە کە لەو ماوەیەی لە سەقز و دەوروبەری "عومەر خان ئامیر هێزی لەشکری کۆماری کوردستان بووە" نزیکەی "١٧" نامەی بۆ دڵنیا کردنی دەرباری شا لە دڵسۆزی خۆی بۆ شای ئێران ناردووە و خۆی بە سەربازی دەرباری شای ئێران ناساندووە و بەرهەڤی بە جێگەیاندنی ئەرک و فەرمانی دەرباری لە خۆی نیشان داوە) هەروەها (جێگەی ئاماژە پێکردنە کە سەرداری دێبوکری عەلی یار لە یەکێک لەو نامانەدا چۆنیەتی چوونیان لە گەڵ پێشەوا قازی محەمەد دا بۆ باکۆ و ئازەربایجانی ڕوسیا و کۆبوونەوەکانیانی بێ کەم و کورتی و بە تێر و تەسەلی بۆ دەرباری شای ئێران نوسیوە و ئەوانی لێ ئاگادار کردۆتەوە).
دار پوازی لە خۆی نەبێ ناقڵیشێ، بەڵام کورد زۆرجار پوازەکەی لە خۆی بووە هەر بۆیە بەو چارەنووسە گەیشتووە هەر بۆیە پێشەوا لە وەسێتەکەیدا دەنووسێ (بۆ خاتری خودا پێتان دەڵێم: یەکتر بگرن و قەت پشتی یەکتر بەرمەدەن، دڵنیا بن ئەگەر داگیرکەران هەنگوینتان بداتێ، دیارە ژەهری تێکردووە، ئەگەر سەرانی هۆز و عەشیرەتە کوردەکانمان خیانەتیان نەکردبا و خۆیان بە حکومەتی ڕەزاشا نەفرۆشتبا" ئێمە و ئێوە و کۆمارەکەمان" وای بە سەر نەدەهات) پەرتەوازەیی و ناتەبایی گەلی کورد، فاکتەرێکی هەرە سەرەکی شکستەکانمانە، هەرچ کاتێک کورد تەبا و یەک دەنگ بێت سەرکەوتنمان مسۆگەر دەکات، پەرتەوازەیی ا ناتەبایش شکستمان بەسەر دێنێ،

له هەموویشی گرنگتر هەڵکەندنی ڕەگ و ڕیشەی خیانەتکاریە هەر بۆیە (بێکەس) دەڵێ:

کورد ئەبەد ناگاتە مەقسەد نۆکەری بێگانەیە
دوو دڵن، پیسن لەگەڵ یەک بۆیە وا بێ لانەیە

بەشی دەهەم

لەو ماوەیەی تەمەنی کۆمار دا، زۆرێک لە سەرۆک خێڵ و عەشیرەتەکان نامەی وەفادارییان بۆ دەربارى شا نووسیوە (لە هەمووی سەیرتر پەیوەندی عومەرخانی شکاکە بە دەربارەوە کە لەو ماوەیەی لە سەقز و دەوروبەری "عومەر خان ئامیر هێزی لەشکری کۆماری کوردستان بووە" نزیکەی "١٧" نامەی بۆ دڵنیا کردنی دەربارى شا لە دڵسۆزی خۆی بۆ شای ئێران ناردووە و خۆی بە سەربازی دەرباری شای ئێران ناساندووە و بەرهەڤی بە جێگەیاندنی ئەرک و فەرمانی دەرباری لە خۆی نیشان داوە) هەروەها (جێگەی ئاماژە پێکردنە کە سەرداری دێبوکری عەلی یار لە یەکێک لەو نامانەدا چۆنیەتی چوونیان لە گەڵ پێشەوا قازی محەمەد دا بۆ باکۆ و ئازەربایجانی ڕوسیا و کۆبوونەوەکانیانی بێ کەم و کورتی و بە تێر و تەسەلی بۆ دەرباری شای ئێران نوسیوە و ئەوانی لێ ئاگادار کردۆتەوە).

سەرجەم ڕۆژەکانی تەمەنی کورتی کۆماری کوردستان، لاپەڕەی زێرینن لە دیرۆکی کورد دا، ئەوەی لە هەمووی زیندووترە لە زاکیرەی مندا هەڵوێستی جوامێرانەی قازییەکانە لە کاتی دادگایی کردنیاندا و بەر لە سێدار دانیشیان لە کاتی دادگایی کرنیاندا قازی دادستان بە توڕەییەوە لە بەرامبەر پێشەوا دا دەڵێ: (کوردان سەگ سفەت؟!) قازی بە ڕووی دادستان دا هەڵدەپڕژێ و دەڵێ: (سەگ و بێ شەرەف و بێ ئابڕوو، ئێوەن" کە هیچ سنوورێک بۆ خۆتان و بۆ خەڵک و یاسا دانانێن، ئاخر بێ شەرەف: ئەتۆ هەر دەتوانی بڕیارێک کە ئەو بێ شەرەفەی دیکە داویەتی "جێبەجێ بکەی" لەوە زیاتر هیچ هەڵەیەکی دیکەت لە دەست نایە، من لە زووەوە خۆم بۆ ئەوە ئامادە کردووە و بە باوەشی ئاواڵاوە" ئەوەی کە بێتاوانم و لە ڕێگای ئازادی میللەتەکەمدا دەکوژرێم، ئەمە بە ڕەحمەت لە لای خودا بۆ خۆم دەزانم، شانازی بەو مردنە مەردانەیە دەکەم) هەروەها (سەروان کیومەرس ساڵح) دەنووسێ (من لە زۆربەی دادگاکانی مەیدانی و سەربازی و بەدەویدا وەک هەواڵنێر بەشداریم کردووە، ئەو کاتەی کە هەوڵنێری ماهنامەی ئەرتەش بووم، بەڵام هەرگیز هیچ کەسێکم بە ڕادەی قازی محەمەد بە جەرگ و بوێر نەدیوە) سەیفی قازیش لە کاتی دادگایی کردنیدا دادوەر دەیەوێ توڕە بێت ئەویش مشتی خۆی گرێ کردووە و بە سەرهەنگی (واتە دادوەر) نیشاندا و پێی گوت:

(بەم مستە سەرو گوێلاک و دەموو ددانت دەشکێنم "ئاخر لە مەرگ زیاتر کە ئاواتی ئێمەشە" چیتر هەیە، یەک ملیۆن درۆ و بوختان و قسەی قۆڕ و شتی دیکەی بێ واتاتان بۆ درووست کردووین" ئەوجا خەریکن غەڵەت و ناماقووڵی زیاتریش دەکەن!).

جەربەزەیی و بوێری و لەخۆبردوویی سیفەتی ئەم پیاوە مەرد و ئەم ئەستێرە پرشنگدارانەی دیرۆکی کوردایەتی بوون، هەر ئەو سیفەتانەشە بە نەمری ئەم پیاوە تێکۆشەرانەی هێشتەوە.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٣

سەرچاوە Serchawe

کۆماری کوردستان لە مێژوودا.

ئەحمەد مەکڵاوەیی

کۆماری کوردستان کە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی بەرامبەر بە ٢٢ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦ی زایینی لە ڕێ و ڕەسمێکی بێ وێنەو لە نێو چەپڵە ڕێزانی ئاپۆرای خەڵک و سروودی نیشتمانی دا کە بە دەنگی کوڕ و کچانی قوتابی تامەزرۆی ئازادی و سەر بە خۆیی قوتابخانەکانی مەهاباد گوترانەوەو پاراستنەکەشی هێزی شۆخ وجوانی پێشمەرگە وەئەستۆی خۆی گرتبووو، تەواو پیاو ماقوڵانی شارو شەخسی مستەفا بارزانی ویارانی وسەرۆک عەشیرەتەکانی مەنگوڕ، مامەش، گەورک، زەرزا، هەرکی، شکاک، جەلای و چەندین سەرۆک عەشیرەتی پشدەری وەک جوامێراغای تەنگژەو برایماغای برای لەوی بوون و،لە لایەن قازی محەممەد ڕاگەیێندرا، لە بواری حوکمرانی دا، چ لە ئاستی کوردستان و، چ لە ئاستی ناوچەکە و چ لە ئاست نەزەری وڵاتانی بیانی، بە یەکەمین ئەزموونی دیار و بەر چاوی نەتەوەی کورد هاتۆتە ئەژمار.

لەو ڕۆژو کات و ساتەدا کە کۆماری کوردستان لە لایەن قازی محەممەد ڕاگەیێندرا، قازی محەممەد زۆر بە وازعی باس لە زەرووریەتی یەک ریزی نەتەوەی کوردو خۆڕاگریەکەی دەکات کە ئێستاشی لە گەڵدابێت ئەو بیری نەتەوەیی ئەو کات لە هەموو کاتێک پتەوتر دەبێت کە نموونەکەشی ئەوەیە کە ئەو ڕۆژە قازی محەممەد لە کاتی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان دا دەڵێت: ئێمە هێزێکی میللیمان(نەتەوەیەی) تەشکیل داوە کە ئەگەر بەوردی لێکی بدەینەوە ئەم چەند وشەی ئەو نەمرە

لهبارەی مەسەلەی نەتەوەیی دا دەتوانرێ دەیان کتێبی لە سەر بنوسرێت.

ئەو رۆژە کە کۆماری کوردستان پێکهات، لە شادی و خۆشی ئەو حکومەتە، منداڵانی سەر لانکەی کوردستان بە گشتی لە ناو بێشکەدا خەونی ئازادی کوردستانیان بینی و لە خۆشیان دایان لە قاقای پیکەنین و بە زەردەی سەر لێوو رەنگی گەش و جوانیان، کە وەک نوور لە ناوچاوانیان دەباری، بەفرو بەستەڵەکی چوارچرایان شەق کرد و پڕ بە شار خۆشیان باراند و دڵی خەڵکیان وەک گوڵ گەش کرد و بە تێکرایی مانگی رێبەندانیان کردە مانگی بەهار و گولان و وەک مامۆستا هێمن گوتویەتی: سەد بەهار، نۆکەری ئەو زستانە بوو.

کۆماری کوردستان، هەر ئەو رۆژەی راگەیێندرا، دەری خست کە ئیمانی بە دێموکرسی و بەرابەری ژن و پیاو هەیە کە دوو خوشک بە ناوەکانی ویلمەی سەیادیان، کە بەڕێوە بەری قوتابخانەی (پەروانەی کچان)ی شاری مەهاباد بوو، لە گەڵ خەدیجەی حەیدەری کە راوێشکاری هەر ئەو قوتابخانە بوو، یەکی وتارێکیان خوێندەوە کە لەوێدا ئامۆژگاری ژنانیان کرد کە بۆ پاراستنی کۆمار و کوردستان ببنە هاوکاری براکانیان و دەست بە تێکۆشان بکەن کە لەوێدا گوتیان: ئەمرۆ، دونیا موحتاجی کچ و کوڕە کە بە خوشک و برایەتی دەست بدەنە دەستی یەک بۆ رزگارکردنی دایکی نیشتمان.

ئەوەی زۆر جێگەی تەقدیرە ئەوەیە کە حکوومەتی کوردستان دروست بوو، کومیتەی ناوەندی حیزی دێموکراتی کوردستان، دەستەی سەرۆکایەتی میللی کە پێکهاتبوو لە چواردە وەزارەتخانە راگەیاند.

کۆماری کوردستان کە سنوورەکانی تا مەهاباد و، شنۆو، میاندواوو، سەردەشت و، بانەو، سەقز و، نەغەدەو، بۆکان و، ورمی و شاپوورو، خۆی و، ماکۆبوو، وەک باسی لیکراوە, هێزەکانی بەگشتی بە هێزی پێشمەرگە و خەڵکی چەکدارەوە، گەیشتۆتە ٤٥٠٠٠ کەس، بەڵام لە شوێنی واشدا هەیە کە گوتراوی هێزی پێشمەرگەی ١٢٧٥٠کەس بووە و، لە شوێنێکی تریشدا گوتراوەکە ١١١٠٠ کەس بووە.

کۆماری کوردستان هەرچەند تەمەنی زۆر کەم بوو، بەڵام توانیویەتی کۆمەڵێک دەستکەوتی زۆر گەورە و باش و گرنگ و بێ وێنەی لە مێژووی خەباتی رزگایخوازی نەتەوەی کورد دا لە بوارەکانی سیاسی، ئابووری، سەربازی، رووناکبیری و کۆمەڵایەتیدا بێنێتە دی.

کارێکی تری کۆماری کوردستان ئەوە بووە کە رێگەی بە کەمایەتیە ئاسۆری و ئەرمەنی وجوولەکەکانیش داوە کە لە

کوردستان دا قوتابخانەی تایەت بە خۆیان هەبێت.

جگە لەوانەش، وتارەکانی کە لە مزگەوتەکاندا دەخوێندرانەوە، بە پێی بڕیاری حکوومەتی کوردستان بە زمانی کوردی دەخوێندرانەوە کە لە گەڵ ئەوەشدا کتێبخانەی گشتی کرا بوونەوە تا خەڵک بەرە و رۆشنبیری بڕۆن.

لە بارەی رێکخراوو گروپ و پیشە دا گەلێک رێکخراوی جۆر بە جۆر دروست ببون، وەک رێکخروەکانی یەکیەتی جەوانانی دێموکرتی کوردستان کە یەکێک لە چالاکیەکانی ئەوەبوو کە توانی رۆژنامەی هاواری نیشتمان بڵاو بکاتەوە کە سەر نووسەرەکەی سەدیق ئەنجیری ئازەر بوو و تەنیا ٥ ژمارەی لێ بڵاو بۆوە.

هەرلەو کاتە دا بە هەوڵ و هیمەتی قازی محەممەد و مینا خانمی هاوسەری و کۆمەڵێک ژنی چالاک یەکەمین رێکخراوی ژنی کورد بەناوی یەکێتی ژنان دامەزرا.

جگە لە وانەش لەو کاتە دا تونرا رادێو دەنگی کوردستان دابمەزرێ بۆ ئەوەی کۆمەلانی خەڵک لە بارودۆخی کۆماری کوردستان و هەواڵە جیهانیەکان بە ئاگا بن.

هەروەها جگە لە هێنانی سینەماو بایخدان بە بواری رۆژنامەوانی، چەندین بڵاوکراوە و رۆژنامەوگۆڤارو کتیب بڵاو کرانەوەکە خزمەتێکی گەورەیان بە بەرەو پێش چووی باری فەرهەنگی نەتەوەکەمان کرد و لەناو کۆمەڵگا بیانیەکانیش لە زۆر بوارەوە تە ئسیری خۆی داناو هەر یەکەیان لە شوێنی خۆیاندا تایبەتمەندی و خەسڵەتێکی زیاتر و دەوڵەمەندتریان بە کۆمەڵگای کوردەواری بەخشی کە چەندەیان بریتی بوون لە هاواری نیشتمان، گۆڤاری ئاوات، هەلاڵە، رۆژنامەی کوردستان کە لە گەڵ ئەوانەشدا بۆ خزمەت کردن بە منداڵانی کورد، گۆڤاری گروگاڵی منداڵانی کورد بڵاو کرایەوە.

هەر لەو کاتە دا بۆ یەکەم جار رۆژمێری باخەی رەسمی کۆماری کوردستان چاپ و بڵاو کرایەوەکەهەواڵی بڵاو کردنەوەکەی، وەک مزگێنیەک پێش دەرچوونی لە لایەن هەندێک رۆژنامەی کوردستانەوە بڵاو کرایەوە،

لە بواری کشتوکاڵی و بازرگانییەوە کۆماری کوردستان بایخێکی گەورەی بەم لایانانە دا کە بە رادەیەکی زۆر باش چوونە پێش و خزمەتێکی باشی بەباش کردنی باری گوزەرانی کۆمەڵگای کوردە واری کرد.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

لە بواری یاسایەوە وەک بنەمایەکی شارستانی، حکومەتی کوردستان سەرچاوە یاساکانی هەمە جۆر و فرە لایەن بوون و، وەک کوردەواری خۆمان دەڵێ: کەڵ بە موو بەند بوو.

سەرە رای ئەو هەموو کۆسپانەی کە لە دەربارى شاو دەرەوەی وڵات لە لایەن ناحەز و دوژمنانی کوردەوە بۆی دروست دەکران، کۆماری کوردستان بە تەواوی هەوڵی بە جیهان بوونی خۆی داو بە دروستی دەستی دۆستایەتی بۆ دراوسێ و جیران و دونیایی دەرەوە درێژ کرد و, زۆر ژیرانە هەنگاوی نا. بەلام دوژمنانی ئەوەندە زۆر بوون کە بە داخەوە زوو جوانە مەرگیان کردو نەیانهێشت نەتەوەکەمان زیاتر لە بەرسیبەریدا بحەسیتەوە.

سەرچاوە: و نوسراوەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢١ی جانیوێری ٢٠١٤

دوای ٦٨ ساڵ، ئێمە چمان کردوە؟

ئاگری باڵەکی

هیچ کات دامەزرێنەرانی کۆماری کوردستان بە بیریشیان دا نەدەهات کە دوای تێکچوون کۆمار خەباتی کورد ڕێگایەکی درێژتری دەکەوێتە بەردەم و بۆ گەیشتن بە ئامانج.

تا ئێستاش لەگەڵ بێت لە دوای تێپەربوونی ٦٨ ساڵ بەسەر دامەزراندنی کۆماری کوردستان، ئێمە کۆماری کوردستانمان بە وشێوەی کە پێویستە نەناسیوە، ئێمەو ئەوانەی دوای کۆماریش جلەوی خەباتی کوردیان گرتۆ هیچ کات هەوڵی ئەوەیان نەداوە کە لە کۆمار بەو شێوەی کە هەبووە تێبگەن. ئەوەی ئێمە لە پێداهەڵگوتن و گەورەکردنی ڕووداو و کەسایەتیەکاندا چەندە ئازاین ئەوەندە لە شکاندن و بێ ئەرزشکردنی ڕووداوەکانیشدا کەمان دانەناوە. بۆیە کۆماری کوردستان لە نێوان دوو جۆر بیرکردنەوەدا، بەردەوام لە هەڵکشانو داکشان دابووە، کۆمەڵێک لە بچوک کردنەوەی کۆمار و تایبەت کردنی بە ناوچەیەک دیاری کراو خەریکن و کۆمەڵێکی تر لە نەفی کردنەوەی کۆمار و کەمکردنەوەی ڕۆڵی سەرکردەکانی بەشدارن، هەروەها دەستەیەکیش بوونە درادەستی دوژمنانی کورد کاریان ئەوەیە دژ بە پێشەوا و کۆمار بنووسن و قسە بکەن.

بەڵام ئایا ئێمە چمان کردوە بۆ ئەوەی ئامانج و کردەوەکانی کۆمار بەرز ڕابگرین؟ یان چمان لە دەست دێت؟ ئایا باشتر نیە

بەشی دەهەم

کۆماری کوردستان بە شانازی و سەرکەوتنەکانیەوە ببێتە موڵکی مێژوو و ببێتە بەشێک لە مێژووی پڕ لەسەر وەرەی؟ یا ئەوەتا دەبێ دوای ٦٨ ساڵ زیاتر لە کۆمار وردبینەوە.

چ هۆکار گەلێک هەبووە کە سەرکردەکانی کۆمارو لە پێشەوەی هەمووان، پێشەوا قازی محەممەد توانیویەتی کە لەماوەیەکی کەم دا گۆڕانێکی ئەوتۆ بکات کە کوردو گەلانی ناوچەکە بەدرێژایی مێژووی خۆیان نەیان دیتوە، کۆماری کوردستان لە یازدە مانگی تەمەنی دا کە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا ماوەیەکی یەکجار کورتە هێندێک کاری گرینگی مێژووی دەکات کە تا ئێستاشی لەگەڵ بێت ئێمە لەسەردەمی ئێستا ئەو کارو کردەوانەمان پێ ئەنجام نادرێ. لە گرینگترین کارەکانی کۆماری کوردستان کە لە مێژووی پڕسەروەری ئەم کۆمارە ساوایەدا تۆمار کراوە بریتین لە یەکەم دەوڵەتی نەتەوەیی لە سەردەمی نوێدا، بەرەسمی کردنی زمانی کوردی، دانانی هێزی پێشمەرگە، بڵاوکردنەوەی بیروڕای دێموکراتی، ڕێگا خۆشکردن بۆ بەشداری ژنان لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا. ئەو کردەوانەو دەیانی تر دەیسەلمێنن کە بەرێوەبەرانی کۆمار چەندە بەدڵەوەو دور لە دەمارگرژی و یەکگرتوویی هەوڵیان داوەکە ئامانجە لەمێژینەکانی کورد بێنە دی، هەربۆیە ئیرادەی پۆلاینی ئەوان توانیویەتی بەسەر کەندە کۆسپەکانی ئەو سەردەمە دا زاڵ بێت و بناغەی هیواکانی مرۆڤی کورد دابنێت.

بەڵام ئایا بۆ ئێمە تا ئیستا کە لە سەردەمێکدا دەژین نەمان توانیوە یان نەمان ویستووە کە لانیکەمەکەی وەک خەلکێک کە ئەوکات بەشداری کۆمار بوون بیر بکەینەوە، ئایا ژینگەو ئامرازەکان گۆڕاون یان مرۆڤەکان گۆڕاون، بەپێ هەموو هەڵسەنگاندنەکان گۆڕانەکان بە ئاراستەی باش ڕۆیشتوون بەڵام لە هەمان کاتدا ئیرادەی مرۆڤی کورد دابەزیوە، باوەر بەخۆ نەبوون و یەکتر قەبووڵ نەکردن بۆتە فەرهەنگی ئێستای کۆمەڵگای کوردی، لە باکورەوە تا باشوورو لە ڕۆژهەڵاتەوە تا ڕۆژئاوا، کوردەکا لە یەک کاسە دا نانیان پێ ناخورێ و بەردەوام لەگەڵ دوژمنەکان لەسەر یەک سفرە دادەنیشن، کێشەکانی خۆیان حەل دەکەن.

میللەتێک کە نەتوانێ کێشە ناوخۆیەکانی خۆی چارەسەر بکات، نابێ چاوەڕوانی ئەوەش هەبێت کە وڵات و حکوومەتداری بکات. کۆماری کوردستان لەگەڵ ئەوەی تەمەنی کەم بوو بەڵام نیشانی دا کە دەتوانن بە پشت بەستن بەیەکتر و لێک حالی بوون، بگەنە دورگەکانی بەختەوەری مرۆڤی کورد.

دوای ٦٨ ساڵ دوای کۆمار ئێمە چمان کردوە، پرسیارێکە کە دەبێ هەموو تاکێکی کورد لە خۆی بکات، ئێمە دوای ٦٨ ساڵ جگە لەوەی کە بە مێژووە دەژین و بە مێژووە خەبات دەکەین و مێژووە بۆتە نانی سەر سفرەکانیشمان چی ترمان کردوە؟ لە خۆ بەکەمنەگرتن و یەکتر شکاندن چی ترمان ئەنجام داوە، دوای ٦٨ ساڵ مێژوویەکی پڕ لە خوێناوی و ماڵ وێرانی، چی

سەرچاوە
Serchawe

دیکەمان بۆ نەوەی داهاتوو هەیە، ئایا بەراستی نەوەی ئێمە و نەوەی دوای کۆمار چیمان بۆ نەوەی داهاتوو هەیە، کاری ئێمە بۆتە ئەوەی کە مێژوو بگوازینەوە، باسی بکەینو خۆی پێ بەرزکەینەوە، بەڵام هیچ کات و ئێستاشی لەگەڵ بێت لانیەکەم دەرسمان لە مێژوو وەرنەگرتووە، ئەگەر بەو ئاراستەیەش برۆین لەوەی کە ئێستا هەین باشتر نابین. بەلام لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە کە هەموومان پێکەوە بە باوەر بەخۆبوون و یەکتر قبوول کردن، لە هەوڵدان رانەوەستین بۆ ئەوەی بتوانین دوای ٦٨ ساڵ دواتر ئامانجەکان کۆمار بگەیەنینە ئاکام.

هەروەک لە مێژووی پڕشنگداری کۆماریش دا هاتووە، بە یەکریزیو یەکتر قەبووڵ کردن، پێشەوا قازی محەممەد توانی ٦٨ ساڵ پێش ئێستا ئەو کارە ئەنجام بدات و کۆمارێکی نەتەوەیی دابمەزرێنێ.

بەهیوای سەرکەوتنی ئامانجەکانی کۆماری نەتەوەیی کوردستان

سەرچاوە: ماڵپەری رۆژهەڵات تایمز - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانێوێری ٢٠١٤

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان لە خوێندنەوەی باو و دژە باودا

حسین یەزدانپەنا

ڕۆژی چوارشەممە ٧ی خاکەلێوەی ٢٧١٣ ڕێکەوتی ٢٧ی مارسی ٢٠١٣، بە ناو نیشانی "١١مانگ و ٢٠ ڕۆژ بەختەوەریی" کە پێشانگایەکی فۆتۆگرافی، دوو لێکۆڵینەوە و فیلمێکی دۆکیۆمێنتەریی لەخۆگرتبوو، لە مۆزەخانەی نیشتمانیی ئەمنە سوورەکە لە شاری سلێمانی، بۆ ماوەی دوو ڕۆژ ە ژێر چاودێریی خاتوو هێرۆ ئیبراهیم ئەحمەد ئەندامی مەکتەبی سیاسیی یەکێتی نیشتمانیی کوردستان و بەرپرسی مەڵبەندی یەکی سلێمانی، ڕێوڕەسمێک، بەبۆنەی ٦٦ هەمین ساڵوەگەڕی لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەد، بەڕێوەچوو. کاتژمێر ١٥:٠٠ ڕۆژی دووهەمی ڕێوڕەسمەکە، بەڕێز حسین یەزدانپەنا جێگری سەرۆکی پارتی ئازادیی کوردستان، لێکۆڵینەوەیەکی لە ژێر ناونیشانی "کۆماری کوردستان لە خوێندنەوەی باو و دژە باودا" پێشکەشکرد کە ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی:

"ئەوەی دەمەوێ لەم دەرفەتە کەمەدا پێشکەشی بکەم، تەنیا تەرکیزە لەسەر چییەتی و ناوەڕۆکی کۆماری کوردستان. بەلامەوە گرینگە باس لەوە بکەم کە کۆماری کوردستان چی بوو. لەپێشدا و بەر لەوەی بچمە سەر ئەو باسە، بە پرسیارێک دەسپێدەکەم کە بۆچی ئاوڕدانەوە لە مێژوو گرینگە؟. لەبەر ئەوەی لەسەردەمی ئێستادا کە بە هێندێک خوێندنەوە و تەعبیر بە سەردەمی "ناسنامە" دەناسرێ، بۆ ئێمەی کورد لە دوو ڕوانگەوە گرینگە باس لە ناسنامەی خۆمان بکەین. بەشێک لە ناسنامەی ئێمە تاریخ و ڕووداوەکان پێکی دەهێنێ. مێژووی هەر میللەتێک کۆمەڵێک هەوراز و نشێوی تێدایە کە ئەو هەوراز

و نشێو و رووداوانە دەبنە یەکێک لە توخمەکانی ناسنامە یان "Identity" ئەو نەتەوەیە.

کۆماری کوردستان یەکێکە لەو رووداوە گەورە و مێژوویيانەیە کە دەتوانێ لە خانەی پرسی ناسنامەدا بیخوێندرێتەوە. ئێمە لە رابردوودا (پێویستمان بووە) و ئێستاش پێویستیمان بە سەلماندنی ناسنامەی خۆمان هەیە، بە دوو رووکاردا. یەکیان بەرانبەر ئەوانەی کە حاشایان لە بوونی ئێمە کردووە. ئەو هەموو خەبات و تێکۆشانە، ئەو هەموو خوێن و قوربانیدانە لە راستیدا بۆ پاراستنی ئەو ناسنامەیە بووە،(واتە) ناسنامەی کورد بوون. لەم سەردەمەدا کە بە سەردەمی بەجیهانیبوون دەناسرێ و جیهانیبوون لە هەموو رەهەندەکانی کلتوری و ئابووری و سیاسی و رەفتاری لە هەرسێ ئاستەکانی تاک و کۆمەڵگا و دەوڵەتدا کاریگەریی خۆی داناوە، کورد بۆ ئەوەی نەتوێتەوە لەم بەجیهانیبوونەدا، دەبێ شتی خۆی پێ بێ. یەکێ لەو شتانە مێژووەکەمان و رووداوە گرینگەکانی مێژووەکەمانە.

دێمە سەر باسەکە

خوێندنەوەی باو چییە لەسەر کۆماری کوردستان؟ خوێندنەوەی باو کە لەکتێبەکاندا، لەدەربڕینەکاندا و لە بیرەوەرییەکاندا لەسەر کۆماری کوردستان هەیە، ئەوەیە کۆماری کوردستان قەوارەیەک بووە لە چوارچێوەی ئێراندا، ناوەڕۆکی ئەو چوارچێوەیە ئۆتۆنۆمی یان خودموختاری بووە، کورد نە ویستویەتی جیا ببێتەوە و نە جیابووەتەوە، ئەو کۆمارە ئەو پەڕی ویستەکەی لە چوارچێوەی ویستێکی دیمۆکراتیانە دا و لە چوارچێوەی ئەو قانوونەدا بووە کە لە ئێران پێیان دەگوت قانوونی ئەیالەتی ولایەتی.

ئەوەی باسمکرد ئەو خوێندنە باوەیە کە لەسەر کۆماری کوردستان هەیە و دەتوانم بڵێم زۆربەی ئەو کتێبانەی لەسەری نووسراوە و زۆربەی مێشکی ئینسانی کورد بەتایبەت جیلی بەر لە ئێمە، ئاوا بووە لەسەر کۆماری کوردستان. لە حاڵێکدا دیکۆمێنتەکان، بەڵگەکان، سیمبۆلەکان، هەمووی پێچەوانەی ئەوە دەسەلمێنن. کۆماری کوردستان قەوارەیەک کە بە تێرمینۆلۆژیی نوێ وهاوچەرخ پێی دەڵێن "دەوڵەتی مۆدێرنی نەتەوەیی". ئەو دەوڵەتەی لە ١٦٤٨ زایینیەوە بە پێی رێککەوتننامەی ڤێستڤالیا هاتنە دنیای بوونەوە. واتە یەکگرتنی کلتور و حاکمیەتی سیاسیی لەسەر جوغرافیایەکی دیاریکراو.

بۆ سەلماندنی ئەم راستییە، چاو بە کۆمەڵێک شت دا دەخشێنینەوە. یەکەم شت با لەرووی ناوەکەیەوە باس بکەین. ئەو قەوارەیە بە چەند ناوێک ناوبراو لە نووسراوەکاندا یان لە قسەکانی ئەو سەردەمدا، بەڵام زیاترین دەستەواژەیەک کە بۆ

بەشی دەهەم

بەکارهاتبێ جمهووریی کوردستان، جمهووریەتی کوردستان و دەوڵەتی جمهووریی کوردستان بووە. بۆ وێنە لەسەر ئارمی یان تابلۆی وەزارەتی رۆشنبیری کە ئەو سەردەم بە وەزارەتی فەرهەنگ ناودێریان کردووە نووسراوە "دەوڵەتی جمهووریی کوردستان" لە خوارەوەشی نووسراوە "وەزارەتی فەرهەنگ". لە رووی قەوارەوە ئەو دەوڵەتە سەرۆکی هەبووە، واتە بەرزترین ئاستی دەسەڵاتی هەبووە: سەرۆک کۆمار جەنابی پێشەوا، ئەنجومەنی وەزیرانی هەبووە، هەموو قەوارە و دام و دەزگاکانی حکومەتی هەبووە. ئەو هێما و سیبمۆلانە کە بۆ هەر دەوڵەتێک زۆر گرینگە، وەکوو ئاڵا، وەکوو سروودی نەتەوایەتی، وەکوو زمانی رەسمی، کە ئاڵمانییەکان ئەوەندە زمانیان بەلاوە گرینگە کە لە فیکری ئاڵمانیدا زمان یەکسانە لەگەڵ نەتەوەبوون. واتە بۆ ئەوەی نەتەوەیەک بناسی بەسە کە زبانێکی جیاوازی هەبێ. ئەرتەشی هەبووە کۆماری کوردستان. پێوەندیی دەرەوەی هەبووە. ئابووریی خۆی هەبووە، تەنیا شتێک کە نەبووە و فریانەکەوتووە لەو بارانەوە پارە بووە، کە خۆی پارەی لێنەداوە.

جاری وایە بۆ خوێندنەوەی رووداوێک رستەیەک بەسە. بۆ ئەوەی بتوانی رووداوێک بخوێنیەوە، یەک رستە بەسە. یان بە تەئویل وەکوو لە ئایینیشدا هەیە، یان بە هێرمێنۆتیک، کە بتوانی بزانی پەیامی ئەو رستەیە چییە.

ئێمە لەکۆماری کوردستاندا نەک رستەیەک، چەندەها دیکۆمێنتمان هەیە، وتەمان هەیە، نووسراوەمان هەیە کە دەیسەلمێنێ خوێندنەوەی باو لەسەر کۆماری کوردستان راست نییە. کۆماری کوردستان نە قەوارەیەکی ئۆتۆنۆمی بووە، نە لە نێو ئێراندا بووە، نە هیچ پێوەندییەکی بە دەوڵەتی تارانەوە ماوە. لەو بەڵگە هەرە گرینگانە نوتقی جەنابی پێشەوایە لە رۆژی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا. کلیلی دەستەواژەکانی ئەو نوتقەی جەنابی پێشەوا حاکمییەت و دەسەڵات و حوکمڕانیی کوردە. پێشەوا بە پێناسەی کوردستان دەسپێدەکا. دەڵێت جوغرافیایەکی پێکەوە بەستراوە، هیچ کەسمان لەبەیندا نییە. ئاوڕ لە مێژووی کورد دەداتەوە کە نەک کورد لە یەک پارچەی کوردستان، بەڵکوو نەتەوەی کورد لەرۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لە کوردستانی گەورەدا. باسی میرنشینەکانی کورد دەکا لەهەر کوێ کە بووبێ. باس لە بابان و سۆران و ئەردەڵان دەکا. دەڵێ کورد لە رابردوودا ئەوانەی هەبووە، میرنشینی هەبووە، حکومەتی هەبووە، خۆی خۆی بەرێوەبردووە، خاوەنی دەوڵەت بووە، پاشان دەگێڕێتەوە و دەڵێ هەرکامێک لەوانە کە کەوتووە جارێکی تر کورد خەباتی بۆ سەربەخۆیی و هەستاندنەوەی ئەو دەسەڵاتە نەتەوەییە کردووە. لە تەواوی فەرمایشتەکانی پێشەوادا یەک وشە باسی ئێرانی تێدا نییە. یەک وشە باسی ئەوەی تێدا نییە بڵێ ئێمە لە چوارچێوەی ئێران دەمێنینەوە، ئێمە لە چوارچێوەی ئێران خەبات دەکەین، ئێمە بۆ دیمۆکراسی لە نێو ئێراندا خەبات دەکەین، ئێمە پێوەندیمان لەگەڵ تاران ئاوا رێکدەخەین. بۆیە وتەکانی پێشەوا تەعبیر بوو لە نەتەوەیەکی بندەستی بێدەوڵەت کە خۆی جیاکردبووە و دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی دامەزراندبوو. ئەوە لە نوتقی رۆژی دووی رێبەنداندا.

سەرچاوە
Serchawe

هەر لەو ڕۆژەدا سەروەرییەکی دیکەی بۆ کورد تۆمار کرد پێشەوا. ئەویش سوێندە مێژووییەکەیەتی. دەفەرمووێ "ئەمن بە خودا، بەکەلامی عەزیمی خودا، تا دوا هەناسە و تنۆکی خوێنم پارێزەری استقلال و ئازادیی کوردستان و راگرتنی ئاڵای کوردستان دەبم". ئێمە هەموومان دەزانین لە عورفی سیاسییدا لە دنیادا سوێندنی یاسایی سەرۆکەکان چەند بە بایەخە. لەم سوێندەی پێشەوادا کام وشەی تێدایە باس لە مانەوەی ئەو قەوارەیە لە نێو ئێراندا بکا؟ یەک وشەی تێدا نییە. بە پێچەوانەوە پێشەوایەکی خوێندەوار کە بەر لە سەرۆک کۆمار بوونی، لەقەبی پێشەوای پێدراوە، پێشەوایەک کە کتێبخانەکەی (کە ئێمە زیارەتمان کرد) زیاد لە ۲۵۰۰ نوسخە کتێبی جۆراوجۆری بە زمانی جۆراوجۆر هەبووە، تۆ بڵێی نەیزانیبێ لە نێوان ئۆتۆنۆمی و سەربەخۆییدا چەندە جیاوازیی هەیە؟.

وتەیەکی بەنرخی دیکەی پێشەوا لەسەر پێناسەکردنی کۆماری کوردستان هەیە. پێشەوا باس لەوە دەکا کە لەگەڵ تاران لە پێشدا گفتوگۆی کردووە، دروست بەوجۆرەی کە فەرموویەتی دەیخوێنمەوە "ئەورۆ کە ئەمە ئیستیقلالمان دەوێ پێویستە هەموو کارێک خۆمان جێبەجێی بکەین، ئەوەڵێ ئیدیعای خۆمان کرد کە لە حدودی دەوڵەتی ئێراندا خودموختاریمان دەوێ، ئێران ئیحتیاجی ئێمە رەفع بکا و میللەت کارێک بکا". کەواتە ئەوە ئیدیعای ئەوەڵێیە. درێژە دەدا و دەفەرمووێ "دوو دەفعە لە لایان ئازەربایجانەوە بۆ تەورێزیان بانگ کردم، لە ئازەربایجان گرێمان هەبێ، ئەمن پێشنیهادی وانم قبوڵ نەکرد چون میللەتی کورد چوار ساڵە کە خودموختارە". لێرەدا پێشەوا دوو قۆناخ دەسنیشان دەکا: قۆناخی خودموختاری و قۆناخی استقلال. دەفەرمێ "کورد چوارساڵە کە خودموختارە و داوای ئیستیقلال و داوای تێکخستنەوەی تەواوی خاکی کوردستان دەکا، زۆرم پێ گران بوو کە لەو حەقەی دەست هەڵبگیرێ و ئیحساساتی ئێوە مانعی ئەوەی بوو کە ئێمە بە خودموختاری رازی بین، چونکە مودەی ئەو چەند رۆژەی کە جێژن گیراوە، ئێحساساتێ کە ئێوە نواندوتانە وێنەیەکی حەساس و کامیلە و دەبێ دونیا بزانێ کە کورد لیاقەتی ئیستیقلال و سەربەخۆیی هەیە".

کەواتە پێشەوا باش زانیویە چی دەکا، دوو قۆناخ هەبووە لە ژیانی ئەو میللەتەدا لەو سەردەمەدا، قۆناخی چوارساڵەی یەکەم خودموختارییە کە دەفەرمووی حەولماندا لەگەڵ ئێران لە نێو سنووری ئێراندا بین، بەڵام دواتر لە لایەکەوە ئێران ویستەکانی ئێمەی جێبەجێ نەکرد، لە لایەکەوە قسەی ئازەرییەکان رەت دەکاتەوە کە لە نێو قەوارەیەکی سیاسیی ئازەربایجاندا بین و "پاشان هەستی ئێوە، پشتگیریی ئێوە" بە میللەتی خۆی دەڵێ وای کرد کە ئێمە ئیستیقلالی تەواوی خۆمان رابگەیەنین.

زۆربەی بەڕێزتان دەزانن کە لە بیری سیاسیدا چەمکی سەروەریی واتە حاکمییەت چەند گرینگە، کە ئەمە زانای فەرەنسی "جان بۆدان" داهێنەری ئەم چەمکەیە و پێناسەی کردووە کە سەروەریی دەسەڵاتێکە کە هیچ دەسەڵاتێکی تری لەسەرەوە نییە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

و ملکەچی هیچ دەسەڵاتێکی دیکە نییە. ئەمەش لە تایبەتمەندییەکانی دەوڵەتێکی سەربەخۆیە. لە کۆماری کوردستاندا قەوارەی کۆماری کوردستان، ملکەچی هیچ دەسەڵات و ناوەندێکی بەرزتر لە خۆی نەبوو. ئەوە تەنیا کۆمار خۆی بوو بڕیاری خۆی دەدا. ئەمەش تەنیا وەکوو عەرزم کردن لە تایبەتمەنییەکانی دەوڵەتە.(١)

باسم لە سیمبۆلەکان کرد، ئاڵا، سروودی نەتەوایەتی، زمان، ئەرتەش و پێوەندیی دەرەوە و مەجلیسێک کە قەرار وابوو بە پێی بڕیاری ڕۆژی دوو ڕێبەندان (هەڵبژاردنی بۆ بکرێ). ڕۆژی دووی ڕێبەندان بڕیارێک دەرچووە مادەی ئەوەڵی دەڵێ لەو شوێنانەی کوردی تێدا دەژی بە ئیستیقلالی تەواو بگا، لە مادەیەکی دیکەیدا باس لەوە دەکا مەجلیسی شوورا هەرچی زووتر انتخاباتی بۆ بکرێ.

بەرانبەر بەم شتانە ڕەنگە هێندێک قسە هەبێ، دەگوترێ وەختێ کە پێشەوا باسی سەربەخۆیی کردووە، مەبەستی سەربەخۆیی لە ئازەربایجان بووە. ئەوە ئەسڵ و ئەساسی نییە. دەقی وتەی پێشەوا من باسم کرد، پێشەوا لە یەک وتەدا باس لە تارانیش دەکا و باس لە ئازەربایجانیش دەکا. بەڵام بەرانبەر بە هەردووکیشیان ئیستیقلالی خۆی ڕاگەیاندووە. لە لایەکی دیکەوە نابێ وابێ لەبەر ئەوەی خۆ داگیرکەری کوردستان ئازەری و ئازەربایجان نەبووە، داگیرکەری کوردستان تەورێز نەبووە، داگیرکەری کوردستان تاران بووە و سیمبۆلی ئەو دەسەڵاتە محەممەد ڕەزاشای پەهلەوی بووە. بۆیە لە هەر کوێ باس لە ئیستیقلال کراوە، ئیستیقلال لە تاران مەبەست بووە.

بەمجۆرە دەسەلمێ کە کۆماری کوردستان قەوارەیەکی سەربەخۆ بووە، بە پێچەوانەی خوێندنەوەی باو. دەوڵەتێکی سەربەخۆ بووە، بەدەر لە چوارچێوەی سیاسیی ئێران بووە و تەنانەت دەتوانم ئیدیعا بکەم کە تەنیا دەوڵەتی کورد ڕۆژهەڵات نەبووە. بوونی کوردی پارچەکانی دیکە لەو قەوارەیەدا و پێدانی پلەی ژێنێراڵی بە مەلا مستەفا بارزانی نەمر و بەشداریی تێکۆشەرانی هەموو پارچەکانی دیکەی کوردستان دەریدەخا کە ئەو قەوارەیە نەک ئێرانی نەبووە بەڵکوو تایبەت بە پارچەیەکی کوردستانیش نەبووە و دەوڵەتی هەموو نەتەوەی کورد بووە.

سڵاو لە ڕۆحی گەورەی پێشەوا قازی محەممەد دامەزرێنەری دەوڵەتی جمهووریی کوردستان.

سڵاو لەو مێشک و قەڵەم و بیرو هێزەی لە پێناو دامەزراندنەوەی ئەو دەوڵەتەدا خەبات دەکا. ئێوەش هەر شاد و سەرکەوتوو بن.

سەرچاوە: سایتی یاریکورد - ڕێکەوتی: ٢١ی جانێوێری ٢٠١٤

کۆماری کوردستان چۆن دامەزرا و بۆچی رووخا؟

ئا: چۆمان تەقێدین

هەفتەیەکی تر، یادی دامەزراندی کۆماری کوردستان بە سەرکردایەتیی پێشەوا قازی محەمەد، لە خۆرهەڵاتی کوردستان، دەکەینەوە، دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مهاباد، یەک لە وێستگە هەرە گرنگ و دیار و درەوشاوەکانی مێژووی تازەی بزاڤی ئازادیخوازی کوردە، بۆیە جێی خۆیەتی لێرەدا بە بیری خوێنەرانی بێنینیەوە، ئەم کۆمارە چۆن دروست بوو، کێ دروستی کرد و کێ هاوکاریی کرد و چۆن رووخا و بۆچی رووخا و کێ پشتی تێکرد!

کۆماری کوردستان

ناوی فەرمی: کۆماری کوردستان. سەرکۆمار: پێشەوا قازی محەمەد.پایتەخت: مهاباد. رووبەر: ٣٧.٤٥٠ کیلۆمەتر چوارگۆشە، واتە بەشێکی زۆر بچوکی خۆرهەڵاتی کوردستانی گەورە کە رووبەری نزیکی ٢٦٥.٠٠٠ کیلۆمەترچوارگۆشە، کە تەنیا لە سنووری یەک ئوستان (پارێزگا) بوو، کە ئەویش ئوستان (پارێزگا)ی ئازەربایجانی خۆرئاوا بوو. رۆژی سەربەخۆیی: ٢٢ - ١ - ١٩٤٦. رۆژی رووخاندن: ١٧ - ١١ - ١٩٤٦. زمانی فەرمی: زمانی کوردی. ژمارەی دانیشتوان: ١ ملیۆن کەس. دەستکەوتەکانی کۆمار:

١- کردنی زمانی کوردی بە زمانی فەرمیی کۆمار لە سەرجەم دام و دەزگەکانی کۆماردا.

سەرچاوە
Serchawe

٢- دامەزراندنی دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی گۆڤار و ڕۆژنامە و بڵاوکراوە بە زمانی کوردی، وەکو ڕۆژنامەی (کوردستان) کە زمانحاڵی کۆمار و حزبی دیموکراتی کورستان بوو، هەروەها لە شاری بۆکان گۆڤاری (هەڵاڵە)و یەکێتیی لاوانی دیموکراتی کوردستانیش گۆڤاری (نیشتمان)یان دەردەکرد، هەروەها دەرکردنی گۆڤاری (گڕوگاڵی منداڵانی کورد) کە بە یەکەمین گۆڤاری منداڵان دادەنرێت.

٣- دامەزراندنی شانۆی کوردی کە سوودێکی زۆری هەبوو بۆ خەڵکی کۆمار، چونکە نزیکەی لە ٩٠%ی خەڵکی کۆمار نەخوێندەوار بوون.

٤- بەشداریی بەرچاوی ئافرەتی کورد لە کاری سیاسی و ڕۆشنبیریدا بۆ یەکەم جار لەو بەشەی کوردستان، پێشەوا قازی محەمەد پێشەنگی ئەو کەسانە بوو کەرهانی خێزانی خۆیردا کەرهەر لەو میانەدا (میناخانم)ی خێزانی پێشەوا قازی محەمەد، لە کۆبوونەوەی ئافرەتان لە (١٤ی ئاداری ١٩٤٦) دامەزراندنی (یەکێتیی ئافرەتانی دیموکراتی کوردستان)ی ڕاگەیاند، کە بە یەکەمین ڕێکخراوی ئافرەتان دادەنرێت لە کوردستاندا.

٥- دامەزراندنی سوپای کوردستان کە نزیکەی ١٥ هەزار سەرباز (پێشمەرگە) دەبوو، کە ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانی ڕۆڵی سەرەکیی هەبوو تێیدا.

٦- پاراستنی هێمنی و ئاسایش و ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیان.

٧- بەدەستهێنانی ئازادی و سەربەستی و سەربەخۆیی و ڕزگاری بۆ بەشێکی گەلی کوردستان لە خۆرهەڵاتی کوردستان.

کابینەی حکوومەتی کوردستان

لە دوای ڕاگەیاندنی کۆمار، لە ١١ – ٢ هەمان ساڵدا کابینەی حکوومەت دورست کرا، لەم پۆستانە پێکهات:

١- سەرۆک وەزیران - حاجی باباشێخ.
٢- وەزیری پێشمەرگە - محەمەدی حسێنی خانی سەیفی قازی.
٣- وەزیری دەوڵەت - محەمەد ئەمینی مەعینی.

سەرچاوە
Serchawe

٤- وەزیری ئیقتیساد - ئەحمەدی ئیلاهی.

٥- وەزیری پۆست و تەڵەگراف - کەریمی ئەحمەدی.

٦- وەزیری فەرهەنگ - مەنامی کەریمی.

٧- وەزیری تەبلیغات - سدیقی حەیدەری.

٨- وەزیری کار - خەلیلی خەسرەوی.

٩- وەزیری بازرگانی - حاجی مستەفا داودی.

١٠- وەزیری کشتوکاڵ - مەحمود وەلی زادە.

١١- وەزیری ڕێگاوبان- ئیسماعیلی ئێلخانی زادە.

١٢- وەزیری بیهداری - سەید ئەحمەد ئەیوبییان.

١٣- وەزیری موشاویر - عەبدولڕەحمانی ئێلخانی زادە.

١٤- سەرۆکی دادگەی باڵا - مەلا حوسێنی مەجدی.

مێژووی کۆمار

لە دوای ڕووخاندنی دەوڵەتی زەندی لە ساڵی (١٧٩٤ز)دا لەلایەن قارجارییانەوە کە هۆزیەکی تورکمان بوون، بارودۆخی کوردستانی خۆرهەڵات بەرەو خراپی هەنگاوی نا، چونکە کوردەکان ڕووبەڕووی دوو جۆر ستەم و زۆرداری بوونەوە، یەکەمیان: ستەمی نەتەوایەتی بوو، دووەمیان: ستەمی مەزهەبی، چونکە بەشێکی زۆری کوردانی خۆرهەڵات شیعە مەزهەب نەبوون، بێجگە لە کوردانی لوڕ، تا وای لێ هات لە ساڵی (١٨٨٠ز)دا شۆڕشێکی گەورە لەلایەن شێخ عەبدوڵڵای نەهرییەوە بەرپا کرا، بەڵام هەر زوو سەرکوت کرا، دواتر لە جاران زیاتر کەوتنە چەوساندنەوەی گەلی کورد لە خۆرهەڵاتی کوردستان، ئەوەبوو دووبارە کوردان دەستیان دایە شۆڕش و بەرخودان، وەکو شۆڕشی سمکۆی شکاک (ئیسماعیل ئاغا) کە سەرۆک هۆزی شکاک بووە، بەر لەجەنگی یەکەمی جیهانی (١٩١٤ - ١٩١٨ز)، داوی کشانەوەی هێزی ڕووس لە ناوچەکەدا، دەسەڵاتی سمکۆ ئاغا بەرفراوان بووە، کە توانی شارەکانی (خانە، شنۆ، نەغەدە، مهاباد، میاندواو، سەردەشت، خۆی، سەڵماس، ماکۆ) ئازاد بکات، بەڵام ئەم شۆڕشەش سەری نەگرت و سمکۆی شکاک رووی کردە باکوری کوردستان، لە ساڵی (١٩٢٥ز) گەڕایەوە بۆ خۆرهەڵات، بەڵام لە ساڵی (١٩٣٠ز) لە پیلانێکدا ڕژێمی ئێران سمکۆی شکاکی کوشت، لە ٢٥ - ٨ - ١٩٤١ هێزەکانی بەرتیانیا و ئەمریکا لە باشوورەوە و هێزەکانی سۆڤیەت لە باکورەوە، ئێرانیان داگیر کرد، لە ١٦ - ٩ هەمان ساڵدا ڕەزا شا لابرا و کوڕەکەی کە ناوی محەمەد بوو بووە شای ئێران. لە ١٦ - ٨ - ١٩٤٢ لە شاری مهاباد

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان دامەزرا، دواتر لە ١٦ - ٨ - ١٩٤٥ بووە پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران، کە ئەمەش ڕێگەی خۆش کرد بۆ دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە ٢٢ - ١ - ١٩٤٦ کە ماوەی یازدە مانگ بەردەوام بوو.

رۆڵی مستەفا بارزانی و یاوەرانی دوای ئەوەی شۆڕشی بارزان لە باشووری کوردستان سەرکوت کرا لەلایەن رژێمی ئەوکاتی عێراق و بەریتانیا، مستەفا بارزانی و پێشمەرگەکانی خاکی باشووری کوردستانیان بەجێهێشت و بەرەو خۆرهەڵاتی کوردستان کەوتنە ڕێ، ئەوکات هێزەکەی نزیکەی ٢٠٠٠ هەزار پێشمەرگە دەبوون، خودی مستەفا بارزانی بووە ژەنەڕاڵ لە سوپای کۆماردا، هێزی کوردی باشوور دابەش کرا بۆ چوار دەستەوە هەر دەستەیەک ئەفسەرێکی کوردی باشوور بووە سەرۆکی، ناویان لە هێزی کوردی باشوور نا هێزی پێشمەرگە کە لیوای بارزانییان لە هێڵی پێشەوەی بەرەی سەقز - بۆکان جێگیر کران، بەرامبەر بە هێزی ئەرتەشی ئێران، ئەوبوو توانیان زیانی زۆر لە سوپای ئێران بدەن، بەڵام ئێران هێزێکی زۆری ڕەوانەی ناوچەکە کرد و بە پاڵپشتیی ژمارەیەکی زۆر تۆپ و تانک و زرێپۆش و فڕۆکە، هێزی بارزانییان سەرەڕای بەرگرییەکی زۆر، دواجار ناچار بوون کشانەوە، دواتر دەستیان کرد بە پاراستنی کۆمار، بەڵام لە ١٧ - ١١ - ١٩٤٦ مهابادی پایتەخت داگیر کرا، پێشەوا قازی محەمەد سەرکۆمار و سەرانی تری کۆمار، دەستگیر کران و دادگەیی کران لە ٣٠ - ٣ - ١٩٤٧ لە مەیدانی چوارچرا لەسێدارە دران.

هۆکارەکانی ڕووخانی کۆمار

١- خۆبەدەستەوەدانی کۆماری ئازەربایجان بەبێ شەڕ، ڕێگەی خۆش کرد بۆ سوپای ئێران پەلاماری کۆماری کوردستان بدات و هێزی زۆرتری لەسەر کۆ بکاتەوە.

٢- کشانەوەی هێزەکانی سۆڤیەت لە ١٠ - ٦ - ١٩٤٦ لە کوردستان و ئێران، ئەمەش دەستی سوپای ئێرانی واڵا کرد بۆ هێرشکردنە سەر کۆماری کوردستان.

٣- نیازپاکیی پێشەوا قازی محەمەد بە بەڵێنە درۆیینەکانی قوام سەڵتەنەی سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتەی ئێران.

٤- لەژێر گوشار و بەڵێنی یەکێتیی سۆڤێەتدا، شاری سەقز ئازاد نەکرا، گەر سەقز ئازاد بکرایە، ڕێگە خۆش دەبوو بۆ ئازادکردنی شارەکانی بانە و سەردەشت، بەمەش مەترسی لە شاری مهابادی پایتەخت کەم دەبووەوە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

٥- هەوڵەکانی قوام سەڵتەنەی سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتەی ئێران بۆ دورستکردنی ناکۆکی لەنێوان هەردوو کۆماری کوردستان و ئازەربایجان.

٦- لە ئاستی ناوچەییدا، دەوڵەتەکانی عێراق و تورکیا دژایەتیی خۆیان بۆ کۆماری کوردستان ڕاگەیاند، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیشدا، فەرەنسا و ئەمریکا و بەریتانیا پابەندیی خۆیان بۆ یەکپارچەیی خاکی ئێران ڕاگەیاند، ئەمەش لەبەر بەرژەوەندیی تایبەتی خۆیان.

سەرچاوە:

١- عولە: ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا.
٢- عەلائەدین سەجادی: مێژووی ڕاپەرینی کورد.
٢- مەحمود مەلا عزەت: جهموریەتی کوردستان، لێکۆڵینەوەی مێژوویی و سیاسییە.
٤- د. یاسین سەردەشتی: هەڵویستی حزبی تودە لە حاست کێشەی نەتەوایەتیی گەلی کورد لە ئێران (١٩٤١ - ١٩٨٣ ز).

سەرچاوە: ماڵپەری باس نیوز - ڕێکەوتی: ١٦ی جانێویری ٢٠١٤

تێڕوانینێکی نوێ لەجەمهوریەتی کوردستان.

مەحمود مەلا عیزەت

کوردستانی نوێ: بیست ساڵ لەمەو پێش، ڕێک لەڕۆژی (٢٢ - ١ - ١٩٩٤) ئەم بابەتەی مامۆستا و مێژوونووسی کۆچکردوو مەحمودی مەلاعیزەت لەم ڕۆژنامەیەدا بڵاوبووەوە. جا بەیادی کۆمارو بەیادی مامۆستا مەحمودی مەلا عیزەت سەرنووسەری کوردستانی نوێ و کۆمارناسی دیار وا جارێکی تر بڵاوی دەکەینەوە.

بۆ ئەوەی روونتر و نوێتر بچینە ناو تێکڕای ڕووداوەکانی کۆمارەوە، چاکتر وایە لە تێڕوانینێکی سەردەمەوە بچینەوە ناو کۆمارەکە بە لەبەرچاوگرتنی ڕۆڵ و کارتێکردنی هەلومەرجەکانی زەمین و زەمانە جیاجیاکان. باشیش وایە لە پێش دامەزراندنەوە بچینە ناو ڕووداوەکانەوە تا باشتر لەدەرس و پەندەکانی ئاشنابین و ببنە ڕێنمایی ئێستا و ئاینده.

دامەزراندنی جەمهوریەتی کوردستان لە بەشێکی کوردستانی ئێراندا یەک هەل و ئەزموونی مێژوویی ئەوتۆیە کە تا لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێ، زیاتر بایەخی دەردەکەوێ و پتر سوودبەخش دەبێ، بەتایبەتی تا ئێستاش زۆر لایەن و ڕووداوی شاردراوەن، سەرچاوەی سەردەمەکە نەخراوەتە خزمەت ئەو نوسین و باس و لێکۆڵینەوانەی تائێستا کراون. یان لە سنوورێکی تەسکدا سوودیان لێوەرگیراوە. سەنگی مێژوویی ئەم ڕووداوە چەند لایەنەیە،

ئەوەی پێویستە لێرەدا ئاماژەی بۆ بکەم:

یەکەم: ئەزموونێکی سەردەمی ئازادی و نیمچە سەربەخۆی بەشێکی نەتەوەی کوردە، هەرچەندە تەمەن کورت بوو، بەڵام پڕ لەدەرس و پەندە.

دووەم: بە ماوەیەکی کورت دوای ئەزموونێکی مەزنی تر خوڵقا، مەبەستم حوکمداری و مەلیکایەتیەکەی شێخ مەحمودی نەمرە، پێش ئەوەی کوردستانی باشوور بلکێنرێت بە میسۆپۆتامیاوە و بەدەستی بریتانیاو دژ بەخواستی میللەت، ئەم دەوڵەتەی عیراقیان لێ دابمەزرێت.

سێیەم: بوونی گەلێ دیاردەی یەکانگیر و لەیەکچووی گەلێ لایەنی ئەو هەلە مێژووییە لەگەڵ ئەم ئەزموونەی ئێستای کوردستانی عیراقدا کەلە ڕاپەڕین و هەڵبژاردنی پەرلەمان و کوردستانی فیدراڵەوە، دەست پێدەکات. بۆیە ئەو تاقیکردنەوەیە گرنگییەکی تری سەردەمی هەیە و دەبێ زیاتر ڕووناکی بخرێتە سەر.

ئاوڕێک لەڕۆژانی پێش دامەزراندن

لەناو بارودۆخی نائاسایی و پڕ لە ئاژاوە و گرفتی زل و قەبەی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی دوا دووەم جەنگی جیهان، لەناو هەلومەرجی هاتنەکایەی زەمینەی جەنگی سارد و بەدەستهێنانی چەکی ئەتۆم و ململانێی ئاشکراو نهێنیدا بوو کە هەلە مێژووییەکە بۆ کورد خوڵقا و کۆماری خود موختاری کوردستان لە بەشێکی کوردستانی ئێراندا دامەزرێنرا، چونکە ئەو ئاژاوە و نائارامییە رۆژهەڵاتیشی گرتبۆوە. لەناویاندا دەوڵەتی فرە نەتەوەی ئێران زیاتر ئاڵۆز بوو، سەبارەت بە هاوکارییەکەی رژێمی تاران لەگەڵ ئەڵمانەکاندا بەبێ ئەوەی ئامۆژگاری و هەڕەشەی ئینگلیز و رووسەکان کار بکاتە سەری، بۆیە لە ٢٥ی ئابی ١٩٤١دا هێزەکانیان:

یەکەم: لە رۆژئاواو خوارووی رۆژئاواو دووەهەم: لەسەرەوە زۆر لەناوچەکانی ئێرانیان داگیر کرد کە پانتاییەکی زۆر کورستانی رۆژهەڵاتیشی گرتبۆوە، بە هەمان دیاردەی دوو داگیرکەرییەوە، بەشی لای خوارووی لەژێر دەستی بریتانیا بەشی سەرووی لەژێر دەسەڵاتی یەکێتیی سۆڤێتدا بوو کە ناوچەکانی مەهاباد، بۆکان، شنۆ، نەغەدە، سێبەری بوون.. سەقز و بانە و مەریوان ناوچەی بۆشایی نێوان هەردوو هێزەکە بوون، جۆری لە gentlemen agreement بێلایەن لەسەر سەقز و دەوربەری بڕیار لەسەر درابوو.

سەرچاوە Serchawe

لە دواییشدا هێزەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا جێگەی خۆیان لە خوارووی ئێراندا گرت. هەرچەندە مەبەستی ناوکۆی زلهێزەکاتن لەسەرەتادا، دوورخستنەوەی نفووزی ئەڵمانیا، مسۆگەرکردنی گەیاندنی چەک و پێویستییەکانی جەنگ بۆ هێزەکانی سۆڤیەت و پاراستنی کێڵگە و بیرە نەوت و بەرژەوەندییە چاوەروانکروەکانیان بوو، هەر دەوڵەتەش خواست و نەخشەی تایبەتی خۆی هەبوو، لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەو داگیرکردنە کەم و زۆر بۆ بەرژەوەندیی گەلانی ناوچەکە نەبوو، بەڵام راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بووە هۆی ورياکردنەوە و جووڵاندنەوەی نەتەوە جیاجیاکان کاتێکیش دامودەزگای دەوڵەتی و ئەرتەش لە هەندێ ناوچە و شاردا داڕووخان. ئاووهەوایەکی نیمچە ئازاد و دیموکراسی خوڵقا، گەلێ رووداوی گرنگ ئەو بەشەی کوردستانی ئێرانی گرتەوە، وەک سەرەنجامێکی ئەو بارودۆخە نوێیە، لەوانە:

* لە ساڵەکانی ١٩٤٢ - ١٩٤٦ بەڕێوەبەرایەتیەکی خۆماڵی لە ناوچەی موکریان و دەورووبەری دامەزرا بە سازکردنی دەستیە چەکدارە دامودەزگاکانی بەڕێوەبردن، چاپخانە و دامەزرندنی کۆمەڵەی (ژ. ک) و دواتر حزبی دیموکراتی کوردستان .. هتد (١)

* لە ساڵانی ١٩٤١- ٩٤٤ حەمەڕەشید خان ناوچەکانی بانە و سەردەشت و سەقزی خستە ژێر دەسەڵاتی خۆی، سەرەنجام ئەرتەشی تاران و بە هاندانی ئینگلیزەکان و یارمەتیی هەندێ عەشایەری کورد هێزەکەی ناوبراویان لە کەلیخان شکاند و بە ناچاری پەنای بۆ عیراق برد.(٢)

* لە بەهاری ١٣٢٢- ١٩٤٣ تیرە و ئیلەکانی ناوچەی ورمێ بە سەرکردایەتی عومەرخانی شەریفی، زیرۆ بەگی بەهادوری رەشید بەگی جیهانگیری وەتەها بەگی هەرکی بەهەندێ داخوازی عەشایەری و نەتەوەییەوە دێهاتی ناوچەکەیان گرتە ژێردەست و ئابلۆقەی شاری ورمێیاندا، تارۆسەکان کەوتنە ناوبژیوی و لەگەڵ تاراندا رێکیانی خستەوە.

* لە ١٦ی ئەیلولی ١٩٤٢ کۆمەڵەی ژێ - کاف دامەزرێنرا، بە دروشمە نەتەوایەتییە مێژووییەکەوە رزگارکردنی کوردستانی گەورە.

هاتە سەر شانۆی سیاسیی کوردستان، لە دواییدا هەر لە شوێنەواری ئەم رێکخراوە حزبی دیموکراتی کوردستان دامەزرێنرا، لەوەدا هەندێک پێیانوایە تەنها ناو و بەرنامە گۆڕین بووە، حزبەکە خۆشی دوای ساڵێک لە ئاڵوگۆڕەکە یادی پێنجەمین ساڵەی دامەزراندنی کردووە نەک یەکەمین. مانای خۆی بە درێژەپێدەری ژێ - کاف دادەنا.

دوای لێدانی نفووزی ئەڵمانیا و دڵنیابوون لە ساغبوونەوەی ئێران بۆ زلهێزە هاوپەیمانەکان، بریتانیا و وڵاتە

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەهۆشاری و گومانەوە چاودێری جموجۆڵی لەشکری سوور و رووداوەکانی ئازەربایجان و کوردستانیان دەکرد، مەبەستیان بوو لەناو نەخشەییەکی هاوبەشدا ئێران بە سنوورە جوگرافی و سیاسییەکەیەوە بپارێزرێ، بە یارمەتیدانی رژێمەکە و حەمەڕەزا شا کەلە جێگای بووکی دانرا بە جێگرکردنی هێزەکانی خۆیان و نفووزی سیاسییان و بەلەفکردنی جێگەی لەشکری سوور و کۆتاییهێنان بەو ئاڵۆزییە تێندێسنی یاخیبون و دیاردەی پارچە پارچەکردنی ئێرانی هێنا بووە ئاراوە، بۆیە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا کە ناوەندەکەی کرماشان بوو بەکش و ماتی و بەئارام مانەوە.

سەبارەت بەوانە لەگەڵ جەنگ و وەستان و خۆ بەدەستەوەدانی ئەڵمانیا، ئەو دوو دەوڵەتە کەوتنە سەر رێبازی گوشار خستنە سەر رووسەکان بۆ جێبەجێکردنی خاڵەکانی ئەو پەیمان و پرۆتۆکۆڵ و رێککەوتنانەی دەربارەی ئێران مۆر کرابوون، دواکانیش سادە و ئاسایی بوون هەر لەو سنوورەدا بوون کە رووسەکان بەڵێنەکانی خۆیان لەکاتی خۆیدا جێبەجێ بکەن، بۆ ئاسانکردنی کارەکە و نەهێشتنی هیچ بڕوبیانوویەک هێزەکانی ئەمریکا لە ٣١ی کانوونی دووەمی ١٩٤٥دا هێزەکانی بریتانیا لە ٢ی ئازاری ١٩٤٦دا لە ئێران کشانەوە.

بۆیە یەکێتی سۆڤیەت بیانوویەکی ئەوتۆی بەدەستەوە نەما بوو بۆ مانەوە و نەکشانەوە و لێکدانەوەیەکی زۆریشیان لەسەر بەرەنگار نەبوونێکی نوێ دەکرد ئێرانیش لەڕووی نەوت و ستراتیجی سەربازییەوە، بایەخێکی بێوێنەی بۆی هەبوو، هەروەک چۆن بایەخی ستراتیجی نەوتی بۆ بەریتانیا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەبوو.

ئالەو بارودۆخە نێودەوڵەتییەدا لێپرسراوانی سۆڤیەت کەوتنە سەر دەستپێکردنی یارییەکی سیاسیی گوشار سروشت، بە ناوەڕۆک و خاوستیش بۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندییەکان بوو، بەدیمەنیش دەستگرتن و یارمەتیدانی دوو گەلی ئازەری و کورد بوو.

ئەوە بوو ئاگاداری لێپرسراوانی ئازەری و کورد کرا کە کاتی ئەوە هاتووە سەردانی (باکۆ) بکەن بە داخوازییەکانیانەوە، تا وتووێژ لەسەر جێبەجێکردنی بکرێت (٣) پێشەکیی زۆر هەوڵدرا کە کورد بە ئازەربایجانەوە ببەسترێتەوە بێ ئەوەی بتوانن رابەرانی کورد رازی بکەن، بۆیە پرۆسەی دامەزراندنی کۆماری ئازەربایجان دەستپێکرا لە ١١ی کانونی یەکەمی ١٩٤٥دا بانگەوازی بڵاوکرایەوە (٤) دوابەدوای ئەوە لە ٢ی رێبەندانی ١٣٢٤ (٢٢ی کانوانی دووەمی ١٩٤٦) دامەزراندنی جەمهوریەتی کوردستان بڵاوکرایەوە.

کێشەکان لەناو سێ بازنە دا

ئەوەی زۆر گرنگ و جێگەی سەرنجە ئەو دامەزراندن و بڵاوکردنەوەیە یەکلایەنی بوو، هیچ مامەڵەیەکی سیاسی و دیپلۆماسی نێو دەوڵەتی لەگەڵدا نەبوو، جگە لە ئازەربایجان تەنانەت یەکێتی سۆڤیەتیش هیچ جۆرە هەنگاوێکی لەو بابەتەی نەنا، هەرچەندە سەرۆک کۆمار و ئەنجومەنی وەزیران (هەیئەتی رەئیسەی میللی کوردستان) بە سەرۆکایەتی حاجی بابەشێخ هاتنە سەر شانۆی کار، دامودەزگاکانی حکومەتی دامەزرێنەران، لەگەڵ ئەوانەشدا ئەم قەوارەیە هەرچەندە لەناو شەرعیەتی یاسایی و دامەزرێنەران، لەگەڵ ئەوانەشدا ئەم قەوارەیە هەرچەندە لەناو شەرعیەتی یاسایی و کۆبوونەوەیەکی بیست هەزار کەسی کە وەک مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆ دێتە بەرچاو و هاتە ئاراوە و لەژێر سێبەری زلهێزێکدا بوو، بەدەر لە بازنەی شەرعیەتی سنووری سیاسی و جوگرافیی ئێران، کە وەک داگیرکەرێک، هەر بیری لەوە نەدەکردەوە ددان بەبونی کۆماردا بنێ، سەرکردە و رابەری کۆمار بە نووسین بە گوتەو بە جووڵە کۆمارەکەیان بە بەشێکی جیانەبووەو لە ئێران دادەنا خۆیان بە یاسای ناوەندەوە بەستبۆوە. زەمینەکەیان بە بەشێکی زەوی ئێران دادەنا، تەواو بڕوایان بە گفتوگۆ بوو، لەگەڵ ئەوانەشدا هیچ جۆرە نەرمییەک و ئامادەبوونێک بۆ سەلماندنی جۆرێ لە مافی نەتەوایەتی پیشان نەدەدرا، بگرە بە ئاشکرا و لەسەر نەخشەی لەناو بردن کاریان دەکرد.

دیسان بۆ بازنەی نێو دەوڵەتی و مامەڵەی دیپلۆماسی بە دابڕاوی مایەوە، هەرچەندە سەرۆک کۆمار لە دەرگای سیاسی و دیپلۆماسی هەرسێ دەوڵەتانی خۆرئاوای دا، بەڵام بێ وەرام بوون، رووسەکانیش لەناو کێشە زل و قەبەکانی خۆیاندا دەژیان و کاریان بۆ نەخشەی خۆیان دەکرد.

سەبارەت بەوانە کۆمارەکەی کورد هەر لە بەو لەتبونییەوە لەناو سێ بازنەی پڕ لە کێشەدا دەژیا: کێشەی نەبوونی شەرعیەتی نێودەوڵەتان، کێشەی نەبوونی شەرعییەتی هەرێمی و ناوچەیی و رێکخستنی پەیوەندی لەگەڵ پایتەختەوە کێشەی ئابووری و سەربازی و کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆجیی ناوخۆ و نادیاری ئایندە و چارەنووسی کۆمار. زیاتر لەوانەش دوژمن و زلهێزەکانی هاوکارەکانی بارەکەیان زۆر بەپڕ مەترسی تر لە واقیع وەردەگرت، لەسەر حیسابی لەت و پەتکردنی ئێران، گریمانەی تەشەنە کردنی کێشەی کوردیان دەکرد بە هەڕەشە لەسەر پاشەڕۆژێکی نادیاری و ئێستایەکی پڕ لە مەترسی بڕوانە ئەم هەواڵە کە میدیای ئەو رۆژگارە بڵاوی کردبۆوە، لە رۆژنامەی کوردستانیشدا بەم جۆرە خرایە پێش چاو.

دەنگوباسی دەرەوە

رادیۆی بەیروت - لە خەبەرێکی کە پێمان گەیووە و لە قاهیرەوە وەرگیراوە دەوڵەتی جمهوری لە ئازەربایجان دامەزراوە و سەرۆک جمهوری کوردستان جەنابی قازی محەمەد و پایتەختی کوردستان ئازاد شاری مهاباد، ئەو جمهوری کوردستانە داخوازی وەسەر گیرانی کوردستانی عیراق و تورکیا دەکات مەرام و ئارەزووی وان سەربەستی و سەربەخۆیی کوردستانی گەورەیە، مەلا مەستەفا بارزانی قائیدی شەڕی بارزان کە ئێستا لە دەوڵەتی جمهوری کوردستان دادەنیشێ لەو جمهوریەتە زۆر بەقەدر و حورمەتە. رادیۆی بەیروت: بە خەبەرێک کەلە مەکتەبی سیاسیی واشنتۆن وەرگیراوە دەڵێت مەسەلەی ئێران کەوتۆتە مەوقیعێکی زەحمەتەوە هەتا کوردەکان ئێستا داوای ئیستقلالی خۆیان دەکەن و زۆر مومکنە کە ئەم حەرەکاتانە ببنە سەبەبی یەکێتی هەموو کورد بۆ داواکردنی ئیستقلالی کوردستانی گەورە (٥). ئەوە لەکاتێکدا ئەو جۆرە بیر و تێندینسە لەناو نەخشە و بریاری داڕێژەرانی سیاسیی کوردا نەبووە، خۆ رووسەکانیش هەر تەواو دژی کاری وا بوون، بگرە تکۆڵشیان لە بوونی پەیوەندی و یارمەتیدانی ئەو کۆمارە خودموختارەش دەکرد. لەناو ئەو ئاووهەوایەدا و بۆ بەرەنگاربوونی ئەو دیاردانە (ئەحمەد جی قەوامولسەلتەنە) لەناو دیپلۆماسیەتی پڕ لە فرو فێڵی رژێمی شاو مانۆڤری سیاسی سەرکەوتوانە کەوتە بەکارخستنی ئەڵقەکانی نەخشەی یارییەکی سیاسی و دیپلۆماسیی سیما دڵسۆز بەگەل و داخوازییەکانی دۆستانە بە یەکێتی سۆڤیەت و باش دراوسێتی لە ناوەرۆک و مەبەستیشدا بۆ پووچکردنەوەی مانۆڤر و یارەکەی رووسەکان بۆ کشانەوەی لەشکری سووروە دەستبەرداربوون بوو لە ئازەری و کورد، بۆیە کەوتە هەنگاونان بۆ ئەنجامدانی ریفۆرمی سیاسی و کۆمەڵایەتی، کارکردن بۆ پرۆسەی دیموکراسی لەلایەک گەرمکردنی هاتوچۆو پەیوەندیی گفتوگۆ لەگەڵ لێپرسراوانی مۆسکۆ لەلایەکی تر تا پەیمانی دامەزراندنی کۆمپانیای هاوبەشی نەوت مۆر کرا (٦) بەوەش رووسەکان ئاواتەکەیان بەدیهات. لە سەرەنجامدا دوا بەشی لەشکری سوور لە ٢٧ی نیسانی ١٩٤٦ ئێرانی بەجێهێشت (٧) هەموو ئەو چەک و تەقەمەنییە قورسانەی هەبوون و وەریانگرتەوە، لەوانە دوو فڕۆکەی بێ بۆمبا و چوار تۆپی کۆن کەلە رۆژانی مەترسی و بۆ بەهێزکردنی بەرەکان لە کوردستان دوو دانەیان بۆ مەهاباد نێردرابو وەک کۆمەکی سەربازیی (٨) بەو جۆرە دەردەکەوێت کە هۆ و یارمەتیدەرە سەرەکییەکانی دامەزراندنی جمهوریەتی کوردستان:

بارودۆخی نێودەوڵەتان و ململانێیان داڕووخانی دامودەزگا و ئەرتەشی تاران دروستبوونی بۆشایی بەڕێوەبردن، یاری و مانۆڤری سیاسی هەمەلایەنە لەگەڵ گەلێ هۆی تریش دەستبەری بە پیرەوە چوونی رووداوەکە و دامەزراندنی کۆمار بوو بەتایبەتی هیواو خواستی جەماوەر لە رزگاری بوونی حزبی دیموکراتی کوردستان و پێشەوا قازی محەمەد بوو، بەڵام ئەوانە هەموو شتێک نەبوون، زەمینەی رەسیوی دامەزراندنی قەوارەیەکی خاوەن هەلومەرجی ژیان و داکۆکی لەخۆکردن نەبوو، تەنها

بۆ کاری سەرەتایی و سودوەرگرتن لەو هەلە مێژووییە رەخساوە، لەباربوون، دەنا دەبوو بە تێگەیشتی رەوتی رووداوەکان زۆر کاری تر بکرایە، زۆر هەنگاوی تر بنرایە، زۆر بەوردی و هۆشمەندی و قووڵی لە خۆو لە بارودۆخەکە و لەسەرجەم رووداوەکان و هەڵوێستی زلهێزەکان و ناکۆکی و ململانێ و پەیمانەکان بگەیشتنایە، لەبەر رۆشنایان نەخشەی کارو خۆ قایمکردن دابنرایە، سەرنجی پاشەڕۆژ و دیاردە و یاری و رووداوەکان خۆ قایمکردن دابنرایە، سەرنجی پاشەڕۆژ و دیاردە و یاری و رووداوە چارەنووسسازەکان بدرایە. بۆشاییە ئاشکراکان هەر لە سەرەتاوە بۆشاییەکان کەموکورتی و دیاردەی ناقوڵاو کۆسپەکان هەڵوێستی سەرچاوەی بڕیار جووڵە و راسپاردەکان...هتد ئاشکرا بوون.

بۆ نموونە:

* ساڵ دەهات و ساڵ دەڕۆی داوا و داخوازییەکانی کورد بێ وەرام بوون لەنێوان ساڵەکانی ١٩٤٢- ١٩٤٥ بەڕێوەبەرایەتیەک دامەزرێنرا، بەهێز نەدەکرا، بزووتنەوە چەکدارییەکەی ناوچەی ورمێ لە بەرژەوەندیی تاران دوایی پێهێنرا، کاتێ یەکێتی سۆڤیەت هاتە وەرام ئیتر یاری مەبەستەکە زۆر شاراوە نەبوون.

* هەر لەسەرەتای دامەزراندنی کۆمارەوە دەزانرا لاسەنگی هێزو و چەک و ئازووقە و داهات و لەچ ئاستێک دایە کە هیچ هەنگاوێکی کاریگەری نەدەنرا، بەتایبەتی گوشاری سەربازی لەسەر مەهاباد ئاشکرا بوو، زۆر لە بەڵگەنامەکانی ئەو سەردەمە باری خراپی سەربازیی، لەڕووی چەک و ئازوقە و کەرەسەی جەنگ و ئابووریی سەربازی بەروونی ئاشکرا دەکەن چەکی قورس نەبووە، تەنانەت تفەنگیش لە ئاستی پێویستدا نەبوو، جار بووە چەکدار لەبەر بێ فیشەکی بەرەی شەڕی بەجێهێشتووە، بۆ جلو پێخەف و پێڵاو و گۆرەوەی یارمەتی لە جووتیاران وەرگیراوە (٩)

* هەر لەسەرەتاوە دەوڵەتانی خۆرائاوا، نەک هەر ئاوڕیان لە کۆمارەکە نەدەدایەوە، بەڵکو بۆ رووخاندنیشی نەخشەیان بۆ تاران ساز دەکرد و یارمەتیان دەدا. بەو جۆرە لەڕووی سیاسی و دیپلۆماسیەوە بەدابڕاوی بەسوود وەرگرتن لەباری جیۆپۆلۆتیکی ناوچەی کۆمار بە ئابلۆقەی دراوی هێشتیانەوە، یەکێتی سۆڤیەتیش هیچ هەنگاوێکی بەرەسمی نەنا، هیچ جۆرە رێککەوتنی، پرۆتۆکۆڵی، بەڵێنێکی نوسراو لەگەڵ کۆماردا نەکرا، ئەو نەبوونی شەرعیەتە یاساییەی نێو دەوڵەتان و ناوچەکە مەترسییەکی ئاشکرای نیشاندەدا.

* هەر لەسەرەتای پرۆسەی داگیرکردنی ئەو ناوچانە ئێران، گەلێ پەیمان و رێککەوتن لە نێوان دەوڵەتانی هاوپەیمان و لەگەڵ تارانیش مۆرکرا، مەبەستی سەرەکی هەموو لایەک پاراستنی سنووری سیاسی و جوگرافی ئێران، ئێران و یەکێتی خاک

سەرچاوە
Serchawe

و میلیلەتانی بووە، بۆ بەڵێندان و دووپاتکردنەوی چۆڵکردنی ئێران بووە لەدوای جەنگ.

لە ٢٩ی کانونی دووەمی ١٩٤٢ پەیمانێکی سێ قۆڵی ناسراو بەپەیمانی اتحاد لە نێوان عەلی سهیلی وەزیری کاروباری ئێران، (سێر ریدر پۆلارد) سەفیری بەریتانیا لەتاران، (سەمیر نۆڤ) سەفیری یەکێتی سۆڤیەت لە تاران ئیمزاکرا، لە ماددەی یەکەمدا هەموویان بەڵێنیاندا بۆ رێزگرتن لە یەکێتیی ئەرز و سەرداری و سەربەخۆیی ئێران لە ماددەی پێنجەمدا بڕیاردرا کە دوای ئاگر بڕو سەرکەوتن و رێککەوتن لەگەڵ ئەڵمانیا و هاوپەیماننەکانی لەماوەیەکی کەلە شەش مانگ تێنەپەڕێ، دەبێ هێزەکانی خۆیان لە ئێران ببنە دەرەوە، کورد و رۆشنبیران هیوایەکی گەورەیان لە (ئیعلانی ئەتڵەنتیک) بەستوو سەبارەت بەم بڕگانەی ناوی (هەموو گەلێ دەبێ مافی ئەوەی هەبێت کە خۆی فۆرمی بەڕێوەبردنی خۆی هەڵبژێرێ)(١٠).

بەندەکەی ویڵسۆن وەبیر هێنرایەوە، (هیچ گۆڕانێکی ناوچەیی دژ بەخواستی گەلان نەکرێ) لەڕاستیشدا ئەم بڕگەیەی دوایی لە دەستکەوتی تاران و دژ بە بەرژەوەندیی کورد بووە، چونکە مەبەست لە خواستی گەلان خواستی دەوڵەتان بووە، بۆیە هەر ناوەرۆکی ئەمەشیان بە ئەنجامگەیاند، هەروەک چۆن لە دواییشدا دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوەیە یەکگرتووەکان مەبەست لێی رێکخراوی دەوڵەتان بوو.

لە ٢٧ - ٢٩ دیسەمبەری ١٩٤٣ کۆنگرەی تاران لەنێوان رۆزفڵت، چەرچڵ و ستالیندا بەسترا، یەکێ لە خاڵە گرنگەکانی: پاراستنی سنوورو یەکێتی ئێران و کشانەوەی هێزەکانی هەر سێ دەوڵەتەکان بوو، لەدوای بڕانەوەی جەنگ. پێکهاتنی تاران و مۆسکۆ لەسەر دامەزراندنی کۆمپانیای هاوبەشی نەوت و بڵاوکردنەوەی دەقی پەیمانەکە، زیاتر لەوە قوام و لسەڵتەنە و پەیوەندیی نێوان هەر دوو پایتەختی واباش کردبوو کە تەنانەت بکەونە بڵاوکردنەوەی بەند و باوی خواستنی کچی ستالین بۆ حەمەڕەزا شا کەلە دواییدا رۆژنامەی کوردستان بەخۆشییەوە هەواڵی درۆبوونی باسەکە بڵاوبکاتەوە.

کاتێ سەرانی دەوڵەتی هاوپەیمان لە پۆتسدام کۆبوونەوە (١١) بۆ دیاریکردنی چارەنووسیی ئەڵمانیا و دابەشکردنی دەستکەوتەکان سەبارەت بە چۆڵکردنی ئێران دوای بڕانەویە جەنگ ئەو بەڵێنەی دابوویان دووبارە کرایەوە.

لە ٢٩ی ئازاری ١٩٤٦ تورکیاو عیراق پەیمانی باش دراوسێتیان ئیمزا کرد. مەبەستی ئەو رێککەوتنە زۆر روون و ئاشکرایانە مۆر دەکران، بەرامبەر بە نەبوونی هیچ جۆرە بەڵێنێک یان بەڵگەنامەیەکی باوەڕپێکراو لەلایەن سۆڤێتەوە بۆ کورد لەگەڵ نەبوونی هیچ جۆرە یارمەتییەکی جیدی کە کۆمارەکە بکرێتە هێزێکی خۆڕاگر، بەڵکو ئامۆژگاریی کوردەکان

کراو تا ڕێ لە ئەرتەشی تاران نەگیرێ، چونکە هێزێکی بچووک هەر بۆ چاودێری هەڵبژاردن دێتە ناوچەکە و لەدواییدا دەکشێتەوە. ئەوانە هۆی گرنگ بوون کە بەرەی دوژمنی کۆماریان بەهێز کرد.

دیاردەیتری نائاسایی

زیاتر لەوانە ئەگەر سەرنجێک لەباری ناوخۆیی سنوری کۆمارەکەی کورد بدەین، لەناو تێڕوانینی هەرێمی سیاسی و دیپلۆماسی سەرکردایەتیی حزب و کۆماردا، واگەلێ دیاردەی سەیر تری سەردەمەکەمان دێتە بەرچاو.

* کۆمەڵگەی کوردەواری زۆر دواکەوتوو بوو، ئەگەر بزانین ئامار و ڕاژەی نەخوێندەواری دوای بیست ساڵ ١٩٦٦ لە دامەزراندن و ڕووخاندنی کۆمار لە دیهاتەکانی: مەهاباد ٩٤% لە سەقز ٩٣.١٠% لە سنە ٢٩.٩% کرماشان ٨٨.٢% بووە، وا دەتوانین مەزەنەی سەرەمەکەی کۆمار بکەین، ئەم بارە نالەبارەو دەردە کۆمەلایەتییە کوشندەیە، دەیان گیروگرفتی گەورە و ناکۆکی ناو کۆمەڵی ڕۆژگارەکەی قوت کردبۆوە. لێپرسراوانی حزب و کۆماریش هەڵقولاو و خولقاوی ناو ئەو دۆخە ئاڵۆزەبوون، بۆیە چارەکردنیان تێگەیشتنی بارە نێو دەوڵەتییەکە و دیپلۆماسیەتە ئاڵۆزەکەی دەویست کە بۆ ئەوان زەحمەت بووە. بۆیە لە ڕۆژی کارەساتیشدا هەر ئەوە چاوەڕوان دەکرا کەڕوویدا، بەتایبەتی ناکۆکیی عەشایەری و یارمەتیدانی دوژمنن ململانێی و ڕەقەبەری و پاڵ بەیەکەوە نان و بۆربۆرین بۆ پەڕینەوە بۆ بەرەی داگیرکەر لە ڕۆژانی کۆتاییدا، دیمەنێکی کۆمەڵگەی دەهێنایە بەرچاو. ئەوانە نائارامی و بێ باوەڕیی ڕەخساندبوو، ئەنجامی ئەوەش لە ڕۆژگاری سەختدا دەرکەوت چەندە ترسناک بووە(١٢)

* سەرکردایەتیی کۆمار، زیاد لە پێویست خۆی بە وتووێژی بێ ئەنجام بەستبۆوە، بێ بناغە لێی بە ئومێد بوو، هەرچەندە جۆرێ لە جیاوازی بە ئومێدو بێ ئومێدی لە نامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی حزب (کەلە شوێنی خۆیدا دەبینرێت) لەلایەک و سەرۆک کۆمار لەلایەکی تر دەردەکەوێ (١٣) جگە لەوە زۆر لە لێپرسراوانی تر نە بڕوایان بە تاران بووەوە نە ئومێد و بڕواشیان بە گفتوگۆ بووە لە کاتێکدا ڕژێمی تاران تەنها بۆ کات بردنە سەرو دەستی دەستی، گفتوگۆی کردووە خۆ لێپرسراوانی ئەرتەش هەر بە ئاشکرا لە نامەکانیاندا گاڵتە بەگفتوگۆ دەکەن (بڕوانە ئەفسەرانی ئەرتەش لە ب ١ د.ج.ک - دا) بگرە جاری وابووە لە نوێنەرانی ئازەری و کورد کرد لە تاران لە گفتوگۆی بانەمەڕی ١٣٢٥دا، ٢ کوژراو ٣ بریندار ئەنجامی بووە (١٤).

* وەک پێویست بە لێکۆڵراوەیی و دانانی نەخشە، مامەڵەی ڕووداوەکان نەدەکرا، لە دوژمن و لە نەخشە و گەمە

سەرچاوە
Serchawe

سیاسییەکان لە دیپلۆماسیەتی هاوپەیوەند بەکێشە و مەسەلەی کوردەوە نەدەگەیەشتن، ئەگەر جۆرێ لە تێگەیشتنیش هەبایە وا دژەکردارو نەخشەو کاری بەرامبەر نەبوو.

* خۆ بەستنەوە بەدورشمی خودموختارییەوە، دەرگای بیرکردنەوەی لە ئەڵتەرناتیڤێکی تر لەسەر داخستن، بڕیارە مێژووەکەی دوی ڕێبەندانی ١٣٢٤ خرایە لاوە، کە ئیختیار درابووە دەست کۆمیتەی مەرکەزی و ئەنجومەنی بۆ بە ئیستقلالی تەواو گەیاندن کورد لەو جێگانەی لێ دەژین. (١٥)

ئەوە لە کاتێکدا بوو، کە زۆربەی زۆری جەماوەر، زۆربەی کاربەدەستان بڕوایان بە دروشمەکەی رزگاری هەبوو.

* خۆ بەستنەوە بە ستراتیجی (سەربازی) بەرگری. بەخۆ مەڵاسدان لەسەنگەرا بۆ چاوەڕوانی هێرشی دوژمن، کە ئەمە رۆڵی خۆی لە هیلاکی و نائومێدی لە پەلامار و دەستپێشخەری و هەڵبژاردنی زەمان و زەمینی جەنگدا بینی، لە کاتێکدا ئەرتەشی ئێران سەربەستی جووڵە و مانۆڤر و هێرش و پەلامار و کشانەوەی هەبوو. هەرچەندە جیاوازییەکی گەورە لە نێوان هێزی چەکدار و چەک و تەقمەنی و تفاقی جەنگ و کەرەسەی گواستنەوەی هەبوو، بەڵام لەڕووی توانای شەڕ و وەرو باوەڕو گیانی خۆبەخت کردن بۆ نیشتمان بەپێچەوانەوە بوو، لەبەرژەوەندی کورددا بوو، بۆیە ئەگەر ئەو ستراتیجە و پەیڕەوکردنی ئامۆژگاریی لێپرسراوانی سۆڤیەت بۆ شەڕ نەکردن نەبایە، وا رەوتی رووداوەکان بە جۆرێکی تر دەبوو، یان هیچ نەبێ جۆرێ لەگەمەی سیاسی و مانۆڤەری سەربازی و نەبزگرتن و شەڕی دەروونی دەست پێدەکرا.

* هەوڵنەدان بۆ سنوور فراوانکردن بۆ سوود وەرگرتن لە توانای مرۆیی و زەمینی و ئابووریی ناوچەکانی تر، بۆ بێبەشکردنی دوژمن لێیان، بەتایبەتی ئابووریی کۆمار زۆر لاواز بوو، خەڵکی زۆر هەژار بوون، کە دەنگی هەنگاونان بەرەو ئەو ڕێبازە بەرز دەبۆوە، گوێیان لێ نەدەگیرا، کە بەهۆی دەستدرێژی دوژمنیشەوە رووداوێ بخوڵقێنرایە، نەخشەی سوود لێ وەرگرتن دانەدەنرا، هەر زوو هەلەکە لەدەست دەدرا، وەک شەڕو هێرشی (سەراو سەرچاوەو مل قەرەنی، دیسان شەڕی مامەشا) شەڕی مامەشا گرنگییەکی تایبەتی خۆی هەبووە رۆژنامەی کوردستان بەم جۆرە لەسەر رووداوەکەی نووسی:

لە جەبهە

وەکو لە جەبهە وەڵام گەیشتووە ئەم شەڕی دوایی کەلە گردی مامەشا روویداوە دوژمن بە ٣ هەزار کەسەوە هێرشی هێناوە و تانک و تۆپ و تەیارە لە ئەرزو ئاسمان پیشتیوانیان لە دوژمن کردووە تەنیا بەهۆی ٣٠ کەس لەبرایان بارزانی دەست مل

بەشی دەهەم

قەرەنی بە سەرۆکی برای قارەمان مستەفا خۆشناو جواب دراوەتەوە لەلایەن حەزرەتی پێشەوا ئەمر سارد بوو کە ١١ کەس لەشەرەکانی کە یەکێ لەوانە برای خۆشەویست محمد قادریە لە میدالیای قارەمانی پێبدرێت (١٦)

* زیاد لە سنووری پێویست کۆمار ئەوقی ئازەربایجان و سیاسەتی حکومەتەکەی کرا، هەرەچەندە لە زۆر رووەوە بێ سوود نەبوو،

بەڵام لەهەندێ رووی تروە بێ زیانیش نەبووە، بەتایبەتی ئازەرەکان رێبازی تایبەتیی خۆیان هەبوو، رابەرو لێپرسراوە ناسیۆلیستەکانی ئازەربایجانی سۆڤیەتیش لەهەموو روویەکەوە یارمەتدەریان بوون، بەنەخشە کوردیان دەستەنگی ئەو کۆمارە کردبوو، کاتێ ئەو رایە خرایە بەردەم پێشەوا کە گوایە بۆ تەواوی کوردستان یەک ئۆستاندار دەبێت ئەویش قازی دەبێ (١٧) هیچ جۆرە ئامادەبییەکی نیشان نەدا بوو بۆ قەبوڵکردن، بێگومان ئەو یارییەش بێ مەترسی و مەرام نەبوو، کەچی ئازەرەکان لەگفتوگۆی مانگی جۆزەردان ١٣٢٥ یاندا لەگەڵ رژێم لە تەورێز، نە نوێنەری کوردیان بەسەر کردەوەو و نە مەسەلەی نەتەوایەتیی کورد و کۆمارەکەشی باس کرا، هەروەک بە ئەنقەست بیانەوێ مەسەلەکە خەفە بکەن.

* نەبوونی ئازادیی جووڵە و دەستپێشخەری، چونکە رووسەکان لەچەند لایەنێکەوە سنووریان بۆ جموجۆڵی کۆمار دانا بوو لەوانە:

نەجووڵان لەبەردەمی شەڕدا بۆ بەرگری نەبێ، خۆ بەستنەوە بەخود موختاریەوە بەردەوامی لەسەر گفتۆگۆ بەستنەوە بە ئارەربایجانەوە، بۆیە بیر لە جووڵەی سەربازی و مانۆڤەری سیاسی، ئەمری واقیع دروست کردن، کاری جەماوەری و جووڵاندنی خەڵکی کورد لە ناوچەکانی دەری سنوور نەکرایەوە، نەبوونی ئەم ئازادییە ئەو چاوەڕوانیە، ئەو بێ دەرامەتیە، بێ ئومێدی لەتاران، جۆرێ لەبێ ئومێدی لای خەڵکی خوێندەوارو هۆشمەند دروست کردبوو، بێ ئەوەی سەرنجی لێبدرێ و بیر لە هۆو چارەسەر بکرێتەوە.

لە سوچێکی تری تێڕوانین و شیکردنەوە، ئەگەر سەرنجێکی وردی دیاردەی خۆبەدەستەوەدانی سەرۆک کۆمار بدرێ، بابەتیانە لێی بکۆڵرێتەوە، وا دەردەکەوێ کەهاندەری ئەو دیاردە نائاساییە، هەر تەنها بەڵێن و سوێندەکەی نەبوو بۆ مانەوە لەگەڵ خەڵکی کورد وەک هەوڵێکی خاوکردنەوەی قینی رژێمی تاران بەرامبەر بەخەڵک بۆ تۆڵە هەر سەبارەت بە بەڵێینی گیانی (سەرتیپ همایونی) بۆ پێشەوا نەبوون، بەڵکو گەلێ دیاردە و هۆی تر لەئارادا بوون و لە دروستبوونی ئەو پرۆسەیە رۆڵیان بینی لەوانە:

کشانەوەی لەشکری سوور، بێ نەخشەی هاوپەیوەندی بەچارەنووسی کۆمار

* ئامۆژگاریی رووسەکان کە شەڕی ئەرتەش نەکەن.

* رووخاندنی کتوپڕی ئازەربایجان و راکردنی رابەرانی و شەڕی خوێناوی.

* نەبوونی پشت و پەنا، مانەوە بەتەنها، بێ چەکی قورس و هەلومەرجی بەهێز بوون و داکۆکی بەرامبەر بەهێزی دوژمن کەلەو رۆژگارەدا گەلێ هەنگاوی وەرچەرخێنەری هەلومەرجەکەی نابوو، زلهێزەکانیش یارمەتیدەری بوون.

* بڕوا نەبوونی قازی محەمەد بەجەنگ و خوێنڕشتن، بەشەڕی بێ هودە، خۆهەر لە سەرەتاوە کۆمەڵەی ژێ- کاف رێبازی خۆی لەشەڕی چەکداری و شۆڕش دیاریکردبوو، دیسان نامە پارێزراوەکانی پێشەوان تیشک دەخەنە سەر ئەم بۆچوونە.

* گرفت و هەڵەو بۆشایی و لاوازی و ململانێی ناوخۆ کەم نەبون بەتایبەتی:

* ناکۆکی و ململانێی و رقەبەرایەتی نێوان ئێل و تیرەو بەرەباب و بەگزادەکان.

* نەبوونی دیسپلینی پێویست لەناو سوپاو چەکدارەکاندا.

* لاوازیی زۆر لە سەرکردەکانی حزب و کۆمار، زوو وره بەردان کە لەگەڵ هەندێ سەرۆک عەشیرەتیشدا کەوتنە بڵاوکردنەوەی گیانی خۆبەستەوەدان.

* تەنیا هێزی جێگەی ئومێد. هێزەکەی بارزانی و ئەفسەرە لێهاتووەکانی کوردستان عیراق بوو، پێدەچێ پێشەوا لای ئاسان نەبووبێ ئەو هێزە ببێتە چەتری پاراستنی بەتایبەتی هەر لەسەرەتاوە ئەو جێگەو هەلە بۆ بارزانی نەخوڵقێنرا کە رۆڵی خۆی ببینێ، هەروەک نامەکانی خۆشی دەریدەخەن کە هەر بە(فەرماندە کل هێزی بارزانیان) ماوەتەوە بە پلەی (ژەنەراڵ)یەو، دانانی بەشێکی گرنگ لەهێزەکەی لکەکانی ١.٢.٣.٤ بەسەرکردایەتی:

مستەفا خۆشناو، میر حاج، بەکر عەبدولکەریم، نوری ئەحمەد تەها، بەفەرماندەیی ژەنراڵ حەمەڕەشید خان، ئەمەش بۆ خۆی جێگەی سەرنجە (١٨) لەژمارەکانی رۆژنامەی کوردستانیشدا شتێکی وا نابینرێ کە پێچەوانەی ئەو قسەیە بێت، هەرچەندە بارزانیی هەندێ جار لەگەڵ وەزیری هێزدا (سەیف قازی) سەردانی بەرەکانی شەڕو هێزەکانی کردووە، رۆڵی گرنگی لە لابەلاکردنی ناکۆکی عەشایەریدا بینی، ئەو پلەیەی لە رێککەوتنە سەربازییەکەی نێوان کوردستان و ئازەربایجاندا بۆی دانراو، جگە لەرۆڵی هەموو هێزەکە کەلە کارەساتەکەشدا بەیەکگرتوویی لەمەیدانەکە دەرچوو، لەگەڵ ئەوانەشدا دیسان لەسەرچاوەی بڕیارەوەو ئەو رۆڵەی نەدرایە. لەگەڵ رووخاندنی ئازەربایجان هەندێ سەرۆک عەشیرەت و لێپرسراوان خۆیان بەدەست ئەرتەشەوەدا، لەڕاستیدا هەر لەدوای کشانەوەی لەشکری سوور گەلێ لەو سەرۆک هۆزانە ورەیان بەردا، لەدواییدا گەلێ لە لێپرسراوانیشی گرتەوە. کورت و پوخت زەمینەی خۆیی و بارودۆخەکەی کۆماری تێدا دامەزرێنرا،

رەسیو کامڵ نەبوون، بارودۆخە نێو دەوڵەتیەکەش لەسەر تەماح و مانۆڤرو بەرژەوەندی دەجووڵاو ئاراستە دەکرا، دوژمن ئامادە نەبوو هیچ جۆرە پێکهاتن و رێککەوتنێ بکات کەلایەنی کەمی مافی نەتەوایەتی و نیشتمانی کوردی تیا بێت. سەرکردایەتیی کوردیش لەو ئاستەدا نەبوو کە بزانێ و بتوانێ ئەڵقە لاوازەکانی موعادەلەکان بدۆزێتەوەو هەوڵی گۆڕانی بدات، هەر لەسەر بەڵێن و چاوەڕوانیی وەرگرتنی راسپاردە و بڕیارەکان دەژیا، سەرنجی رووداوەکان و پاشەڕۆژو ئایندەی چارەنووسی نەدەدا، جەماوەریش لەسەرەتادا لەئازادی و باری دیموکراسی کە زۆر گرنگ بوون بە ئومێد بوون، لەدواییشدا چاوەڕوانی تاقەتبەرو ئینجا بە نائومێدی دەژیا.. بەتایبەتی ئەو هەموو رووناکییە سوورانە، دەردەکەوتن بێ ئەوەی رابەرانی کورد بجووڵێن و بگەنە ئاستی رووداوەکان، پێکهاتنی تاران و مۆسکۆ و پەیمانی نەوت، کشانەوەی لەشکری سوور بێ رەخساندنی هیچ جۆرە زەمان و دڵنیایەک ئەوانە زەنگی مەترسی و نیشاندانی سەردەمی وەرچەرخاندن بوون.

سۆڤیەت بەمەرامی خۆی گەیشتبوو، یارییەکەی بەئەنجام گەیاندبوو، دەستبەرداری کورد بوو، کەچی کورد لەسەر هیواو چاوەڕوانی و بەڵێن و باوەڕی خۆی دەژیا، سەیری رەوتی رووداوەکانی دەکرد، بەو بڕوایەوە کە بەتەنها ناتوانێ کارێ بکات، کاتێ ساتی بڕیاری پێچەوانەی رەوووتی مێژوو بوو، پێشەواش سەبارەت بەو هۆو هەلومەرجانەی تیشکیان خرایە سەر، خۆی کردە قوربانی کاروانێکیش لە شەهیدان رابەری کرد، دوور نەبوو، ئەگەر رێگەی پێچەوانەی هەڵبژاردایە مێژووی ئەمڕۆ بەجۆرێکی تر نەنوسرایە، بێ گومانیشە کەرەوتی رووداوکان بە جۆرێکی تر دەبوو چونکە ئەو بڕیارە دوا هەل بو، بەڵام وەک لێکدانەوەیەکی لۆجیکی ئەگەر لەساتی هێمنی و لەسەرخۆیدا زۆر هەل لەکیس درابێ، وا دوا هەل لە بارودۆخێکی وا سەخت و قورسدا هەر دەبێ بەو جۆرە بێت کە بو، دیارە ئیتر دوژمنی داگیرکەریش بڕیار لەسەر چارەنووسەکە ئەدات نەک خاوەن کێشەکە.

پەراوێزو سەرچاوەکانی بەشی یانزەهەم:

١- پێش دامەزراندنی کۆمار، پێشەوا قازی محەمەد لە دیدەنییەکی رۆژنامەنوویسدا بوونی ئەو خودموختاریەی باس کرد. بڕوانە رۆژنامەی کوردستان ژمارە (٢.١) رۆژی ١١ - ١٢ - ٦ - ١٩٤٦

٢- دوای دامەزراندنی کۆماری مەهاباد بە ٢٠٠ سوارێکەوە خۆی گەیاندە مهاباد.

٣- لەنیوەی دووەمی ١٩٤٥دا ژەنەراڵ سەلیم ئەتاکشیوف ئاگاداری قازی محەمەدی کرد بۆ رێکخستنی وەفدی سەفەرکردن.

٤- تا ٢٦ی سەرماوەرزی ١٣٢٥ - ١٧ی کانونی یەکەمی ١٩٤٦ ژیاو لەو رۆژە کۆتایی بە بەڕێوەبەرایەتیەکەی هێنراو ئەرتەشی تاران مەهابادی داگیرکردەوە.

٥- رۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٢٧ خاکەلێوە ١٣٢٥ ٢٥ی مارسی ١٩٤٦

سەرچاوە
Serchawe

٦- ٤ی نیسانی ١٩٤٦ کەلە شوێنێکی تردا خراوەتە پێش چاو.

٧- بڕوانە پاشە کشەی بارزانییەکان لە کوردستانی ئێران، ئەبولحسەنی تەفرەشیان بە کوردی کردنی حەسەنی سەیف (حەسەنی قازی) ١٩٨٧ ل ١٤ ئەمە بەشێکە لە کتێبەکەی نووسەر بەناوی (قیام افسران خراسان) ١٩٧٧ ناوبراو ئەفسەرێکی کۆماری ئازەربێجان بوو نێردرا بۆ کۆمەکی مهاباد لە رووخاندنەکەشدا مایەوەو خۆی بەدەستەوە نەدا.

٨- بڕوانە ئەبولحەسەنی تەفرەشیان سەرچاوەی ناوبراو ئەو دەنووسێ: ئەو دوو فڕۆکەیە (ئاغای مورتەزای زەبەرخت و عەلی جودی) لە مەئموریەتی هەڵفڕین بەرەو ئازادی دڵ لە تارانەوە دەگەڵ خۆیان هێنابوویان.

٩- بڕوانە مەحمود مەلا عززەت، دەوڵەتی جمهوری کوردستان بەرگی یەکەم سوید ١٩٩١ ل ٤٣ - ٤٧ - ٥٧ - ٥٨ - ١١٥ - ١٢٣ لەگەڵ گەلێک بەڵگەنامەی تریش.

١٠- ئەم ئیعلانە لە ناوەراستی ئابی ١٩٤١ لەنێوان چەرچل و رۆزفلت دا ئیمزا کرا بڕوانە svenska uppslags bok bands ئینسکلۆپیدیای سویدی چاپی ١٩٤٨ بەرگی ٢ لاپەرە ٦٨٢ - ٦٨٣

١١- ١٧ تەموز ٢ ئابی ١٩٤٥

١٢- زۆر لە بەڵگەنامەکانی سەردەمەکە ئەو راستییە باش روون دەکەنەوە بۆ زانیاری ئەم لایەنە بڕوانە بەرگەکانی دەوڵەتی جمهوری کوردستان

١٣- بڕوانە بەڵگەنامەی ژمارە٩٧ی کۆمیتەی مەرکەزی، ١٣٢ پێشەوان قازی محەمەد دەوڵەتی جمهوری کوردستان بەرگی یەکەم.

١٤- بڕوانە هەمان سەرچاوە ل ٣٠٩ - ٣٢٨

١٥- رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٨ ، ٨ رێبەندانی ١٣٢٤ ٢٨ ژانویە ١٩٤٦ ل ٣

١٦- رۆژنامەی کوردستان ژمارە ٦٠ رۆژی ٢٠ - ٦٠ ١٩٤٦

١٥- بڕوانە جەعفەر مەهدی نیا، زندگی سیاسی قوام

دەوڵەتی جمهوری کوردستان نامەکانی پێشەوا ژمارە ٢٠ - ١٣٢

١٨- بڕوانە دەوڵەتی جمهوری کوردستان بەڵگەنامەی ژمارە ٥٠ دیارە سەرچاوەی راستەقینەی بڕیارە گرنگەکانی بۆ هەموو لک و دەستەکانی هێزی بارزانیان و ئەفسەرانی هەربەرزانی خۆی بوو.

سەرچاوە: ماڵپەری کوردستانی نوێ - رێکەوتی: ٢٣ی جانێویری ٢٠١٤

سەرچاوە
Serchawe

چەند سەرنجێک لەسەر پێگەی ژن لە کۆماری کوردستان و هەڵوێستی سیاسەتمەداران

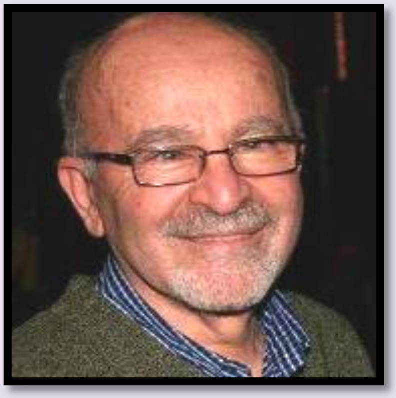

ئەحمەد ئەسکەندەری

گوتاری فیمینستی

کورد بەردەوام کۆماری کوردستانی ساڵی ١٩٤٦ لە مەهاباد بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی محەممەد وەکو لاپەڕەیەکی گەشی مێژووی خۆی سەیر دەکات. سەبارەت بە زەمینەی پێکهاتنی کۆمار، (کۆمەڵەی ژێ کاف) و دواتر دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و رووخانی کۆمار و هۆکارەکانی و هەروەها لە سێدارەدانی قازی محەممەد و برا و ئامۆزاکەی زۆر شت نووسراوە و لێکدانەوەی زۆر کراوە. کۆماری کوردستان سەرەڕای تەمەنی کورتی یازدەمانگەی دەسکەوتی زۆری بووە و ئەگەر بۆ نموونە بەراوردی ئەو یازدە مانگە بکەین لەگەڵ دەسەڵاتی کوردی لە هەرێمی کوردستان، ئەوسا گرینگی ئەو دەسکەوتانەمان بۆ دەردەکەوێت.

یەک لەو بوارانەی کە کۆمار بە تایبەتی سەرنجی دایە، بارودۆخی ژنان بوو. لە ڕۆژنامەی 'کوردستان' ژمارە یەک ١١ - ١ - ١٩٤٦ دا هاتووە: "لەسەر ئەمری پێشەوای موعەظەم و قەراری حیزبی دیموکراتی کوردستان، لەوەی بەولاوە پێویستە بۆ پەرەپێدان و ڕەواجی زمانی کوردی، خوێندن لە مەدرەسەکاندا بە کوردییە. لەو تاریخەوە تا ١٠ ڕۆژی دیکە هەرکەسێک کوڕ و کچی هەبێت کە عومری ئیقتیضای خوێندن بکا دەبێ بنێرێتە مەدرەسە. ئەڵبەتە هەرکەس لەو ئەمرە ڕوو وەرگێڕێ بە

توندترین موجازات تەنبێ دەکرێ".

حاجی قادری کۆیی نزیکەی سەدو بیست ساڵ پێش ئێستا بانگەوازی ئەوەی کردووە کە بە منداڵەکانتان و لەوانە بە کچەکانتان بخوێنن. بڕیارەکەی سەرەک کۆمار قازی محەممەد زیاتر لە پەنجا ساڵ پاش حاجی قادر و نزیکەی پەنجا ساڵ پێش دامەزراندنی پەرلەمان و حکوومەتی کوردستان لە باشوور دراوە.

سێ بەشی ئەم بڕیارە جێگای سەرنجە:

یەکەم: خوێندن بە زمانی کوردی،
دووهەم: ئیجباری بوونی خوێندن بۆ کوڕان و کچان.
سێهەم: ئەوەی کە هەرکەس لەژێر ئەم بڕیارە دەرچێت بە توندترین موجازات تەنبێ دەکرێ.

"بڕیاردەری ئەم یاسایە زۆر بە پەرۆشی خوێندن بە منداڵان بووە بەگشتی و بە کچان بەتایبەتی. هەروەها ئاگاداری بارودۆخی ئەوسەردەمەی کوردستان بووە کە زۆر دایک و باوک منداڵەکانیان و بەتایبەت کچەکانیان نەدەنارد بۆ خوێندن. هەربۆیە لە دوای دەرچوونی ئەم بڕیارەوە ئەم کارەیان بە تاوان داناوە. بەڵگە لەبەردەستدا نییە بۆ ئەوەی بزانین لەو ماوە کەمەدا و لەو بەشەی کوردستان کە لەژێر دەسەڵاتی کۆماردا بووە، تاچەندە ئەم بڕیارە برەوی هەبووە.

ڕۆژنامەی 'کوردستان'ی ژمارە ٢٤ باس لە کردنەوەی یەکەمین خوێندنگەی کچان لە شاری شنۆ دەکات. لەڕاپۆرتێکدا سەبارەت بەم خوێندنگەیەکە لەلایەن حەسەن کاظمی بەڕێوەبەری خوێندنگەکەوە نووسراوە، هاتووەکە "پێویستە هەموو خەڵکی شار سپاسی ڕێبەری ح.د.ک. بکەن بۆئەم خزمەتەگەورەیەو بەخۆشیو مەیلەوە کچەکانیان بنێرن بۆ ئەم خوێندنگەیە."

لێرەدا سەرنجێک بۆ سەر ڕێژەی خوێندەواری لە باشووری کوردستان و بەتایبەت لەناو مێینەدا زۆر پێویستە. ئەگەر شەست و پێنج ساڵ پێش ئێستا بڕیارێکی وەها لەلایەن سەرەک کۆماری کوردستانەوە دەرچوویێت، دەبوو بارو دۆخەکە لەمەڕ نەخوێندەواری لە کوردستانی ژێر دەسەڵاتی کوردیدا زۆر زیاتر لەوەی کە هەیە بەرەوپێش چوویێت.

بەپێی ئاماری یونێسکۆ UNESCO لە ساڵی ٢٠٠٧دا ٢٤% ژنان و ١١% پیاوان لە عێراق نەخوێندەواربوون و بەداخەوە سێ پارێزگای هەولێر، دهۆک و سلێمانی لەو پارێزگایانەن کە زۆرترین ڕێژەی نەخوێندەوارییان تێدایە. هەروەها بەپێی

سەرچاوە Serchawe

ئاماری حکوومەتی عێراق لە ساڵی ٢٠٠٩دا کە یونێسکۆ بڵاوی کردووەتەوە، لە هەرپێنج منداڵ لە عێراق یەکیان ناچێتە خوێندنگە.

تەنها چوونە خوێندنگەیش بە واتای خوێندەواری نییە. ئاماری فەندی منداڵانی نەتەوەیەکگرتووەکان دەریدەخات کە تەنها ٥٥%ی مێینەی نێوان ١٤ هەتا ٢٤ساڵ کە بەپێی ڕاپۆرتەکان چوونەتە خوێندنگە خوێندەواربوون! هۆی نەچوونە خوێندنگەیش سەرنجڕاکێشە: ٥٠%ی نەچوونی کچانی گەنج بەهۆی نەهێشتنی دایک و باوکەوە بووە و ئەم ڕێژەیە ١٥% ە بۆ کوڕان. هەروەها ١٦%ی کچان بەبۆنەی هەژارییەوە نەیانتوانییە بچنە خوێندنگە و ئەم ڕێژەیە بۆ کوڕان ٢٨% ە.

بۆ دەستخستنی ئامارێکی ورد لەلایەن کاربەدەستانی حکوومەتی هەرێمەوە لە کوردستان دوو لێدوان لەلایەن "بەڕێوەبەری فێرکردنی نائاسایی وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان" ەوە هەیە کە بەداخەوە گومان دەخاتە سەر ڕاستبوونی ئامارەکە. ئەم بەرپرسە ڕۆژی ١ - ١١ - ٢٠٠٩ بە ڕۆژنامەی هەولێر ئەڵێ ڕێژەی نەخوێندەواری لە کوردستان دابەزیووە بۆ ١٤%. بەڵام نزیکەی یازدە مانگ دواتر واتە ٢٢ - ٨ - ٢٠١٠ بە هەمان ڕۆژنامە ئەڵێت ڕێژەیی نەخوێندەواری لە کوردستان بۆ ١٨% نزم بووەوە!

ئەم ئامارەی دوایی لەلایەن وەزیری پەروەردەیشەوە دووپات کراوەتەوە. گومان لەوەدا نییە کە هەوڵدان بۆ پەرەپێدانی خوێندەواری لەناو خەڵکدا بەگشتی و لەناو کچان و ژناندا بەتایبەتی یارمەتیدەرە بۆ پێشخستنی دۆخی ژنان لە کوردستان.

سەبارەت بە بەشداری سیاسی ژنان لە کۆماری کوردستان پێویستە بگوترێت کە کەمتر لە دوو مانگ پاش دامەزراندنی کۆمار، 'حیزبی دیموکراتی ژنانی کوردستان' دادەمەزرێت. ئەم ڕێکخراوەیە لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی 'کوردستان'دا جاری وایش بووە بە 'یەکێتی ژنانی دیموکراتی کوردستان' نێوی براوە. ڕاستە لەباڵاترین ئاستدا و لەلایەن خودی سەرەک کۆمارەوە پشتگیری لە ژنان کراوە، بەڵام بەداخەوە ئەمە ناگەیەنێت کە بەگشتی دۆخی ژنان و پێگەی ژن لە کۆمەڵگەی ئەو کاتدا بەرەوپێشچوونێکی ئەوتۆی بەخۆوە بینیبێت. هەرچەند (مینا خانم) هاوسەری پێشەوا قازی محەمەد و ژمارەیەک لە هاوسەرانی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات چالاک بوون، سەرەڕای ئەوەش ژنان لە شوێنی گرینگی بڕیاردانا نەبوون و سیستەمی سیاسی بەتەواوی پیاوانە بووە.

سەرچاوە Serchawe

بەشی دەهەم

مافی دەنگدان بۆ ژنان هەر هەمان ساڵی ١٩٤٦ لە کۆماری ئازەربایجانی دراوسێدا بە ڕەسمی ناسراوە. لە کۆماری کوردستان هەرچەند کە باسی دەنگدان نەهاتە ئاراوە، بەڵام سەرەک کۆمار لەگەڵ ئەوەدابوو کە مافی دەنگدانی گشتی بدرێت. لەکونفرانسێکی رۆژنامەوانیدا لە قازیمحەممەد پرسیارکرا حیزبی دیموکراتی ئازەربایجان مافی دەنگدانی لە هەڵبژاردنەکاندا داوە بەژنان، ئایا ئێوەش ئەمکارەتان کردووە؟ "وەڵامەکە ئاوابوو، هەرچەند ئێمە ئەم هەنگاوەی ئازەربایجان بە ئەرێنی هەڵدەسەنگێنین بەڵام دەبێ ئاگادارتانبکەمەوە کە ئێمە نەمانتوانیوە ئەم سەرکەوتنە بەدەستبێنین." لەم هەڵوێستەیش دا دەبینین کە سەرۆکی کۆماری کوردستان چەندە گرینگی دەدات بە مافی دەنگدانی ژنان لە هەڵبژاردنەکان دا و ئەوە بە "سەرکەوتنێک" دەزانێت بۆ کۆماری ئازەربایجان.

لە ئێران ساڵی ١٩٦٢ ژنان مافی دەنگدانیان بەدەست هێنا و لە عێراق ١٩٨٠. وەکوو بەراوردێک لە ئاستی جیهانیدا و هەڵسەنگاندن لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەری کورد سەرنجێک لە نێوان ئێران و وڵاتی فینلاند لەجێی خۆیدایە. لە فینلاند ساڵی ١٩٠٦ مافی دەنگدان درا بە ژنان. رێک هەمان ساڵ لە ئێران شۆڕشی مەشرووتە بەرپا بوو کە رووداوێکی زۆر گرینگە لە مێژووی نوێی ئێراندا. لەو پەرلەمانەی کە بەناوی "مجلس شورا" دامەزرا بەم شێوە باس لە ژنان و مافی دەنگدان دەکرێت: "ژنان، ئەوانەی لە دین دەرچوون، شێتەکان، خەڵکی بیانی، دز و بکوژ و سواڵکەران و ئەوانەی تەمەنیان لە خوار ٢٠ ساڵ بێت، مافی دەنگدانیان نییە"!

لەم سۆنگەوە سەرنجدان بە وتەکەی پێشەوا قازی محەممەد سەبارەت بە مافی دەنگدان بۆ ژنان و بڕیاری خوێندنی زۆرەملی بۆ کوڕان و کچان گرینگییەکی تایبەت پەیدا دەکات. وەها هەڵوێستێک لەو ساڵانەدا نیشانی ئەدات کە دەکرێت سەرکردەی وڵاتێک کە هێشتا بەتەواوی نەکەوتووەتە سەر بواری پێشکەوتن دەتوانێت رۆڵی گرینگی هەبێت لە گەشەپێدانی کۆمەڵگەکەیدا. قازی محەممەد ناکەوێتە هێنانەوەی بیانوو کە گوایە ئەوە جارێ زۆر زووە بۆ ئێمە و میللەتی ئێمە دواکەوتووە و وڵاتی ئێمە هێشتا زۆری ماوە بگاتە ئاستی وڵاتانی پێشڕەفتەی دونیا و یان ئەوەی بڵێت ئاخەر خۆ ئێمە موسوڵمانین و نابێت داب و نەریتی خۆمان ڕەچاونەکەین. لەم جۆرە بیانوو هێنانەوە بەداخەوە شەستوپێنج ساڵ پاش لەسێدارەدانی ئەو مرۆڤە زانا و بوێرو گەورەیە لە زۆر شوێن و لەلایەن زۆر سەرکردەی سیاسی کوردەوە دەبینرێت.

کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی قازی محەممەد نەک هەر بۆ وەگەڕ خستنی ژنان لە بوارەکانی فێرکردن، فەرهەنگو ژیانی سیاسیدا، بەڵکوو لەبەر دامەزراندنی سیستەمی مودێرنی فێرکردن، دەزگای راگەیاندنی مودێرن، ئەرتەشی میللی، سیستەمی باجوەرگرتن، سروودی میللی، ئاڵای میللی، زمانی میللی لە فۆرمەکانی دیکەی حکوومەتی پێش مودێڕن جیادەکرێتەوە. سەرەڕای ئەوەش ناتوانین ئەو ڕاستییە نەبینین کە سیاسەتەکانی کۆماری کوردستان لە هەموو بوارەکاندا

تایبەتمەندی پیاوانەی پێوەدیارە. لەلایەکی دیکەوە لەناو ئەو هەموو دوژمنە ناوەکی و دەرەکییە و لە هەلومەرجی هەستیاری پاش کۆتایی شەڕی جیهانی دووهەم و بە ڕەچاوکردنی ژێرخانی ئابووری وڵات و پێگەی کۆمەڵایەتی و چینایەتی زۆربەی ڕێبەرانی کۆمار کە فیۆداڵ، سەرۆک عەشیرەت و خاوەن مڵک و سەرمایەی شاری بوون، بەربەستی زۆر لەسەر ڕێگایدا هەبوو و ماوەی حوکمڕانییەکەشی زۆر کورت بوو. ڕۆڵی کەسایەتییەکی وەکوو پێشەوا قازی محەممەد، هەرچەند زۆریش بەرجەستە بووبێت ناتوانێت موعجیزە بخولقێنێت.

سەرچاوەکان:

* کتێبی "ژنانی میللەتێکی بێدەوڵەت: کوردەکان" نووسیار: شەهرزاد موجاب (ئەم کتێبە بە زمانی ئینگلیزی نووسراوە و لەژێر وەرگێڕاندایە بۆ زمانی کوردی)
* کتێبی "کۆماری میللی مەهاباد"، مەحموود مەلا عیزەت
* کتێبی "حکوومەتی کوردستان، کورد لە گەمەی سۆڤیێتیدا" نەوشیروان مستەفا ئەمین

http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Iraq/pdf/Literacy_Day_Factsheet_Sep8_EN.pdf
http://www.hawler.in/more.php?id=9622 •
http://www.hawler.in/more.php?id=965 •

سەرچاوە: ماڵپەڕی کولتور مەگەزین - ڕێکەوتی: ١٤ی دێسەمبەری ٢٠١٥

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان و ڕۆڵی کرماشان

نەعیم نەجەفی

هاوکات لە گەڵ ئامادە کاری بۆ پێکهێنانی کۆماری کوردستان لە دەیەکانی ٤٠ی زایینیدا؛ ڕێخستنەکانی ئەو کۆمارە هەتا ناوچەکانی خواروی کوردستان واتە کرماشان و ئیلام و خانەقین شوێنەپێ دیار و بەرچاوە؛ لەو سەردەمە هەم کەسانێک بوون لە کرماشان کە ئەرکە نەتەوایەتیەکانیان بە ڕێ دەبرد هەم لە تاقالای ڕێکخستنی بەرنامەکانی کۆمار لەو ناوچە بوون و هەم ئەوەی کە کۆماری کوردستان بەرنامە و پلانێ هەبووە بۆ گەیشتنی دەسەڵاتی کۆماری کوردستان بۆ کرماشان؛

کەسانێک وەک ئبراهیم خانی نادری خەلکی شاری کرماشان، یەدوالله ڕەزایی خەلکی شاری گیەڵان وە ڕەشید باجلان خەلکی شاری خانەقین بەرپرسی ڕێخستنەکانی کۆمار لە کرماشان بوونە. کەسایەتێک وەک ئبراهیم نادری لە ساڵی ١٢٩٠ شمسی لە کرماشان لە دایک بوو. دوای تەواو کردنی خوێندن لە بەغدا و ئۆروپا و مامۆستایی لە زانکۆ فەرانسە و زانکۆی ئەفسەری تاران، ئەگرێتەوە کرماشان و لەوێ ژیانی هاوسەرگێرێ پێکدێنی. هاوکات لە گەڵ ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان، دەچێتە مەهاباد و وەک تەنیا کەسایەتی سیاسی و چەکداری ئەو کۆمارە دێتە ئەژمار و لە لایەن قازی محمد، پۆستی سەرۆکایەتی گشتی فەرهەنگی کوردستانی پێ دەدرێت و لە ڕاوێژکارانی نزیک لە قازی محمد بووە؛ میرزا ئبراهیم خانی نادری وتارگەلێکی زۆری لە سەر پرسی کورد و کەسایەتگەلی کورد لە مێژوو دا بە دو زمانی کوردی و فارسی بلاو کردوە؛ لە ساز کردنی ڕێکخراوی لاوانی پێشروی کوردستان و بە ڕێبردنی گۆڤارگەلی سەردەمی کۆماری کوردستان ڕۆڵی سەرەکیی هەبووە.

کەسایەتی نەتەوایەتی دیکەی سەردەمی کۆماری کوردستان لە کرماشان یەدولله خانی رەزایی بووە کە لە دایک بووی شاری گیلانی سەر بە پارێزگای کرماشانە؛ یەدوللە رەزایی بەرپرسی ڕێکخستنەکانی ک.ژ لە ناوچەکانی کەڵهور بووە. هاوکاتیش لە گەڵ ڕۆژنامەی گلاویژی سەردەمی کۆماری کوردستان بە ناردنی شێعر و نووسینی وتار و لێکۆڵینەوە بە شێوەزاری کەڵهوری هاوکاری ئەو گۆڤارەی کردووە. کەسایەتی دیکەی کۆماری کوردستان لە ناوچەکانی خواروی کوردستان، رەشید باجلان خەلکی شاری خانەقین بووە، ئەم کەسایەتە بەرپرسی پێوەندیەکانی کۆماری کوردستان و کرماشان بووە. لە سەردەمی کۆماری کوردستان چەند کەسایەتێکی دیکەش بەدی ئەکرێن کە لەناوچەکانی کرماشان ئامانجە نەتەوایەتیەکانیان بە رێ بردوە.

بایخی کرماشان بۆ کۆماری کوردستان

بە پێ هەندێک بەلگە؛ لە نێوان کرماشان و کۆماری کوردستان ئاشنایی و پێوەندیەک هەبووە و نیشانگەلێک لە بایخی زۆری کرماشان بۆ کوماری کوردستان دیار و بەرچاوە ئەمە بۆمان دەرئەخات کۆماری کوردستان ئاگای لە گرنگی ئابووری کرماشان بۆ گەلی کورد هەبووە؛ لە بەشێک لەو سروده حیماسیانە کە لەو سەردەمە وتراون، تێاندا بە گرنگی کرماشان ئاماژە کراوە کە لە ژێردا بەشێک لە شێعری سرودێکی حیماسی سەردەمی کۆماری کوردستاندا هاتووە: نەفتم ئەوێ ژیانە لە سرت و کرماشانە.

بەرنامە و پلانی کۆماری کوردستان بۆ کرماشان

کۆماری کوردستان بەرنامە و پلانێ هەبووە کە دەسەڵاتی کۆماری کوردستان بگاتە ناوچەکانی خوارتری ئەو کۆمارە وەک سنە و بە تایبەت کرماشان کە پێ وتەکانی قازی محمد لە وتوێژکی کە لە گەڵ فرانس پرس هەواڵ نێری فەرانسە لە ساڵی ١٩٤٦.ز ئەنجام داوە؛ بەم شێوە باس لەم شتێە ئەکات «ئەگەر فەرمان دەربکەم، لە ماوەی ٣ تا ٤ رۆژدا بە ٤٠٠٠ هەزار پێشمەرگە ئەچینە ناو کرماشان، یەعنی گرنگترین شاری کوردستان و ناوەندی تەئسیساتی نەوت؛ بەلام من ئەمەوێ بەرەنگاری خوێنڕێشتن بم، هەول ئەیدەم ئەم شتێە بە دیالوگ چارە سەر بێت، چون کورد هیچ کات بۆ شەڕ و خوێن رێشتن پێشەنگ نییە» بەلام کورت بوونی تەمەنی کۆماری کوردستان و دەستتێ وەردانی دەرەکی، هۆکارگەلێک بوون کە دەسەلاتی کۆماری کوردستان نەتوانێت بگاتە کرماشان.

سەبارەت بەم بابەتە ویلیام ئیگلتون جونیز لە پرتۆکی کۆماری ١٩٤٦ کوردستان دەلێ: «قازی محمد بەرنامەی هەبووە بۆ

گەیشتن بە ناوچەکانی خواروی کوردستان، کە بڕیار بووە لە ١٣ ژوئەنی ١٩٤٦ ئەم بەرنامە جیبەجی بکات، لەو ماوە قازی محمد ئەم ئەرکە دەسپرێدە مەناف کەریمی کە دەستوری هێرش کردن بەرەو ناوچەکانی خوارتری دەسەڵاتی کۆماری کوردستان بدات، بەڵام بە هۆی بەرنگار بوونەوەی شەورەوی، ئەم هێرشە ئەنجام نادرێت».

بە گشتی بۆمان دەرئەکوێت کە هەم لە بەرنامەکانی کۆماری کوردستان بەرنامە و پلان بۆ گەیشتنی دەسەڵاتی ئەو کۆمارە بۆ کرماشان دیار و بەرچاوە، هەم ئەوەی کە کەسایەت و چالاکی نەتەوایەتی پێوەندیدار بە کۆماری کوردستان لە کرماشان بوونێیان هەبووە، بەڵام لەو ماوە نە کۆمار گەیشتە ئەم ناوچە و نە کەسایەت و چالاکە نەتەوایەتیەکان توانیان جموجۆلێکی جەماوەری لەم ناوچە رێکبخەن، ئەوەی کە هێز و دەسەڵاتداری کۆماری کوردستان نەیتوانی بگاتە ناوچە خوارەکان و هاوکات ساز نەبوونی رێخستنێکی جەماوەری نەتەوایەتی لەم ناوچە بە پێ ئەم هۆکارانە بوو کە پێشتریش ئاماژەیان پێکرا: کەم بوونی تەمەنی ئەو کۆمارە و وابەستگی لۆجستیکی و سیاسی بە زلهێزەکان و هاوکات دەستێوەردانی دەرەکی و هەول تاقالای زۆری دەسەڵاتی ئێرانی سەردەم بوو.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ئاسۆی رۆژهەڵات - رێکەوتی: ٣٠ی دێسەمبەری ٢٠١٥

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان و چەند پرسیارێک

ئامانج زیبایی

بۆ دەرک کردنی هۆکارەکانی رووخانی کۆماری کوردستان بە ڕای من خوێنەر دەبێت خۆی بەرێتە ناو سەردەمانی دامەزرانی کۆمار و تەنانەت پێش کۆماریش(١٩٤١ - ١٩٤٥) بارودۆخی ئەو کاتی کوردستان بێنێتە پێش چاوی خۆی. لەو سەر دەمانەدا کە جیاوازی نێوان چینەکانی کۆمەڵگا لە لوتکەدا بوون، ئاغا و رەعیەتی، چەوساندنەوەی خەڵک لە لایەن کاربەدستانی نقووم بوو لە گەندەڵی و نەخوێندەواری بە سەر دانیشتووانی کوردستان دا زاڵ بووە.

بەرەبەری دەست پێ کردنی شەڕی دووهەمی جیهانی بوو کە کۆمەڵەی ژ - ک دادەمەزرێت. بە هۆی کەش وهەوای ئەمنیەتی کە بە سەر کوردستان دا زاڵ بووە کۆمەڵەی ژ - ک رێکخراویکی زۆر نهێنی دەبێت.

لە ٢٠ خەرمانانی ١٣٢٠ ئێران لە لایەن متەفقینەوە داگیر دەکرێت. هێزەکانی سۆڤیەت لە باکوور و هێزەکانی بریتانیا لە باشوور ڕا ئێران داگیر دەکەن. ناوچەی موکریان دەکەوێتە ناو بۆشایی دەسەڵات دارانی ئێران و سۆڤیەت وبریتانیا. شای ئێران لە دەسەڵات لا دەبردرێت و کورەکەی واتا حمەرەزا شای پەهلەوی دێت سەر تاج و تەخت.

دوای داگیر کرانی ئێران کۆبوونەوەیکی ٤ قۆڵی لە نێوان ئێران و بریتانیا و سۆڤیەت و ئامریکا (حمە رەزا شا - چەرچیل -

بەشی دەهەم

ئیستالین - رۆزڤێڵت) لە کۆشکی سەعدئاباد ساز دەکرێت، کە تێیدا داگیرکەرانی ئێران بەڵێن دەدەن پشتیوانی لە هیچ هەوڵێکی جیایی خواز لە ئێران نەدەن و رێز بۆ سنوورەکانی ئێران دابنێن و ٥ - ٦ مانگ دوای کۆتایی هاتنی شەر، ئێران بە جێ بێلن(خاڵەکانی ئەم دانیشتنە چەند شتێکی دیکەشی لە خۆ دەگرت، بەڵام لە بەر ئەوەی کە ئەو دوو خاڵە پێوەندی ڕاستەوخۆیی بە کۆماری کوردستانەوە هەیە ئاماژەم پێ کرد)

پێشەوا قازی محەممەد دەبێت ئەندامی ژ - ک، هەیئەتێک بۆ سەردان دەچن بۆ باکۆ، پێشەوا یەکێک دەبێت لە ئەندامانی ئەم هەیئەتە.

دوای هاتنەوەی ئەم هەیئەتە بۆ کوردستان حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەر بناغەی کۆمەڵەی ژ - ک دادەمەزرێت.

هاوکات لە بەشێکی دیکەی ئێران واتە ئازەربیجانیش فرقەی دێموکراتی ئازربایجان دادەمەزرێت!

لە ئازەربایجان و کوردستان کۆمار ڕادەگەیەندرێت، بە جیاوازیکی زۆرەوە.

لە سەرەتا دا سۆڤیەت دانی بە کۆماری کوردستان دا نەدەهێنا، لە رووی ناچاری وپێش گرتن لە شەرێکی نە خوازراو کە لە دژی بەرژەوەندیەکانی سۆڤیەت بوو دانی بە کۆماری کوردستان دا هێنا.(رۆڵی پێشەوا قازیش دەوری خۆی گێراوە لەم مەسەلەیەدا)

ئەوانەی کە باسمان کرد کورتەیەک بوون لە مێژوو، کە ئەگر بێتو بە وردی باسیان بکەین دەبێت چەندین کتێبیان لە سەر بنووسین.

هەتا ئێرە چەند پرسیارێکمان بۆ ساز دەبێت.

١- بۆ کۆماری کوردستان لە موکریان دامەزرا؟
٢- بۆ سنوورەکانی کوردستان بەرتەسک بوو و ناوچەکانی تری کوردستانی نەگرتەوە؟
٣- هۆکاری پشتیوانی نەکردنی سۆڤیەت لە کۆماری کوردستان چ بوو؟

بەشی دەهەم

هۆکاری دامەزرانی کۆمار لە موکریان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو باکگراوندە سیاسیەی کە شاری مەهاباد ئەو سەردەمانە هەی بووە و لاوازی دەسەلاتدارانی سەر بە ڕێژیم لەو ناوچانە و ئەم لاوازیەش بە هاتنی سۆڤیەت و بریتانیا زیاتر خۆی دەر خست و ئەو بۆشاییەی کە لەو ناچەیە ساز ببوو(موکریان نە سۆڤیەتی لێ بوو نە بریتانیا) بەرچاو ترین ڕووبەڕووبوونەوە لە گەڵ هێزەکانی سەر بە شای ئێران گرتنی شارەبانی مەهاباد بووە. هەروەها یەکێک لە هۆکارە سەرەکیەکانی کە پێشەوا قازی ڕازی نەبووە بە وەی کە کوردستان لە ژێر سەیتەرەی ئازەربایجان بێت بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە فەرموویەتی کە ئێمە ٤ ساڵە خۆمان وڵاتی خۆمان بە ڕێوە دەبەین(١٣٢٠ - ١٣٢٤)

بۆ سنوورەکانی کوردستان بەرتەسک بوو و ناوچەکانی تری کوردستانی نەگرتەوە؟

یەکێک لە هۆکارە سەرەکیەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شوینەی کە کۆماری لێ دامەزرا، کۆماری کوردستان سۆڤیەتی بە دۆستی نیزیکی خۆی دەزانی و لەو شوێنانەی کە لە ژێر نفوزی سۆڤیەت دا بوون چالاکتر بوو، لە کاتێک دا هێزەکانی ئەرتەش لە سەقز تێک شکان، هاشمۆف(کۆنسولی سۆڤیەت لە ورمی) بە پەلە لە ورمێ را خۆی گەیاندە گوندی سەرا کە ناوەندی فەرماندەیی هێزەکانی کۆماری کوردستان بوو، لە وەی بە پێشەوای ڕاگەیاند کە ئەگەر بێتو پێشرەوی بکەن ئەوە ڕووبەڕووی هێزەکانی بریتانیا دەبنەوە وئەو کات نابێت حیساب لە سەر پشتیوانی ئێمە بکن.

پشتیوانی نەکردنی سۆڤیەت لە کۆمارە ساواکەی کوردستان گرینگترین هۆکار بوو بۆ فراوان نەبوونی سنوورەکانی کۆماری کوردستان، کۆماری کوردستان بەداخەوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی بریتانیا خاوەن ئەم هێزە نەبوو.

هۆکاری پشتیوانی نەکردنی سۆڤیەت لە کۆماری کوردستان چ بوو؟

بۆ وەڵام دانەوەوی ئەم پرسیارە پێویستە کە زانیاریمان لە سەر گرینگی ناوچەکە لە ڕووی ژێئۆپۆلێتیکیەوە هەبێت.

کوردستان بە سەر ٤ دەوڵەت دا دابەش کراوە.

ئێران هاو سنووری بوو و هاوکاتیش پردی سەرکەوتنی بوو لە شەڕی دژی ئاڵمانی نازی، تێکدانی ئەم پردە لە بەرژەوەندی سۆڤیەت دا نەبوو بە هیچ شێوەیەک.

بەشی دەهەم

دووژمنایەتی کردنی لە گەڵ ئێران دەبوو بە بەهێز بوونی بریتانیا و ئامریکا لە دوا ڕۆژ دا، سۆڤیەتی کۆمۆنیستی ئاڵاهەڵگری شۆرش لە دژی سەرمایەداری دا بوو، بەهێز بوونی ئەو دوو وڵاتە لە نیزیک سنوورەکانی مەترسی دەخستە سەر وڵاتەکەی.

لە تورکیاش هیچ پێویستی نەبوو کە تورک لە بەر کوردان لە خۆی برەنجێنیت، تورکیە لە کاتی شەری دووهەمی جیهانی دا بێ لایەن بوو و هەروەها سنوورێکی دوورو درێژی لە گەڵ سۆڤیەت دا هەبوو هەروەها نائارامی لەو سنوورە دا هیچ لە بەرژەوەندی ئەو دا نەبوو.

لە عێراقیش دا کە لە ژێر دەسەڵاتی بریتانیا دا بوو، جگە لە وەی کە بریتانیا هاوپەیمانی سەرەکی بوو لە شەڕی دووهەمی جیهانی دا دوو دڵیش بو لە کوردەکانی باشوور وای دەزانی کە سەر بە بریتانیان.

لە سووریەش کە لە ژێر دەسەڵاتی فەڕانسە دا بوو. فەڕانسەش هاوپەیمانی سۆڤیەت بوو، لە سووریەش سۆڤیەت لە بەرژەوەندی خۆی دا نەدەدیت کە دڵی فەڕانسەو تورکیە لە خۆی بیشێنێت.

هۆکارێکی تری پشتیوانی نەکردنی سۆڤیەت، بوونی کەسێک بوو بە ناوی قەوام السلتەنە(سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتی ئێران) قەوام سەردانی سۆڤیەتی کرد و بەڵێنی دا بە سۆڤیەت کە ئەگەر هێزەکانی خۆی لە ئێران بکشێنێتەوە مافی هەڵێنجانی نەوتی باکووری ئێران دەدرێت بە سۆڤیەت ونوێنەرانی حیزبی توودەش دەچن لە کابینەی دەوڵەت وە کڵاوی لە سەر کار بەدەستانی سۆڤیەت نا.

هەر بۆیە لە دوایی شەهید کرانی پێشەوا قازی محەممەد ڕۆژنامەکانی ئێران بە درووستی لە سەر تیتری ڕۆژنامەکانیان دا نووسیان خوێنی قازی محەممەد بۆنی نەوتی لێ دەهات!

لێرەدا پرسیارێکی بێ وەڵام هەیە.!!

بڵێی پێشەوا قازی نەیزانیبێ یان نەی بیستبێت لە کۆشکی سەعد ئاباد دا چ لە نێوان ئەم ٤ وڵاتە دا مۆر کرا بێت؟

سەرچاوە: ماڵپەری ڕۆژهەڵات تایمز - ڕێکەوتی: ٧ی فێبریوێری ٢٠١٥

ڕۆژهەڵاتی کوردستان ٧٠ ساڵ دوای کۆماری کوردستان.

لوقمان زەهرایی

ئەم ساڵ ٧٠هەمین ساڵیادی دروست بوونی دەولەتی جمهوری کوردستان بە سەرۆک کۆماری جەنابی پێشەوا قازی محەممەد سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کوردستانە. کۆمارێکی کوردیکە لە سەر بنەمای کورد بوون و کوردستانی بوون دامەزرا. کۆماری کوردستان ڕەدکردنەوەی سیاسەتی مل هورانەی قەومی حاکم بوو کە هەموو ئێرانی بۆخۆی دەویست وهیچ کەس و گروپ و نەتەوەیەکی دیکەی غەیری خۆی قەبول نەبوو. کۆماری کوردستان دژایەتی کردنی ڕاستەوخۆی سیاسەتی بە یەک نەتەوەکردنی ئێرانی فرە نەتەوە بوو. سیاسەتێک کە ڕێژیمی حەمەرەزاشا بە پشتیوانی ئیستعماری کۆن واتە بریتانیا و ئامریکای تازە زل هێزی دونیا بەرێوەیان دەبرد. تواندنەوەی نەتەوەکانی غەیری فارس لە ئێران دا بە هەر نرخێک بۆ ئەوەی بە قەولی خۆیان "ملت ایران" دروست بکەن.

کۆماری کوردستان ئەو پەیامەی بە دەولەتی داگیرکەری پەهلەوی دا کە کورد خاوەنی زمان و فەرهەنگ و مێژوو و نیشتمانی خۆیەتی و ئامادە نابێ مل کەچی دەولەتێک بێ کە حاشا لە شوناسی نەتەوەیی دەکا و دەیهەوێ سیاسەتی "یەک نەتەوە و یەک ئالا و یەک زمان" لە سەر حیسابی توانەوەی کورد و نەتەوەکانی دیکەی ئێران جێ بەجێ بکا. لە ڕاستیدا دامەزرانی کۆماری کوردستان نوختە وەرچەرخانێکی مێژوویی ناسیۆنالیزمی کوردی لە هەمبەر ناسیۆنالیزمی فارسی بوو کە ئامانجی سرینەوەی شوناس و هۆوییەتی کوردی بوو. کۆمارێک کە لە دڵی کوردستان هەڵقوڵابوو و بە دەستی ڕۆڵەکانی ئەو گەلە دامەزرابوو، نەک هەر خواست و ئیرادەی نەتەوەیی گەلی کوردی لە پشت بوو، بەڵکوو پێناسەی ڕاستەقینەی کوردی بوو لە

بەشی دەهەم

هەمبەر داگیرکەری نیشتمانەکەی کە لە هەموو بارێکەوە لە گەڵ کورد جیاوازە.

لە یەک کەلام دا کۆماری کوردستان لە ئاکار و کردەوە دا بە تەواوی دەوڵەتێکی سەربەخۆ و جیاواز بووە و بە هیچ جۆرێک دەستکردی روسەکان نەبووە و تەنانەت وەکوو دەوڵەتێکی سەربەخۆ جۆری پەیوەندییەکانی لە گەڵ وڵاتانی دەوروبەر و یەک لەوان یەکێتی سۆڤیەت دیاری کردووە. ناوەند یان پایەتەختی کۆمار مەهاباد بووە. بوونی سەرۆک کۆمار، سەرۆک وەزیر و کابینەی وەزیران و ئاڵای کوردستان، سوپای میللی کە لە هێزی پێشمەرگە پێکهاتبوو بە تەواوی لە لەشکری داگیرکەر و کوردکوژی پەهلەوی جیاواز بووە. بە فەرمی کردنی زمانی کوردی لە ناوچەکانی ژێر دەستی کۆمار، خویندن و پەروەردە بە زمانی کوردی و دەرکردنی رۆژنامەی کوردستان وچەندین گۆڤاری دیکە ودابینکردنی ئازادی سیاسی ومەدەنی، سەربەخۆ بوون وجیاوازی ئەو کۆمارە لە دەولەتی ناوەندی کە لە ژێر دەسەڵاتی دیکتاتۆری پاشایەتی بنەماڵەی پەهلەوی بووە بە تەواوی دەردەخا.

بەڵگە فەرمییەکانی کۆمار و رۆژنامەی کوردستان کە زمانحالی کۆماربووە سەربەخۆبوونی کۆمار بە تەواوی دەسەلمێنن و ئەوەش مەسەلەیەک بووە کە هیچکات بۆ رێژیمی پاشایەتی حەمەرەزاشا کە دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری بووە قابیلی قبوڵ نەبووە. کورد لە ماوەی ١١ مانگ دەسەڵاتی کۆماری کوردستان دا هەستی بە بوونی ناسنامەی نەتەوەیی خۆی کردووە و ئازادی و سەربەستی لە سەر زێد ونیشتمانی خۆی لە نەبوونی دەسەڵاتی داگیرکەری تاران بە گۆشت وخوێن بە تەواوی هەست پێکردووە وچێژی لێ وەرگرتووە. دامەزرانی کۆماری کوردستان هەروا بە هەڵکەوت وکوت و پڕ نەبووە، بەڵکوو بەرهەمی زولم و زۆری و بێ مافی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان و ئاکامی سیاسەتی تواندنەوەی کورد بە دەستی رەزاخان و کوڕەکەی بووە کە بەلاسایی کردنەوە لە ئاتاتورک و هیتلێر دەیانویست بە قەولی خۆیان ئێران لە دەست قەوم وهۆز وعەشیرەتان ڕزگار بکەن و مۆدێرنیتە لە جێگای سووننەت و دواکەوتوویی دابمەزرێنن و دەوڵەت - نەتەوە دروست بکەن.

کەسایەتی پێشەوا قازی محەممەد چ وەک سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کوردستان وچ وەک سەرۆک کۆماری کوردستان و سیاسەت و ڕوانگە وهەڵس وکەوتی بە نیسبەت خەڵک و مافەکانیان و وەفادار بوون بەو سوێندەی کە لە کاتی بوون بە سەرۆک کۆمار دا خواردی و بە تەنیا نەهێشتنەوەی گەلەکەی لە کاتی تەنگانە وهەرەس هێنانی کۆمار وخۆی بە قوربانی نەتەوەکەی کردن جێگای تێڕامان و لێ فێربوون و رێزگرتنە. بە باوەری من کەسایەتی پێشەوا قازی محەممەد هاوتایە لە گەڵ چەندین کەسایەتی نێونەتەوەیی کە هەموو ژیان وکات وساتیان بۆ بەختەوەری و ڕزگاری نەتەوە بندەستەکەیان لە ژێر زنجیری کۆیلەتی وبێ مافی تەرخان کردووە و لە ئاکامی خەبات و خۆراگری بەردەوامیان ئازادی و سەربەرزییان بۆ نەتەوەکەیان و تاکەکانی کۆمەڵگاکەیان وەدەست هێناوە و تەنانەت لە پێناو ئەو ئامانجە بەرز و پیرۆزە ئینسانییە دا

گیانیشیان بەخت کردووە.

جەنابی پێشەوا قازی محەممەد هیچی لە بەڕێزان "ماهاتما گاندی، یەکەم سەرۆکی هیندوستان دوای سەربەخۆیی لە بریتانیا و لە "نێسلۆن ماندێلا" یەکەم سەرۆک کۆماری ڕەش پێستی پێشووی ئافریقای باشور و لە" د. مارتین لوترکینگ جونیۆر" ڕێبەری خەباتی مەدەنی ڕەشەکانی ئامریکا کەمتر نیە کە هەموویان کەسایەتێکی جیهانیان هەیە و وەکوو سەرمایەی مرۆڤایەتی چاویان لێ دەکرێ. "گاندی" بە تەحەممول کردنی دەیان سەختی، بە زیندان، بە سوکایەتی وتەحقیرکران و دوورخرانەوە کۆڵی نەدا و لە بەرامبەر ئیستعماری بریتانیا کە هیندوستانی داگیر کردبوو ڕاوەستا و تاکوو وڵاتەکەی بە سەربەخۆیی نەگەیاند وازی لە خەبات و تێکۆشان نەهێنا.

"گاندی" ژیانێکی سادە وساکاری هەبوو.چ ئەو کاتەی کە لە خەبات و تێکوشان دابوو و ڕێبەری جوڵانەوەی خەڵکی هیندوستانی لە دژی داگیرکەری بریتانی دەکرد وچ ئەو کاتەش کە بوو بە سەرۆکی هیندوستان لە دوای سەربەخۆیی. هیچکات بە دوای مالی دونیاوە نەبوو. پشتی لە خەلک نەکرد. خەلکی نەفرۆشت وخەلکی نەکرد بە قەڵغان و بەڵاگێرەوەی خۆی. هەموو کات لە گەڵ خەلک و لە پەنا خەلک بوو. جل وبەرگێکی سادە وساکاری لە بەردابوو.گۆچانێک بە دەست وبە جووتێک دەمپاییەوە بە بێ پارێزگار دەگەڕا. ئەو لە خەڵکی خۆی نەدەترسا وخۆی یەکێک لەوان دەزانی و بە باشی هەستی بە دەرد و ئازار وهەژاری خەڵکەکەی دەرکرد. هەرچەند بە داخەوە لە کۆتاییەکانی تەمەنی دا بە دەستی کەسێکی مێشک بۆگەنیو تێرۆر کرا.

"نێلسۆن ماندێلا" کەسێک کە لە پێناو ئازادی ڕەش پێستەکانی ئافریقای باشور وبۆ کۆتایی هێنان بە سیاسەتی ئاپارتایدی ڕەگەزی و پێستی و زمانی و کۆمەڵایەتی سپی پێستەکان ٢٧ ساڵ لە تەمەنی خۆی لە زیندان دا گوزەراند وتەحقیر بوون و سووکایەتی و زیندان و ئەشکەنجە چۆکی پێ دانەدا و لە ئاکام دا سەرکەوت. دوای بە دەستەوە گرتنی دەسەڵات و لە پۆستی سەرۆک کۆماریش دا ئامادە نەبوو تۆڵە لە سپی پێستەکان بکاتەوە کە ٢٧ ساڵ لە زیندان دا تەحقیریان کردبوو، مافەکانیان پێشێل کردبوو. تەنانەت لە زیندان بانی بەندەی خۆشی خۆش بوو. دوای ٤ ساڵ سەرۆک کۆماری وازی لە پۆستەکەی هێنا و ڕێگەی دا کە کەسێکی دیکە جێگای بگرێتەوە. دوای کۆچکردنەکەشی هەر کەسایەتێکی کاریزماتیکی نێونەتەوەییە و هەموو کەس بە چاوی ڕێزەوە یادی دەکەنەوە.

"د. مارتین لوترکینگ جونیۆر" سەرۆکی ڕەش پێستی خەباتی مەدەنی ڕەش پێستەکانی ئامریکا لە دژی سیاسەتی ئاپارتایدی نژادی وهەڵاواردنی سپی پێستەکانی ئامریکا کە باوەری بە خەباتی مەدەنی بە دوور لە توندوتیژی هەبوو.

بەشی دەهەم

ناوبراو لە پێناو دابینکردنی مافی یەکسان و دادپەروەرانە بۆ ڕەش پێستەکانی ئامریکا لە تەمەنی ٣٩ساڵی دا لە ١٩٦٨ بە دەستی سپی پێستێکی نژادپەرەست تیرۆر کرا. لە ئاکامی خەباتی د. لوترکینگ و دوای ئەویش ڕەشەکانی ئامریکا توانیان یاسا نائینسانیەکانی سپی پێستەکان بگۆڕن و مافە ئینسانیەکانی خۆیان دەستەبەر بکەن. هەڵبژاردنی "باراک ئۆباما" بە سەرۆک کۆماری ئامریکا وەکوو یەکەمین ڕەش پێست، یەکێک لە خەونە گەورەکانی د.مارتین لوترگینگی وەدی هێنا کە ئارەزووی دەکرد ڕۆژێک لەو وڵاتە دا هەڵاواردنی نژادی و ڕەگەزی نەمێنێ و سپی و ڕەش هەموو وەکوو یەک بە ماف وئەرکی بەرابەر و یەکسان هاووڵاتی ئامریکایی بن.

ئامانجی هەموو ئەو ڕێبەرانە خەبات لە دژی کویلایەتی، هەڵاواردنی زمانی، نژادی، پێستی،ڕەگەزی بووە و لە پێناو دروست کردنی کۆمەڵگایەکی ئازاد و دێموکراتیک کە مافەکانی هەموو تاکەکان بە بێ جیاوازی زمانی و دینی و ڕەگەزی ونژادی تێدا دەستەبەر بکرێ و تەنانەت لە پیناو وەدیهاتنی ئەو ئامانجە بەرزە ئینسانیانە کە ئامانجگەلی جیهانین سەریشیان داناوە.

پێشەوا قازیش وەکوو ئەو ٣ی ڕێبەرەی ئاماژەم پێ کردوون کەسایەتێکی کاریزمای هەیە. کەسێکی بە ئەخلاق لە سیاسەت کردن دا.

کەسێک کە لە کاتی تەنگانە دا خەڵکی نەکردە قەڵغانی خۆی و ڕای نەکرد. سەرۆک کۆمارێک کە بە دوای کۆ کردنەوەی مالی دونیاوە نەبووە. کەسێکی دز و گەندەڵ نەبووە. کەسێکی ڕاستگۆ و خاوەن کەسایەتێکی بەرز بووە وئامادە نەبووە لە دوای هەرەس هێنانی کۆماری کوردستان خەڵکەکەی خۆی بە تەنیا بێلێتەوە و وەکوو سەرانی حکومەتی ئازربایجان بۆ ئازربایجانی سۆڤییەت ڕابکا. ئەگەر ئیرادەی کردبا دەیتوانی خۆی و ژن ومندال و براو ئامۆزا و زۆر کەسی دیکەی نزیک لە خۆی لە سۆڤییەت یان لە ئامریکا و بریتانیا داوای پەنابەری بکەن و بڕۆن ئاوڕ لە دوایەشیان نەدەنەوە وگیانیان ڕزگار بکەن. پێشەوای مەزن سەربەرزانە پەتی سێدارەی هەڵبژارد، بەڵام ئامادە نەبوو لە هەمبەر داگیرکەر دا چۆک دابدا و بۆ گیانی بپارێتەوە. ئەو مەرگی هەڵبژارد، بەڵام خەیانەتی لە نیشتمان ولە نەتەوەکەی نەکرد.

ئێستا دوای ٧٠ ساڵ کە ئاوڕ لە دواوە دەدینەوە و چاوێک بە ئاکار و کردەوەکانی پێشەوا قازی دادەخشێنین، گەورەیی ئەو ڕێبەرە مەزنە زیاتر دەردەکەوێ. پێشەوا هەم ژیان وهەمیش شەهید بوونی پڕن لە دەسکەوتی بە نرخ بۆ کوردی بە گشتی وبۆ کوردی ڕۆژهەلات بە تایبەتی. ئەوەی کە زۆر جێگای داخ وکەسەرە، ڕێبوارانی حیزبەکەی پێشەوا قازی مەحەممەد، واتە حیزبی دێموکراتی کوردستان نەیانتوانیوە وەسییەتی پێشەواکەیان لە گوێ بگرن و یەکگرتوو بن و حیزبی دێموکراتی

کوردستان بە هێز و یەکگرتوو ڕابگرن. کێشەی شەڕە کورسی هیندێک لە ئەندامانی ڕێبەری لە هەردولایەنی دێموکرات، حیزبەکەی پێشەوای تووشی لێکدابڕان کرد و ئەو حیزبە لە ئاکامی دابەشبوونی دا یەکجار زۆر لاواز بووە و بە داخەوە ئەو جێگە و پێگە و ڕێز وحورمەت و توانایەی نەماوە کە سالانی پێشوو هەیبوو. ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە دەستی داگیرکەر ڕۆژگارێکی تاڵ و ڕەش تێپەڕ دەکا وخەڵک بە تەواوی ناهومێد وبێ هیوان. بێ هیوایی بە داهاتوو، بێ هیوایی بە حیزبەکانی ڕۆژهەلات کە بە داخەوە نەیانتوانیەوە داخواز و ئاواتەکانیان وەدی بێن و لە جیاتی کۆدەنگی وتەبایی و یەکریزی دابڕدابڕ بوونە وهیچکامیان چارەی ئەوەی دیکەی ناوێ. داگیرکەریش ئەوەی حەزوئارەزوی لێ بێ جێ بە جێی دەکا. خەلکیش لەو نێوە دا باجەکەی بە گیان وبە ماڵ دەدا.

بۆ ئەوەی بەراستی دەرکەوێ کە دێموکراتەکان ڕێبواری ڕێگای پێشەوای شەهیدن، دەبێ هەر دووک لا هەوڵ بدەن چارەسەری کێشەکانیان بکەن و دەست لە دوژمنایەتی یەکتر هەڵگرن و لە شەڕە جنێوی نێو ڕاگەیاندن و فەیس بووک خۆ بپارێزن و بە دڵ و بە گیان و بە باوەر و متمانە بە یەکترکردن ئاشت ببنەوە وبە عەقلییەتی نوی و سەردەمیانە حیزبێکی نوێ و بە توانا دروست بکەنەوە. لە هەمان کاتدا بۆ ڕێزگرتن لە پێشەوای مەزن هەم وەکوو سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کوردستان و هەمیش وەکوو یەکەم سەرۆک کۆماری شەهید، پێویستە هەم لە سالیادی لە دایک بوونی دا وهەمیش لە سالیادی لە سێدارە درانی دا خەلاتێک بە ناوی پێشەوا قازی دیاری بکەن کە بە سەر کەساییەتیە ئەدەبی، هونەری، سیاسی، ڕۆژنامەوانی، ژینگە پارێز، ژنان، لاوان وغەیرە دابەش بکرێ و بەو شێوە ڕێز لە پێشەوای شەهیدمان بگرن. ڕەنگ بێ ئەوە کەمترین خزمەت بێ کە بتوانن بە پێشەوای شەهیدمانی بکەن.

سەرچاوە: ماڵپەڕی گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢٥ی جانیوێری ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

وشیاریی نەتەوەیی و یەکڕیزیمان زامنی سەرکەوتنمانە

عەبو ڕاد

کاتێک هەلومەرج بۆ کورد لەبارتر دەبێ داگیرکەرانی کوردستان وەپەلەقاژە دەکەون و لە هەموو کاتێک زیاتر لە دژی بەرژەوەندیەکانی کورد و کوردستان پیلان دەگێڕن و درێژە بە کوشتن و ئازار و ئەشکەنجەی کۆمەڵانی ستەمدیدەی کوردستان دەدەن. ئەگەرپێویستیشان بە کورد بووبێ فیڵبازانە باس لە چارەسەری کێشەی کورد و هاوکاری لە گەڵ هێزێکی کوردی لە بەشەکانی دیکەی کوردستان دەکەن و لەحاست کێشە سەرەکیەکانی ناوخۆیی خۆ گێل دەکەن. ئەوە لە کاتێکدایە لەو وڵاتانەدا گەورەترین کێشەیان، کێشەی کوردە و تا ئەو کاتەی بە کردەوەش هەنگاو بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشەیە هەڵنەگرن ناتوانن بۆ مەسەلەی کورد لە بەشەکانی دیکەی کوردستاندا بەپەرۆش بن و ڕۆڵێک بگێڕن کە لە بەرژەوەندی نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی دیکەدابێ. هێزەکانی کورد و کۆمەڵانی خەڵکیش دەبێ بەو پێوانەیە هەڵسەنگاندنیان بۆ بکەن و لە چوارچێوەی بەرژەوەندی گشتی نەتەوەیی درێژە بە پەیوەندیکانیان بدەن. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و هێزکانی نێو گۆڕەپانی خەبات دەبێ ئەو ڕاستییە بزانن و لە هەموو کاتێک وشیارتربن و ڕێگە نەدەن پیلانەکانی دوژمنانی نەتەوەکەمان سەربگرن. بێگومان ڕاگرتنی پەیوەندی لە گەڵ دراوسێیەکان پێویستە، بەڵام ئەو پەیوەندیانە نابێ زیان بە خەباتی گەل کورد لە بەشەکانی دیکەی کوردستان بگەیێنێ. ئەمڕۆ کوردو هێزەکانی نێو گۆڕەپانی خەبات زیاتر لە هەمووکاتێک پێویستیان بە هاوکاری یەکتر و یەکڕیزی و یەکبوونە. یەکبوونێک لە پێناو ڕزگاری نەتەوەیی. بۆیە وشیاری نەتەوەی و یەکڕیزی زامنی سەرەکی سەرکەوتنمانە. بوونی هەرێمی کوردستان بە هەموو کەموکۆڕیەکانیەوە، بەردەوامی بەرخۆدان و خۆڕاگری کۆمەڵانی خەڵک لە باکووری کوردستان و باشووری چووک و نارەزایی کۆمەڵانی خەلک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە تایبەت بەرخۆدان خۆراگری هێزی پێشمەرگە و گریلاکان کوردستان لە دژی داعش لە پێناو پاراستنی ئازادی و سەربەستی

سەرچاوە
Serchawe

گەل و نیشتماندایە. بە گشتی ئەو خۆڕاگریانە نیشاندەری زیاتری بوونی کورد و کێشەکەیەتی و پێناسەی نەتەوایەتی کورد زیاتر دەسەلمێنن. پیلانی دژی کورد و سیاسەتی زەبرو و زەنگ و کوشت و کوشتار، کۆمەڵانی وەزاڵە هاتووی کوردستان لە سەر تێکۆشانیان بۆ گەیشتن بە مافە ڕەواکانیان سوورتردەکات. خۆڕاگری و بەرخۆدانی لاوان و شێرەژنانی ئەو زێدە و نیشتمانە ئەو ڕاستیە زیاتر دەردەخەن و دەیسەلمێنن. لە ئاکامدا هێزی یەکگرتووی گەل و نیشتمان سەردەکەوی و حکوومەتە دیکتاتۆڕ، زۆردار، کۆنەپەرست و هاوبیرانیانن کە بەچۆک دادێن.

ئاوات خوازم هێزەکانی نێو گۆڕەپانی خەبات بە وەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندی نەتەوەیی لە هەموو بەشەکانی کوردستان هێز و تواناکانیان زیاتر یەکبخەن. بە یەکدەنگی و یەکریزی وێڕای پشتیوانی کۆمەڵانی وەزاڵە هاتووی کوردستان وهاودەنگی و هاوکاری هەموو تێکۆشەرانی ڕێگای ڕزگاری لەوبەربەرەکانیە ڕەوایەدا سەربڵیند بێینە دەر و لە سالڕۆژی حەفتاساڵەی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا وەک باشترین پاداش بۆ پێشەوای نەمر و هەموو شەهیدانی کوردستان بەرەو یەکریزی و یەکگرتن و پاراستنی یەکیەتی نەتەوەیی زیاترهەنگاو بنێین.

سەرچاوە: دیواری فەیسبووکی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٦

یادی کۆمارە تاقانەکە
سەد بەهار قوربانی زستانی وابێت

کوردستانی نوێ

یادی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مهاباد هەموو ساڵێک دەبێتە دەرفەت بۆ بەرزراگرتنی ئەزموونێکی سەربەرز لەمێژووی خەباتی گەلەکەمانو تاقیکردنەوەی حوکمڕانیدا.

بەهاری یانزە مانگەی کۆمار کە لە زستانی ١٩٤٦ دەستپێکردو لەزستانی ١٩٤٧ دا گوڵی ئومێدەکانی ژاکێنرا. مەشقێکی چۆنایەتی بوو بۆ توانای کوردستانیانی رۆژهەڵات لەخۆبەڕێوەبەری‌و گەشەپێدانی فۆرمێکی ئازادو سەربەخۆ لەکوردایەتی، لەخەباتی مەدەنی، فەرهەنگی‌و کۆمەڵایەتیدا. ئەو زستانەی کە هەژاری موکریانی پێی دەگوت: سەد بەهاری بەقوربان بێت، بەهارێکی گەشی بوژانەوەی کوردایەتی‌و پێشبڕکێیەک بوو لەگەڵ زەمەنو لەگەڵ دەوروبەرێکی نەیار بە کوردستان کە بەهۆی قەومانەکانی جەنگی جیهانیی دووەمەوە دەستەوەستان بوونو دەرفەتی ئەوەیان نەبوو بەرەنگاری ویستی ئازادیخوازانەی گەلی کورد ببنەوە. گەلی کوردیش لەو ماوە کەمەی ناوجەرگەی موکریانی لەبندەستدا بوو، چەند ساڵێک دوور لە چاوی رەقیب چالاکی سیاسیی و خەباتی کوردایەتی تێدا دەکرد، گەشەی خەباتی خۆی تا خەملینی هەلومەرجی پێکهێنانی کۆمار پێشخست، هەر لە وێستگەی دروستبوونی ژێکاف تا دروستبوونی حزبی دیموکراتو راگەیاندنی کۆماریش.

پەرۆشی حکومەتی کۆماری کوردستانو لەسەرووی هەمووشیانەوە سەرکۆماری شەهید قازی محەمەد بۆ خستنەگەڕی توانا

بەشی دەهەم

زاتییەکانی گەل لەڕێی پرۆژەیەکی ناوازەی حوکمڕانیدا یەکێک لەنیشانە دیارەکانی تەجرەبەی کۆمارە. گرانایی خستنەسەر بەرنامەی کۆمەڵایەتیو فەرهەنگی لەئیدارەی کوردستانی ئازاددا دیدی ستراتیژی قازی محەممەدو سەرکردایەتی کۆمار دەردەخات بەوپێیەی شەڕی سەرەکی لەبردنەوەی گرەوی حوکمڕانییەکی باشدایە کە پێش هەموو شتێک کوردەواریو ناسنامەی نەتەوەیی ژێر هەڕەشەی حکومەتی شای باوک لە فەوتانو تواندنەوەی هاوشێوەی سیاسەتی ئەتاتورک لە باکووری کودستان دەرباز بکات. بەتایبەت لەزەمانی شادا فەرهەنگو مۆراڵی کوردەواریو کەلتوری کوردی کەوتبوونە ژێر هەڕەشەی سیاسەتی غەرەبزەدەیی درۆزنانەی رەزا شا کە بەو غەرەبزەدەییەوە گەرەکی بوو کورد بتوێنێتەوەو ئەدگارە جوانەکانی خەسڵەتی جیاکەرەوەی کوردبوون، بسڕێتەوە. قەبارەی سیاسەتی پەروەردەییو ژمارەی بڵاوکراوە کوردییەکان لەو سەردەمەی کۆماردا بەڵگەی دروستی ئەولەوییەتی حوکمڕانی کومار بوو.

خۆ ئەگەر کۆمار بمابایە بەرنامەی ئابووریو کۆمەڵایەتیو سیاسەتی گەشەپێدانی سیاسیو نەتەوەیی دەبووە تۆمارێکی زێڕینتر لە تۆماری تەمەن کورتی یانزە مانگ.

کۆماری کوردستان لەبەر بەهاری کورتی، تینویەتی گەلی کوردی نەشکاند، بەڵام لەڕووی سمبولییەوە بووە وێستگەیەکی گەورە لەڕەوتی تێکۆشان بۆ رزگاریو سەربەخۆیی، بەجۆرێک هەموو ساڵێکی یادکردنەوەی تەڕو تازەی دەکاتەوەو رۆحی نەتەوەیی بەرەو کەشکەڵانی فەلەک بەرز دەکاتەوە.

یادی کۆماری کوردستان هەر زیندووە لە دڵو دەروونی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا، سەرکۆمارە شەهیدو هەڤاڵە شەهیدەکانیشی سەرمەشقی خۆبەختکردنو فیداکارییین لە رەوتێکی دوورودرێژی شەهادەتو قوربانیداندا.

یادی کۆمار لە هەموو کۆماریخوازانی کوردستان پیرۆز بێت.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستانی نوێ - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

٢ی ڕێبەندان سەرەتای تەمەنێکی کەم و وەرچەرخانێکی گرینگ لە مێژووی نەتەوەکەمان دا.

محەممەدی فەقێ عەلی

کۆماری کوردستان زۆری لە سەر گوتراوە و زۆریشی لە سەر نوسراوە، زانایانی بواری مێژوو و سیاسەت و ئەدبیات و زۆر کەسیتریش لە سەر بوارە جۆراوجۆرەکانی ئەم کۆمارە ساوایەی کوردستانیان نوسیوە و هەڵسەنگاندنیان بۆ کردوە.

من لیرە دا نامەوێ لە سەر هەموی ئەو بوارانەی دووبارە باسەکە بێنمە ئارا، چوون ئەوەش دەزانم کە ئێوەش زۆرتان لە سەر کۆمار و کەم و کوڕی و سەرکەوتنەکانی وزۆر شتی دیکەی خوێندۆتەوە.

ئەوەی بۆ من جێگای باسە تەمەنی کەمی ئەم کۆمارەیە کە لە ١١ مانگ وچەند ڕۆژێک تێپەڕی نەکرد، بەڵام ئەم هەمو دەستکەوتە گرینگانەی بۆ نەتەوەی کورد پێبوو.

دامەزرانی کۆمار:

وەک دەزانن دامەزرانی کۆماری کوردستان لە کاتێک دا بوو، کە تەواوی ئەم ناوچەیە و یەک لەوان ئێران کەوتبۆ ناو بێ بەندو بارییەوە و هەر زلهێز و دەسەڵاتدارێ دەیهەویست بەشی خۆی داگیر بکا و بەم شێوەیە بە بەرانبەرەکەی نیشان بدات. کە ئەو زیرەکتر و بە تواناترە و جێگە و پیگەی باشتری هەیە.

لەو کاتەیەدا بوو کە کورد لەم ناوچە بچوکە دا دەرفەتی هێناو بۆ یەکەم جار توانی دامەزراوەیەکی نەتەوەی بنیاد بنێ. ڕاست یان ناڕاست لە زۆر شوێندا باس لەوە کراوە کە دامەزراندنی کۆمار دەستی رووسی لە پشت بوە، لەوانەیە ڕاستی و دروستی ئەو مەسەلەیە کەمتر گرینگ بێ، گرینگ ئەوەیە کە ئەم کۆمارە بنیادێکی نەتەوەی بەهێزی تێدابوە. چوون کە سەیری رێبەرایەتی کۆمار دەکەی، بەشی هەرە زۆری کاربەدەست و لێپرساوەکانی لە تێکۆشەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد بوون کە دواتر بوو بە حیزبی دیمۆکراتی کوردستان. ئەوانەش کاتێک کە دەبونە ئەندامی کۆمەڵە دەبوو سوێندیان بە قورعان و ئاڵای پیرۆزی کوردستان خواردبایە.

دەتوانین بڵێین هەر ئەم نەتەوەی بوونەش بۆتە هۆی یەکگرتنی ئەو خەڵکانەی کە لە ژێر سوڵتەی کۆمار دابوون و زۆربەی هەرە زۆری خەڵکەکەش هەستی بەوە کردوە و بە گیان و دڵ پشتیوان و خزمەتکاری کۆمارە ساواکەیان بوون.

لە ناو لیستی ئەندامانی بەڕێوەبەری کۆماردا کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستانیش بەرچاو دەکەوێت، کە ئەوەمان پێ دەڵێ، کە کۆمار خۆی تەنیا لە چوارچیوەیەکی جوغرافیای تەنگەبەر دا نەهێشتۆتەوە و ڕێبەری و سەرانی ئەم کۆمارە جوانەمەرگە زۆر لەوە فکر و بیریان بەرفراوانتر بووە لەوەی کە دیتراوە. هاتنی بارزانیەکان و پێشوازیکردنیان و تێکەڵبوون بە ئەرتەشی نەتەوەی کۆمار و هاتنی زۆریەک لە ئەفسەرە شۆڕشگێڕەکان و لە مامۆستا و نوسەر و شاعیر وزۆرکەسی دیکەی نەتەوەخوازی بەشەکانی دیکە ئەوەمان بە زەقی بۆ دەسەلمێنێ و جێگای نکۆڵی بوون، لە نەتەوەی بوونی کۆمار و بەرنامەکانی دا ناهێڵێتەوە.

بنەما دیمۆکراتیەکانی کۆمار:

کۆماری کوردستان لەو سەردەم و کاتەی دا کە تێی دادامەزراوە، یەکێک لە قوتابیەکانی نمونەی قوتابخانەی دیمۆکراسی و مافی مرۆڤ بووە، ئێستاشی لە گەڵ بێ دوای حەفتا ساڵ بەداخەوە زۆربەی هەرە زۆری وڵاتەکانی ئەم ناوچەیە نەیانتوانیوە لەو ئاستە لە دیمۆکرات بوونی کۆمار نیزیک ببنەوە.

کۆمار تەنیا حکومەت بووە، کە لەوسەردەمەدا و لەو ناوچەیەدا لە بەرنامەی کاری خۆی دا دامەزراندنی ڕێکخراوی ژنان و لاوانی گونجاندوە و هەوڵیشی بۆداوە، کە بە بڕوای من وەک یەکێک لە شانازیە هەرە بەرچاوەکانی کۆماری کوردستان وێڕای شانازیەکانی دیکەی دەمێنێتەوە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

پەرەپێدان بە زانستن و بردنە سەری پلەی زانیاری دانیشوانی ناوچەکەو هەوڵ دان بۆ زیادکردنی خوێندنگە و ناوەندەکانی فێربوون و بڵاوکردنەوەی رۆژنامە و نوسراوەکانیتر و هەروەها گرینگیدانێکی تایبەتی بە فۆلکلۆر و رەسەنایەتی نەتەوەی و شانۆ، شیعر و زۆر شتی دیکەی لەم بابەتە، تەنیا لە حکومەت و وڵاتانێک دا جێگایان دەبێتەوە، کە ترسیان لە دیمۆکراسی نەبێ و خەڵکەکەیان بۆ پێگەیاندن و فێربوون و رێبەری کردن و بەڕێوەبەرایەتی، فێری وانەی باوەڕ بە خۆ بوون بکەن. کۆماری کوردستان بە خۆشیەوە ئەوەی زۆر بە گرینگ زانیوەو هەوڵی جیدیشی لە پێناودا داوە. ئەم ڕووداوانە لە دنیای سەردەمیشدا تەنیا لەووڵاتانەدا باون و گرینگیان پێدەدرێت، کە نرخی دیمۆکراسی و مافی مرۆڤ دەزانن و وڵاتانێکن کە لە پێناو بە هێزکردنی بنەمانەتەوایەتیەکانی خۆیان دا بۆ هەرچی زیاتر بردنە سەری زانیاری تاکی کۆمەڵگا و بەرەوشەنبیرکردنی توێژی تازەپێگەیشتوو هەوڵ دەدەن ئەندامانییان زیاتر بە ناخی نیشتیمانیبوونیان دا بچنە خوار و بەو شێوەیە شەخسییەتی خۆیان باشتر بناسن و لەم ڕێگایەشەوە بێ ئەوەی بەخیلی و بەرچاوتەنگی بە خەڵکانی دیکەو نەتەوەکانی دیکەوە ببەن، مرۆڤێکی سەربەخۆ و ئازادیخواز و خاوەن شەخسیەتی سەربەخۆ و باوەڕ بەخۆبوویان لێ باردێنن.

باسەکان لە سەر کارە ئەرێنیەکانی کۆمار زۆرن و لەوانەیە تەنیا لە ناوەندەکانی لێکۆڵینەوە دا بتوانین زۆر بە باشی لە سەر دانە بە دانەیان توێژینەوە بکەین و بۆ ڕۆڵەکانی نەتەوەکەمانی ڕوون بکەینەوە، ئەوە بە تەنیا بە کەسێک و دوو کەس و لە ماوەیەکی کەمی زەمانی دا جێبەجێ نابێ، بەڵام بەوحاڵەش بەشیک لە شانازیەکانی کۆمار کە لە لای هەمومان دیارن و بەشیکیان بوونەتە پێناسەیەک، کە لە سەر ئاستی نێونەتەوەی دا.

وشەی پێشمەرگە کە کۆمەڵگای نێونەتەوەیش دەمێکە دەیناسێ و ئەو دواییانە زۆر بە باشی دەرکەوت، کە پێشمەرگە کێیەو شەڕ و گیانفیدای ئەم ڕۆڵە فیداکارانەی نەتەوەکەمان لە ژێر ئەم ناوە پیرۆزەدا، کە شانازیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆماری کوردستان بۆچیە.

ئاڵای سێ رەنگی کوردستان سرودی نەتەوایەتی و زۆر شتی دیکە، کە بۆ یەکەمین جار لەو کەمە کاتەیەی ژیانی کۆماردا لە دایک بوون و بونەتە مڵکی نەتەوەیی بۆ گەلەکەمان و دابڕانیان لە کوردستان و کورد و وەک ئەوە وایە کە بەشێکی گەورەی فەرهەنگ و داب و نەریتی ئەم نەتەوەیەی لێدابڕابێ. بوژانەوەی مێژووی نەتەوەی کورد، دەست و پەنجەی کۆماری کوردستانی زۆر پێوەدیارە و هەمو گەلی کورد دەبێ شانازی بەم کۆمارە ساوایەی نەتەوەکەی بکات و هەمو هەوڵێش ئەوەبێ، کە ٢ی ڕێبەندان وەک ڕۆژی نەتەوەی کورد لە سەرتاسەری کوردستان دیاری بکرێ یاد بکرێتەوە.

٢ی ڕێبەندانی ٢٠١٦

سەرچاوە: دیواری فەیسبووکی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

بەرز و پیرۆز بێ یاد و بیرەوەری کۆماری کوردستان

نەعمەت مەلا

لە ساتەوەختێکدا یادی ٢ی ڕیبەندان، ساڵڕۆژی دامەزرانی کۆماری کوردستان دەکەینەوە کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە هەنگاوێکی نوێ خەریکە وزەی دێتەوە بەر.

لەنێوخۆی ڕۆژهەڵات نەسلێکی نوێ هاتوونەتە نێو مەیدان کە بیرێکی ئازادیخوازانەیان هەیە و گەورەکان پشتیوانیانن. داکۆکیکردن لە مافە ڕەواکانیان و گەیشتن بە ویست گەلێک کە ویستی ڕەوای ئەم گەلە بەشخوراوەیە، بیری یەکەمی ئەمڕۆژانەی لاوانی کوردە.

گەڕان بەدوای هەوڵگەلێک بۆ ئازادی ڕادەربڕین و بەدواداچوون بۆ جەریانەکانی ئەمڕۆژانەی دنیا بەتایبەت، کوردانی هێناوەتە سەر ئەو قەناعەتە کە ویستەکانی خۆیان لە ڕێگەی پشت بەستن بە داوارەواکانی خۆیان و یەکتر، وەدی بێنن. لەم لایەشەوە، دێموکراتەلان بە چوونەوەیان بۆ سەر سنوورەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستان و جێگیر کردنی پێشمەرگەکانیان ئەو ڕاستیەیان بە خەڵکی ڕۆژهەڵات سەلماندەوە کە دیسان و بگرە لەرابردووش زیاتر و بە ورەتره ئامادەن بۆ پشتیوانی گەلەکەیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

ئەگەر ماوەی ٧٠ ساڵ بەر لە ئەمڕۆ کوردستانیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان توانیان کۆمارێکی سەربەخۆ دابمەزرێنن و ناوی

سەرچاوە
Serchawe

جەمهووری لێ بنێن و بە کردەوەش بیسەلمێنن کە ئەو جەمهووریە شایەنی ناوەکەی و شایەنی لێ فێر بوونە، ئەو ڕاستیەیان بە دنیا سەلماند ئەگەر کورد دەسەڵاتی هەبێ، ناوچەی ژێر دەسەڵاتی خۆی هیچ کە پێشکەوتن بەخۆیەوە دەبینێ، بگرە بۆ دراوسێکانیشی باشترین دۆست و گەورەترین پێگە بۆ دێموکراسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوین دەبێ.

ئەگەر ڕێبوارانی ئەو کۆمارە هەنووکە لە بەستێنێکی زەمانیدا قەتیس ماونەوە و لەبەر جیابوونەوەکان و دووربوونیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نەیان توانیوە کۆمارێکی دیکە دابمەزرێنن، نابێتە هۆی ئەوەی کە لەیاد یان وەپاشگوێ بخرێن. هەوڵی ئەوان تاکوو ئێستا زیندووکەرەوەی ڕۆژ بەدوای ڕۆژی ئەو کۆمارە بووە و بە وەبیر هێنانەوەی وتەکانی پێشەوا قازی محەمەد، یەکەمین سەرۆک کۆمار و گەورەترین کەسایەتی کورد، توانیویانە بیری پێشەوا و هەوڵەکانی کۆمار بە زیندوویی ڕابگرن و لەداهاتوشدا دیسان هەر ئەوانن کە بە پشتیوانی نەسلی نوێ و خەڵکی دەقات تێگەیشتووی ڕۆژهەڵات، دیسان ئەزموونێکی دیکە لە کۆمارێکی دیکە بە دنیا و دراوسێکانیان نیشان بدەنەوە.

ئەگەر دێموکرات، کۆمەڵە، خەبات و پارتی ئازادی، پەژاک و حیزب و ڕێکخراوەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نەیانتوانیوە یەکگرتووانە جێژنێکی پڕشکۆ بۆ یادی ٢ی ڕێبەندانی و کۆماری کوردستان پێک بێنن، ئەوە لاوان، تێگەیشتوان و پێگەیشتوانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە داهاتوودا لە هەموو ئەم حیزب و ڕێکخراوانە قەبوڵ ناکەن و دڵنیام ئەو کات هەر ئەوانن کە دەتوانن لەدەوری یەکتر کۆیان کەنەوە، بەڵام تاکوو ئەوکات دەبێ حیزبەکان خۆیان بە گوتارێکی یەکدەنگ هەوڵ بۆ لێک نیزێکبوونەوە و دۆستایەتی لەگەڵ یەکتر بدەن.

ڕۆژهەڵاتی کوردستان قەیرانێکی گەورەی لەبەردەمدایە بەناوی حکومەتێکی تەواو تا سەر ئێسقان دژ بە کورد و ویستەکانی ئەم گەلە. بۆیە دژایەتی ئەو سیستمە ئەرکە نەک خەباتێکی دلخواز بە ویست، ئاوات و شێوەی خۆمان.

لەو نێوەدا دژایەتی سیستم بەو مانایە نیە کە نابێ هەوڵدانی کەسایەتی گەلێک کە لەنێوخۆن و دەیانهەوێ لە ڕێگەی ئاشتیانە چارەسەری پرسی کورد بکەن و بە بێ ئەوەی ناوێکیان لەنێو نێوەکاندا هەبێ لەبەرچاو نەگیرێ.

ڕاستە زیندوو کردنەوەی شەهیدان پێشەوا قازی محەمەد، دوکتور عەبدولڕەحمانی قاسملو، کاک فواد مستەفا سوڵتانی، دوکتور سادقی شەرەفکەندی، موهەندیس ئەدیب و زۆر کەسایەتی و کەسی دیکە خەیاڵە، بەڵام زیندووکردنەوە و زیندوو ڕاگرتنی بیری ئازادیخوازی ئەوان گەورەترین تیشووی داهاتوومان دبێ و با بە پشتیوانی کردن و بوون بە هاندەری ئەو

بەشی دەهەم

کەسانەی بە حەق شایەنی ئەوەن پشتیوانی بکرێن، ڕێگەکانی ڕا دەربڕین و بۆچوون و هەوڵە باشەکان لە داهاتووی کۆمەڵگای خۆمان نەبڕین.

گەلی ئەمڕۆ تێگەیشتووە، لاوانی چالاک و وریای هەیە. شارەزایانی باش و سیاسەتمەدارانی بەتوانای هەیە، بەڵام ڕێگەی دەنگ هەڵبڕینیان نیە.

لە ٢ی ڕێبەنداندا، بیری پێشەوا گەورەترین توێشووی داهاتوومان بکەین کە بە یەکگرتوانە و بە پشت بەستن بە یەکتر دەتوانین داهاتوویەکی گەش بەدی بهێنین و لەداهاتووشدا بەدەر لە کۆماری کوردستان، وڵاتیک بەناوی کوردستان ی مەزن پێک بێنین.

بەرز و پیرۆز بێ یاد و بیرەوەری کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندانی ٢٦٤٥ی کوردی.

سەرچاوە: دیواری فەیسبووکی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانیوێری ٢٠١٦

"خوایە وەتەن ئاوا کە چەند دڵگیر و شیرینە"

لە حەفتاساڵەی یادی کۆماردا بەرەو کۆمارێکی دیکە

مەجید حەقی

حەفتا ساڵ بەسەر دامەزراندنی یەکەم کۆماری مێژووی کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەواقازی محەمەد و ڕێبەری حیزبی دێموکرات تێپەر دەبێت. لە دووی ڕێبەندانی سالی ١٩٤٦دا بەکەلک وەرگرتن لە هەلومەرجی ناوخۆیی و ناونەتەوەیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، شەش مانگ دوای دامەزراندنی حیزبی دیموکرات، یەکەم کۆماری کوردی لە سەر بنەمای حکوومەتێکی ئەمرۆیی، دێموکرات و شکاندنی تابۆکانی پێوەندیدار بەوەی کە کورد ناتوانێت ببێتە خاوەنی دەوڵەتی خۆی دامەزرا. کۆماری کوردستان لە ماوەی یازدە مانگی تەمەنی پڕلەشانازی خۆیدا، بەردی بناغەی ناسنامەی کوردستانی و ناسیۆنالیزمی پێشکەوتوو و هۆمانیزمی بزاڤی نەتەوایەتی دامەزراند بۆ نەتەوەی کورد: هێمنایەتی و ئاسایش، دامەزراندنی هێزێکی یەکگرتوو و سازماندراوی چەکداری بۆ بەرگری لەکۆمار لە ژێرناوی هیزی پێشمەرگە، دامەزراندنی سیستەمی پەروەردە و فێرکردن، هاندانی ژنان بۆ بەشداری لەچالاکی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا، بەرزکردنەوەی ئاستی ژیانی خەلک و کردنەوەی دەروازەکانی بازرگانی و گەشەسەندنی ئابووری، پێکهێنانی دیالۆگ و هاوسازی لەگەڵ نەتەوەکانی هاوسێ، داهێنانی سەمبۆلە نەتەوایەتیەکانی وەک ئاڵای کوردستان و سروودی نەتەوایەتی، دژایەتی لەگەڵ فاشیزم و سیستە دیکتاتۆریەکان و ڕێزگرتن لەبنەماکانی مافی مرۆڤ و گەشەسەندنی وێکگەیشتنی کۆمەڵایەتی ئەو دەستکەوتانەن کە ئێستاش لە گەڵ بێت، بەردی بناغەی بایەخە گشتیەکانی خەباتی نەتەوایەتیمانن.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

هەرچی لە مێژووی دامەزراندنی کۆماری کوردستان دوورتر دەکەوینەوە، نرخ و بەهای ئەو کۆمارە لە بناغەدانانی ناسنامەی نەتەوایەتی مۆدێرن بۆ کورد بەرزتر دەبێتەوە و ئاواتەکانی کۆمار گشتگرتر دەبن. سەرکەوتن و گەیشتن بە ئاواتەکان لە نەوەیەک دوورتر نیە. نەسڵی ئێمە دەبێ هەوڵێکی جیددی بدات بۆ ئەوەی خەباتی ئێمە بە ئاکام بگات بۆ ئەوەی وڵاتێکی ئازاد پێشکەشی نەوەکانی داهاتوو بکەین. ئەگەر ئەمڕۆ بە یەکگرتوویی خۆمان وەسیەتی پێشەوا قازی محەمەد بەجێ نەگەیەنین، دەبێ ساڵهای ساڵ مناڵەکانمان و مناڵی مناڵەکانمان قوربانی بدەن بۆ گەیشتن بە ئازادی. ئەوکات ئێمە و ڕێبەرانی ئێمە شەرمەزاری مێژوو و نەوەکانمان دەبین. حەفتا ساڵ دوای دامەزراندنی کۆماری کوردستان ئەو ژینگەیەی کە حیزبی دێموکرات و کۆماری کوردستان تێدا دامەزراون ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی بەخۆیەوە بینیوە. لە رووی سیستەمی ژینگەییوە ئەمرۆ بە پێچەوانەی سەردەمی کۆمار زیاتر لە ٧٠٪ خەڵکی کوردستان شار نشینن. بەهۆی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی، ئابووری و کاناڵەکانی راگەیاندن: کۆمەڵگای کوردی ئەو کۆمەڵگایە یەک رەنگ، یەک رەهەند و هاوشێوەیەی حەفتا ساڵ لەمەوبەر نیە. سەرانسەری مێژووی هاوچەرخی کورد بریتی بووە داپڵۆسان، سەرکوت و قەڵاچۆ و داگیرکران لە لایەن داگیرکەرانی ناوەچەییەوە و ئەو سەرکوتە کرۆنۆلۆژیکە بووتە هۆی گەشەسەندنی کولتوورێکی نەخۆش و تراوما بەکۆمەڵەکان کە لە ئەنجامدا مرۆڤی کورد بە دەست قەیرانی بڕوا و بڕوا بە خۆنەبوون دەناڵێت. قەیرانێک کە وەک "غوددەی" شێرپەنجە بەربووتە ریزی حیزب و رێکخراوەکانی کوردی و لە سەردەمێکدا کە باشترین هەل بۆ کورد رەخساوە، حیزبەکانی کوردستانی بەدەستی خۆیان هەموو دەرفەتەکان لە دەست خۆیان دەدەن و هەر هەنگاوێکی لایەنە بەرامبەرەکان لە پێناو چاکتر کردنی رەوشەکە دەکەنە قوربانی رق و قینی تۆڵەئەستێنەرانە و ئێگۆیزمی سیاسی خۆیان.

حیزبی دێموکرات، حیزبی دامەزرێنەری کۆماری کوردستان، کە سەردەمێک تاقانە حیزب و سەرچاوەی هێز و ورە بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستان بوو، بەهۆی نەسازان لە گەڵ جیاوازیەکانی ناوکۆمەڵگا و قەبووڵ نەکردنی جیاوازیەکانی ناوخۆیی و بنەماکانی یەکتر قبووڵ کردن، لەکاتێکدا بەرەو یادی حەفتا ساڵەی کۆماری کوردستان دەروات، کە نزیک دەساڵە جیابوونەوەیەکی جەرگبڕ و ماڵوێرانکەر بەسەریدا سەپاوە و سەرەرای دروشمەکانی لایەنەکان ئاسۆی یەکگرتنەوە دووبارە وەسەریەکخستنەوەی ڕێزەکانی ئەو حیزبە هەروا دوورتر و چراکانی پێکەوە ژیان کزتر دەبیندرێن.

یەکێک لە هۆیەکانی رووخانی کۆماری کوردستان دووبەرەکی دوژمنایەتی ناوخۆیی کوردان بوو، بۆیە پێشەوا قازی محەمەد لە "وەسیەتنامەی" خۆیدا بانگی گەلی کورد دەکات بۆ یەکگرتوویی و پشتیوانی لە یەکتر. ئەمرۆ حەفتا ساڵ دوای ئەو مێژووە لە پلەی یەکەمدا ئەرکی سەرشانی ڕێبوارانی پێشەوا و حیزبی دێموکراتە کە وەدیهێنەری وەسیەتی پێشەوا بن و بە کردەوە بسەلمێنن ڕێبواری راستەقینەی ڕێبەرانی خۆیانن. لە حەفتا ساڵەی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا جێی خۆیەتی دووبارە بگەڕێنەوە سەر هێلی یەکەم و بنەماکانی ئەخلاقی خۆمان کە بریتی بێت لە بایەخە مرۆڤیەکان، سەرنجدانی

بەشی دەهەم

تێگەیشتووانە لە مرۆڤایەتی، دادپەروەری کۆمەڵایەتی، هاوکاری و پێکەوە کارکردن، ڕاستگۆیی و کردەوەی هاوتەریب لە گەڵ دروشمەکان، لەبەرچاوگرتنی مافی هەموو ئەوانەی کە وەک خۆمان بیرناکەنەوە، لەبەرچاوگرتنی بنەماکانی تایبەتمەندیەکانی مرۆڤی دێموکرات و ڕێزگرتن لە پرەنسیبەکانی پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ.

مەرجی بەرەوپێشچوون و ڕێکخستنی دووبارە کەڵک وەرگرتنێکی بەهینەیی و ئۆپتیماڵە لە سەرمایە و تواناییەکانی ناو کۆمەڵگا و ڕێکخستنەوەی هێزەکان لە چوارچێوەی لانی کەمی بەها هاوبەشەکانە. حەفتا ساڵ دوای دامەزراندنی کۆماری کوردستان، بزاڤی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێویستی بە ستراتێژی درێژخایەن و کورت خایەنی هاوبەش دەکات، بۆ ئەوەی ڕەساڵەت و ئەرکی سەرەکی بزاڤ کە بریتی بێت لە چارەسەری پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە شێوەیەکی گونجاو جێبەجێ بکرێت. لەو پێناوەدا دەبێ هەموو بەشەکانی خەباتی ناوخۆیی، دەرەوەیی و هێزی پێشمەرگە و حیزبە سیاسیەکان وەک تەواوکەری یەکتر و نەک ئاڵترناتیڤی یەکتر ببیندرێن و سەرمایەکانی سیاسی، کولتووری و مرۆڤی کورد بەرەو یەکگرتوویەکی دێموکراتیک و فرەچەشن ڕێبەری بکرێت.

بێگومان ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی درێژخایەنی نەتەوایەتی دەتوانێت سوودمەند بێت بۆ بەرژەوەندیەکانی گرووپی و حیزبیش.

لە یادی حەفتا ساڵەی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا و لەپێناو هەنگاوێکی نوێ و وەدیهێنانی خەونەکانی گشتیمان، حیزب وڕێکخراوەکانی کوردستانی پیویستە:

١- حیزب و ڕێکخراوەکانی کوردستان و ڕێبەرانیان خۆیان گەورەتر لە چوارچێوەی سنووری حیزبی، ناوچەیی، جوغرافیای چالاکی خۆیان ببینن و ببنە خاوەنی بیری ڕابەری و ستراتێژی یەکگرتووخوازانە لە پێناو بەدەستهێنانی سەرکەوتنی گەورەتر. کاتی ئەوە هاتووە قەوارەکۆنەکان هەڵوەشێنرێنەوە و قەوارەیەکی نوێی ڕێکخراوەیی و خەبات بەلەبەرچاوگرتنی فرەرەنگی کۆمەڵایەتی پێوەندیە جیهانیەکان دابرێژرێت.

٢- ڕێبەران و بڕیاردەرانی سەرەکی بزاڤی نەتەوایەتی کورد بە ویست و ئیرادەی خۆیان بەکار بێنن بۆ ئەوەی دروشمەکانیان بکەن بە کردەوە و لە پێناو ئازادکردن و چالاک کردنی هیز و وزەی یەکگرتووی هەموو چین و توێژەکانی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات بەبڕیار بن بۆ وێکگەیشتنی سیاسی و کۆمەڵایەتی و پێکهێنانی ڕێبەریەکی هاوبەش و بەشدارانە. لەو پێناوەدا دەبێ هەنگاوەکان دەرووەست (متعهد) و خاوەن ئامانجی دیاری کراو و شەفاف بن.

بەشی دەهەم

ئەوەکە تا چ ئاستێک ئێمە دەتوانین جیاوازیەکانی خۆمان بکەینە هێزی یەکگرتوویی و پێکەوە بوون، گرێدراوە بە فەرهەنگ و کولتووری ڕێکخراوەیی حیزبە سیاسیەکان و فەرهەنگی نەتەوەیی ئێمە کە بەداخەوە جارێ لە کولتووری عەشیرەیی، تایفەگەری و کوردەناموسی و زێهنیەتی یەک ڕەهەندی دایە.

با کار بکەین بۆ گۆڕینی بنەڕەتی خۆمان لە پێناو وەدیهێنانی وەسیەتی پێشەوا قازی محەمەد، یەکەم سەرۆک کۆماری کوردستان.

سەرچاوە: دیواری فەیسبووکی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢١ی جانێویری ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

ژێکاف، دێموکڕات و کۆمار

ناسۆ خەبات

لە سەر کۆماری کوردستان و ژێکاف زۆر شت نووسراون کە نامهەوێ منیش دووپاتەیان بکەمەوە بۆیە تەنیا بە کورتی باسێکیان لێدەکەم کە پێم وایە پێویستە!

ئەم وتارە لە ژێر ڕوناکایی گۆڤاری نیشتیمان و ڕۆژنامەی کوردستان لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا نووسراوە.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ واتە ١٦ی ئابی ١٩٤٢ لە شاری مەهاباد دامەزراوە. لە بارەی ڕۆژی دامەزرانی ژێکافەوە هەڵەیەک لە چاپی کۆبەرهەمی نیشتیماندا هەیە کە پێویستە ڕاست بکرێتەوە. مامۆستا جەماڵ نەبەز خاوەنی ئەم پەرتووکە بە پشت بەستن بە ویلیام ئیگلتن بۆ ساڵڕۆژی دامەزرانی ژێکاف ٢٥ی شەهریوەر، واتە ١٦ی ئەیلولی داناوەو ئێژێ شەهریوەری ئێرانی بەرامبەرە لە گەڵ مانگی گەلاوێژی کوردی! لێرەدا هەڵەیەک یان خەراپ تێگەیشتنێک لە گەلاوێژ هەیە. لە باشور بە کۆتا مانگی هاوین دەگوترێ گەلاوێژ و لە ڕۆژهەلاتیش گەلاوێژ دووهەم مانگی هاوینە. بۆیە کاتێک بە پشت بەستن بە گۆڤاری نیشتیمان و ڕەنگە هێندێ سەرچاوەیتر زانراوە کە ژێکاف ٢٥ی گەلاوێژ دامەزراوە، وەیانزانیوە گەلاوێژەکان وەکوو یەکن و بەو پێیەی گەلاوێژ کۆتا مانگی هاوینە کەواتە دەبێتە ئەیلول و شەهریوەر! بەڵام ئەوە هەڵەیە. ڕەنگە گومان بۆوەش بچێ و بگووترێ لەوانەیە لای ژێکافیەکانیش گەلاوێژ کۆتا مانگی هاوین بووبێت! بەڵام نا، بە سەرنج دان بە ژوومارەکانی ڕۆژنامەی کوردستان لە سەردەمی کۆماردا دەردەکەوێ کە گەلاوێژ دوای پوشپەڕ و پێش

سەرچاوە
Serchawe

خەرمانان دێت. کەوابێ گەلاوێژی ئەمدیو و ئەو دیوی کوردستان جیاوازن و هەر ئەو جیاوازیەش مامۆستا جەماڵ نەبەز و ئیگلتنی بە هەڵە بردوون و ڕۆژی دامەزراندنی ژێکافیان بە شەهریوەری ئێرانی نووسیوە لە کاتێکدا گەلاوێژ مورداری ئێرانیە.

لە سەر پرسی سەربەخۆیی یان خودموختاریخوازی ژێکاف و کۆمار باس زۆرن و بۆ هەر کامێکیشیان کەم و زۆر بەڵگە هەن. بەڵام ئەوە لە کەس شاراوە نیە کە بیری کوردایەتی و سەربەخۆخوازی بیری زاڵی نێو تێکۆشەرانی سەردەمی ژێکاف بووە، بە شێوەیەک کە زۆر بە زەقی بە شێعر و وتارەکانی ئەو قۆناغەوە دیار و بەرچاوە.

بڕوانە گۆڤاری نیشتیمان زمانحاڵی کۆمەڵەی ژێکاف کە لە یەکەمین ژمارەی خۆیدا باسی ئامانجەکانی ژێکاف دەکات و ئێژێت "کۆمەڵەی ژ - ک بە هەموو هێز و توانای خۆی تێدەکۆشێت تا زنجیر و کەلەمەی دیلی و ژێر دەستی لە ئەستۆی نەتەوەی کورد داماڵێ و لەم کوردستانە لەت و کوتەی ئێستا کوردستانێکی گەورەو ڕێک و پێک بێنێتە بەرهەم کە هەموو کوردێک بە سەربەستی تێیا بژێت".

ئەم ڕەستانەی سەرێ وێناچێ ویست یان ئامانجێکی کرچ و کاڵی پۆلێک هەرزە کار بن و بێ تێفکرین لە پەنا یەکتری دانرابن، نا، چوونکە لە ژوومارەکانیتری گۆڤاری نیشتیماندا پرسی نەتەوەیی و کوردایەتی دەنگی زاڵی گۆڤارەکەیەو لە پەنای ئەودا ئایین وەک تەواوکەری خەبات و تێکۆشانی ژێکاف هاتۆتە ئەژمار... لە نووسینەکانی نیشتیماندا بە چەند جار باسی پارچەو ناوچەکانیتر و کەسایەتی و ڕێبەرانی بەشەکانیتری کوردستان کراوەو وەک ڕێبەر و سەرکردەی ڕێگای سەربەخۆیی کوردستان ناویان هاتووە بە پەرۆشەوە لە خەمی ژیانی کوردانی پارچەکانی تر دابوون، کە ئەوەش تەنیا و تەنیا خۆی لە هەستی کوردایەتی یان ناسیونالیزمی کوردیدا دەبینێتەوە. ئاوڕدانەوەیەکی خێراش بە لاپەڕەکانی نیشتیماندا هەستی کوردایەتی و نەتەوەیی بوونی ژێکافیەکان بە زەقی دەردەخات.

حیزبی دێموکڕات

لە سەر ڕۆژی دامەزراندنی حیزبی دێموکڕاتی کورستان ڕای جیاواز هەن! بەشێکی زۆر پێیان وایە حیزبی دێموکڕات لە ٢٥ی گەلاوێژدا دانەمەزراوە! قسەیەک کە بە پشت بەستن بە هێندێ بەڵگە تا ڕادەیەک ڕێی تێدەچێ! لە سەر دامەزرانی حدک لە ٢٥ی گەلاوێژدا بەڵگەیەکی ئەوتۆ لە بەردەست نیە تا بتوانین بیسەلمێنین کە حیزب لەو ڕۆژەدا دروست بووە! بەڵام چەند بەڵگە هەن کە دەیسەلمێنن لەو ڕۆژەدا دروست نەبووە!

بەشی دەهەم

حیزبی دێموکڕات لە ١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤دا بە بەیاننامەیەکی فەرمی خەباتی ئاشکرای خۆی ڕادەگەیێنێ و یەکەمین کۆنگرەی خۆشی دەگرێت. نزیکەی دوو مانگیش دواتر واتە ٢٠ی بەفرانبار ١٣٢٤ یەکەمین ژوومارەی ڕۆژنامەی کوردستان زمانحاڵی خۆی بڵاو دەکاتەوە. مەودای نێوان ئاشکرا بوون و کۆنگرە و ڕۆژنامەی حیزب لە گەڵ ٢٥ی گەلاوێژدا زۆر لێک دوورن! یانی ناکرێ حیزبێک دابمەزرێ و نزیکەی دوو مانگان بێ ڕێبەری و بەرپرس بژیت و کۆنگرە نەگرێت و خۆی ئاشکرا نەکات. جا ئەگەر بڵێین نا، دەبوو حیزب سەرەتا بۆ ماوەیەک نەهێنی بایە! ئیدی ئەوە ژێکاف هەبوو و نەهێنیش بوو کەواتە پێویست بە ڕێکخراوێکی نەهێنیتر نەبوو لەو قۆناغەدا. لە ڕاستیدا من وای بۆ دەچم کە دێموکڕات قۆناغی ئاشکرا بوونی ژێکافە و چوونکە تێکۆشەرانی ژێکاف پێیان وا نەبووە ژێکاف و دێموکڕات دوو مێژووی جیاوازن و کەس پێی وانەبووە ئەوە ژێکاف هەڵوەشاوەتەوەو حدک دامەزراوە! هەر بۆیەش ڕۆژی دامەزراندنی ژێکاف بە بنەما وەرگیراوەو کاریان بە ڕۆژی دامەزراندنی حیزب نەبووە! ڕاستیەکی تریش ئەوەیە کە ژێکاف هیچ کات بە فەرمی هەڵوەشاندنەوەی خۆی ڕانەگەیاندوەو نزیک بە تەواوی ئەندامانی ژێکاف چوونە پاڵ حیزب و کۆمار، کە ئەوەش تا ڕادەیەک دەیسەلمێنێ کە ژێکاف و دێموکڕات مەودایەک لە نێوانیاندا نەبووە. بەڵگەیەکیتر بۆ سەلماندنی ئەو قسانەی سەرێ وتووێژێکی پێشەوا قازی محەممەد لە ژومارەی ٦٩ی ڕێکەوتی ٣٠ی پوشپەڕدا. پێشەوا لە وەڵامی پرسیارێک لە سەر سابقەی حیزبی دێموکڕاتدا دەڵێ: "حیزبی دێموکڕاتی کوردستان سەرەتای لە مەزڵومی و نارەزایەتی قەدیم و کۆنەوەیە هەر چەند سابقەی زۆرە بەڵام لە نۆ مانگ بەم لاوە دەستی بە فەعالیەتی عەمەلی کردوە". ئەگەر ئەم وتانەی پێشەوا بە بنەما وەرگرین و لە کۆتایی مانگی پووشپەڕەوە تا خەزەڵوەری ١٣٢٤ حیسابی بکەین ئەوە ڕێک دەکاتەوە نۆ مانگ و بەو پێیە تا ڕادەیەک دڵنیا دەبین کە ڕۆژی دامەزراندنی حیزبی دێموکڕات ٢٥ی گەلاوێژ نیەو دێموکڕات وەک وەفایەک بۆ ژێکاف ئەو ڕۆژەی هەڵبژاردوە. جا لێرەدا پرسیاری سەرەکیم ئەوەیە کە چۆن دەبێ ڕۆژی دامەزراندنی حیزبێک بە هی خۆت بزانی بەڵام سێ ساڵ مێژووی خەبات و تێکۆشانی پڕ لە سەروەری ئەو حیزبە بسڕیتەوەو نەیکەیتە بە بەشێک لە مێژووی خەبات و تێکۆشانی خۆت؟ ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە کە ڕێبەرایەتی حیزبی دێموکڕات تەمەنی ژێکاف وەسەر تەمەنی حیزب بخاتەوەو بیسەلمێنێ کە دێموکڕات و ژێکاف یەکبوون؟ ئاخر ناکرێ کۆشک یان خانوێکت هەبێ و چەن چینی بناغەکەی لە بژاردن بکەون و پێمان وابێ لە ڕیزی چوارەوە بۆ سەرێ حیسێبە! کات کاتی پێداچوونەوەو ڕاست کردنەوەی شتە نارێکەکانە!

کۆماری کوردستان

لە سەر پرسی سەربەخۆییخوازی ژێکاف و خودموختارخوازی کۆمار قسە زۆرن. بەشێک لەوان پێیان وایە کە کۆمار و پێشەوا خودموختاریخواز بوون و بۆ ئەوەش وتووێژێکی پێشەوای نەمر لە گەڵ ڕۆژنامەکانی تاران وەک بەڵگە دێننەوە کە لەوێدا پێشەوا ئەڵێ: "ئێمە ئیجرای قانونی ئەساسی ئێرانمان دەوێت و دەمانهەوێ لە ژێر بەیداغی ئێراندا بە خودموختاری بژین!

بەشی دەهەم

هەڵبەت ئەوەش دەڵێ کە ئێمە چوار ساڵە خودموختاریمان دەست کەوتووە"! لێرەدا پێویستە بگوترێ کە یەکەم: ڕێکەوتی ئەم وتووێژە دیار نیە کە هی کەنگێیەو کەی کراوە! بەڵام هەرچی هەیە هی دوای دامەزراندنی حیزبی دێموکڕات و پێش دامەزراندنی کۆمار بووە! ئەم وتووێژە لە ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤دا لە یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستاندا بڵاو بۆتەوە! یانی تەنانەت ڕێکەوتی بڵاو بوونەوەکەشی ١٢ ڕۆژ پێش دامەزراندنی کۆماری کوردستان بووە کە ئەوەش تا ڕادەیەک پێمان دەڵێ کە ئەگەریش پێش کۆمار بیرێک بۆ خودموختاری بووبێت ئەوە دوای ٢ی ڕێبەندان ئەو بیرە بە تەواوەتی لاواز بووە. هەڵبەت با ئەوەشمان لە بیر نەچێت کە پێشەوا وەک سەرۆک کۆماری کوردستان لەو دۆخەدا بەرپرسیارەتی قورسی لە سەر شان بووەو بە گشتی نەتەوەی کورد ئەزموونێکی وای لە دەوڵەتداریدا نەبووە تا بتوانێ لە کایە سیاسیەکاندا زۆر بە ئەزموونتر دەرکەوێ! دیارە بەوەشەوە کەمترین خاڵی لاواز و زۆرترین خاڵی زێڕینیان هەن کە جێی لێ فێر بوون و ورد بوونەوەن، هەر بۆیەش وتەکانی پێشەوا لە کوردستان و لە قسە کردن لە گەڵ ڕۆژنامەکانی تاراندا جیاوازیەکیان پێوە دیارە، وەک ئەوەی بڵێی تۆزێک خاتری دەوڵەتی مەرکەزی گرتبێت و کەمتر دروشمی دابن! هەر وەک خۆشی دەڵێ: "ئازادی بە قسە و هورا هورا ناستێندرێ، ئازادی بە عەمەل دەستەبەر دبێ". دیارە ئەو وتووێژەش بە تەنیا ناکرێ بکرێتە پێوانەیەک بۆ پێوانی کۆی ژیان و تێکۆشانی کۆماری کوردستان، کە ناحەزان بە ناحەق پێیان گووتوەو پێی دەڵێن کۆماری مەهاباد! لە کاتێکدا لە هیچ شوێنێکی ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی کۆماردا نێوی بە کۆماری مەهاباد نەهاتووە. یەکێک لە بە نرخترین بەڵگەکان بۆ سەلماندنی نێوی کۆماری کوردستان تابلۆیەکی سەر دەرکی وەزارەتی فەرهەنگە کە نووسراوە" "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" وزارتی فرهنگ".

ڕۆژنامەی کوردستان لە ژمارە حەوتی خۆیدا باسی جێژنی سەربەخۆیی کوردستان لە کۆبوونەوەیەکی شەوی سێی ڕێبەنداندا دەکات کە وێدەچی هەر درێژەی جەژنی دووی ڕێبەندان بووبێ کە لە ژمارەی هەشتدا باسی دەکات. لە ژمارەی ١٠ی کوردستان بە ڕێکەوتی ٢٥ی ڕێبەندان بە سەردێڕی گەورە نووسراوە "جێژنی سەربەخۆیی و ئیستقلالی کوردستان". هەر لە درێژەدا باسی دووی ڕێبەندان دەکات و لە کۆتاییشدا دەڵێ "لە لایەن سەربازان و پێشمەرگەکان و تۆپخانەی کوردستان دە دەقیقە بێ وچان بە ئیفتخاری سەربەستی کوردستان و ناساندنی ڕەئیس جمهوری کوردستان شلیک(تەقە) کرا". سەیر ئەوەیە هەر ئەوانەی کە قسەکانی جەنابی پێشەوا وەک بەڵگەی خودموختاریخوازی پێشەوا و کۆمار دێننەوە وشەکانی "ئیستقلال" و "سەربەخۆیی" لە ژوومارەکانی دواتردا نابینن، یان بە شتێکی ئاسایی دادەنێن و پێیان وایە ئەوانە هەر لە گۆترە گووتراون و بیرێکی تۆکمەیان لە پشت نەبووە، یا خود ئەوانیش هەر بە مانای خودموختاری هاتوون! لە کاتێکدا هەر بە پشت بەستن بە وتووێژەکەی پێشەوا لە گەڵ ڕۆژنامەکانی تاراندا دەردەکەوێ کە لای پێشەوا خودموختاری و ئیستقلال یەک مانایان نەبووەو دوو شتی تەواو جیاواز بوون! چوونکە کاتێک ئەوان پرسیاری لە سەر ئیستقلالی کوردستان لێدەکەن پێشەوا ئەڵێت "نا خودموختاریمان دەوێ"!

بەشی دەهەم

ئەگەرچی بە داخەوە بەشێک لە ژوومارە بە نرخەکانی ڕۆژنامەی کوردستان فەوتاون، بەڵام هەر ئەوەیکە هەیە و بە نووسراو دەیبینین دەبێ بڵێم کارنامەی کۆماری کوردستان جێگای شانازی پێوە کردن و سەربەرزیەکی مێژووییە بۆ کوردان کە کۆماری کوردستان و پێشەوایان هەبووە! دەوڵەتێک کە تەنیا لە یازدە مانگدا، دامەزراندنی خوێندگای زمانی کوردی و گۆڤار و ڕۆژنامەو ڕادیۆ و شانۆ و سینەما و ئەمنیەت و ئارامی و تەبایی و سەروەری یاسا و زۆر شتی تریش کە لەو ماوە کورتەدا کراون هێندە لە پێش بوون کە ئێستاش و دوای ٧٠ ساڵ، دەسەڵاتی دوو دەهەو نیوی کوردی دەبێ لێیەوە فێر بن و پێویستە بێ ئیغراق و خۆ فریودان لە زانکۆکانی کوردستان دەرسی کۆمارناسی دابندرێت و پێویستە لە بوارەکانی ئەخلاق بۆ سەرکردەکان و ڕاهێنان بۆ پێشمەرگەکان و پەروەردە بۆ منداڵان و دڵسۆزی بۆ کۆمەڵگاکەمان بگەڕێینەوە بۆ بنەماکانی کۆماری کوردستان و هەموومان بە ڕوحێکی پێشەوایی یان خود "گاندی کوردان"ەوە بژین و بدوێین و بمرین.!

سەرچاوەکان:

١- ڕۆژنامەی کوردستان، ئامادە کردنی ڕەفیق ساڵح و سەدیق ساڵح

٢- گۆڤاری نیشتیمان، جەماڵ نەبەز

٣- دەوڵەتی جمهوری کوردستان، نامەو دۆکومێنت، مەحمود مەلا عززەت

٤- کۆماری میللی دیموکراتی کوردستان، پرۆفیسۆری یاریدەدەر دوکتۆر یاسین سەردەشتی

سەرچاوە: ماڵپەڕی ناوەندی نووچە و شرۆڤەی ڕۆژ - ڕێکەوتی: ١٩ی جانێوێری ٢٠١٦

سەرچاوە Serchawe

کۆماری کوردستان و ڕێبازەکەی، لە کوێوە بۆ کوێ؟

هیوا گوڵ محەمەدی

کۆماری کوردستان ساڵی ١٩٤٦ لە مەهاباد بە سەرکۆماریی پێشەوا قازی محەمەد دامەزرا. پێشەوا قازی محەمەد بەرلە ڕاگەیاندنی کۆمار، حیزبێکی سیاسی بنیات نا بە ناوی حیزبی دیموکراتی کوردستان.

حیزبی دیموکراتی کوردستان و کۆماری کوردستان بە بێ لەبەر چاو گرتنی سنورە دەسکردەکان دامەزران و بڕوایان بە کورد وەک نەتەوە و کوردستان وەک وەڵاتێکی لێکدانەبڕاو بوو.

کاتێک کۆماری کوردستان دامەزرا، مستەفا بارزانی کە لە شەڕ لەگەڵ ئەرتەشی عێراق لە پێناو کێشەی دابەشکردنی زەوی شکەستی هێنا بو، پەنای بۆ پێشەوا و کۆمار هانی و ئەوانیش باوەشیان بۆ کردەوە و، نەک وەک میوان بەڵکو وەک خاوەن ماڵ حیسابیان بۆ کرد.

کۆماری کوردستان تەمەنی کەمبو، لە چاو مێژووی مروڤایەتی و دەسەڵاتداریەتیدا ئەکرێ بڵێن چرکەیەک بو، بەڵام هەتا ئێستاش نمونەی بەرزی بەڕێوەبەری و دەسەڵاتداریی و کوردایەتی و مروڤایەتی و دیموکراسیە لە ناوچەکەدا.

کۆمار روخا، نەک لەبەر ئەوەی روسیە وەک ئامراز کەڵکی لێوەرگرت و کاتێک لەگەڵ شای ئێران(لە ڕێگەی حیزبی تودەوە)

سازا، پشتی چۆڵ کرد. ئەڵبەت ئەو پەیمان شێکێنییەی روسیە یان سوڤیەت، تەنیا لایەنێک یان یەکێک لە هۆکارەکانی ئەو رووخانە بو. هۆکاری سەرەکی، کورد خۆی بو. لە لایەک مستەفا بارزانی بە ژمارەیەک زور هێزی چەکدارەوە پێشەوا و کۆماریان بە جێ هێشت و لەو لاشەوە، سەرۆک عەشیرە خۆجێیەکان دیکەش بە زۆری لە ژێرەوە لەگەڵ ئەرتەش و دەسەلاتدارانی ئێران پێوەندیان هەبوو و سەرەنجام قازی بەتەنیا مایەوە. ئەگەرچی لەو رێگەدا سەربەرزانە سەری دانا، بەلام خەڵکەکەی بەجێ نەهێشت و بە قوربانی کردنی خۆی، پێشی بە کوشتاری نەتەوەکەی گرت. کارێک کە رێبەرانی "فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان" بە رێبەریی پیشەوەری ئەنجامیاندا. واتا هەڵهاتن و خەڵکەکەیان بۆ کوشتاری دەسەلاتی پەهلەوی بەجێ هێشت.

گەرچی مێژوویەکی دوور و درێژ لەسەردەمەر تێنەپەڕیوە و رووداوەکانی پێوەندیدار بە بەکۆمار تۆمار کراون. بەلام لەم کاتەدا و بەهۆی هەلومەرجی ئێمرۆی باشوور و رۆژهەلاتی کوردستان، کە لە لایەک بنەماڵەی بارزانی، دەستی رۆژگار گەیاندوونی بە دەسەلاتێکی سەهل و ئاسان و، لە لایەکی دیکەوە زۆربەی حیزبەکانی رۆژهەلاتی کوردستان ماوەی دوو دەیە دەبێ کە بوونەتە نانخۆر و مووچەگیری ئەو دەسەلاتە، دەبینین بە هەر دوو لایانەوە(پارتی دێموکرات و حیزبەکانی رۆژهەلات و لایەنگران و ئەندامانیان)خەریکن مێژووی کۆماری کوردستان چەواشە دەکەن و لە مستەفا بارزانی "قارەمان" دەخوڵقێنن.

بۆ ئەو مەبەستەش دەیان چیرۆکی ساختەیان بڵاو کردوەتەوە. وەک خۆراگریی بارزانییەکان دژی لەشکری ئێران. کە لە بنەڕەتدا وا نەبوە و بارزانییەکان بەرەو سۆڤیەت هەڵدێن و لەشکری ئێرانیش شوێنیان دەکەوێ و لە چەند شوێن دەرگیر دەبن و سەرەنجام دەپەڕنەوە بۆ سۆڤیەت. یا ئەوەی کە گۆیا پێشەوا قازی ئالای کوردستانی بە مەلا مستەفا سپاردوە؟! دڵنیام ئەو چیرۆکەش ئەسڵ و ئەساسی نییە. لەبەر ئەوەی کە ناوی ئالای کوردستانی لێنراوە، لەبنەڕەتدا هیچ فڕی بەو ئالایەوە نییە کە لەسەردەمی قازی دا لە رۆژهەلاتی کوردستان وەک "ئالای فەرمیی کۆمار" هەڵکراوە. ئەو ئالایە بە گوڵەگەنم و کتێب و ڕازابوەوە، بەلام ئەم ئالایە ئێستای باشوور، لە ناوڕاستەکەیدا خۆرێکە بە ٢١ تیشکەوە. ئیتر ئەم درۆیانە چۆن پێکەوە گرێ دەدەن، مەگەر هەر خۆیان بیزانن.

دوای ئەوەی کۆمار رووخا و پێشەوا و هەڤالەکانی لەدار دران، حیزبی دیموکراتی کوردستانیش هەڵوەشایەوە، یان بە کردەوە ئاسەواری نەما. پاش ماوەیەک حیزبی تودەی ئێران خوی کردە خاوەن حیزب و لە پێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیدا، هەوڵی راکێشانی چالاکانی سیاسی کوردی بۆ لای خۆی ئەدا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

کاتێک لە لە شەستەکانی سەدەی پێشدا، شۆڕش لە باشوری کوردستانا کڵپەی سەند، کۆمەڵێک لە شۆڕشگێرانی کورد لە ڕۆژهەڵاتەوە رویان تێکرد و کەوتنە پاڵپشتیکردنی ئەو سەرهەڵدانە. چوونکە وەک جوڵانەوەی رزگاری نەتەوەییان دەبینی.

هاوکات ئەو کەسانە کەوتنە بوژانەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان و هێندی کاریشیان کرد. بەڵام کاتێک ناوەندی ئەمنیەتی حکومەتی پاشایەتی ئێران ناسراو بە ساواک دەستی بەسەر ڕێبەرایەتی جوڵانەوەی باشور دا گرت، شۆڕشگێرانی ڕوژهەڵاتی کەوتنە بەر رق و هێرشی سەرکردایەتی شۆڕشی باشور کە ئەوکات لە ژێر فەرمانی مەلامستەفا بارزانی دا بو. کێشەیەکی گەورە کەوتە ناوبەری سەرکردایەتی و کادر و ئەندامانی حیزبی دیموکراتی کوردستان و تا ئەندازەیەک پەرتەوازە بون و لێکدابڕان کەوتە ناویانەوە. لە ساڵی ١٩٧٠ بەملاوە دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملو لە چێکو وسلواکی ڕا گەرایەوە ئێراق کە چەند ساڵ دەبو لە سەر داوای مەلا مستەفا بارازنی لە ئێراق وەدەر نرابو.

دوکتور قاسملو کەوتە هەوڵدان بۆ یەکخستنەوەی ناومالّی دیموکرات و رزگار کردنی لە ژێر دەست و دەسەڵاتی مستەفا بارزانی و کەوتە پێیوەندیگرتن لەگەڵ کۆمەڵێک لە کادەرکانی حیزب و سەرئەنجام سەرەتا کۆبوونەوەیەک بەناوی کونفرانسی سێ و پاشتر لە ساڵی ١٩٧٣ دا کونگرەی ٣ی حیزب گیرا و ئەوجا بەرنامە و ئەساسنامەی بۆ نوسرا کە پێشتر دوکتور قاسملو ئامادەی کردبوو و لە کونگرەدا پەسەند کرا و ناوی حیزب بو بە "حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران" واتا لەوکاتەوە وشەی ئێران بە ناوی ئەو حیزبە ئیزافەکرا.

٧٠ ساڵ بە سەر دامەزاندنی کۆماری کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستان دا تێدەپەڕوە. ئیستا ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دژوارترین هەلومەرجی سیاسی، سەربازی، ئابوری، کۆمەڵایەتی خۆیدایە. ئەوانەی خۆیان بە میراتگری کۆمار و حیزبی دیموکراتی کوردستان ئەزانن لە دوو ئوردوگای نزیک لەیەک دور لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بونەتە دوو بەش و هەر دوو بەشەکەش خۆیان بە خاوەن و میراتگری کۆمار و حیزبی دیموکرات دەناسێنن.

کۆماری کوردستان و حیزبی دیموکرات لەسەر بنەمای یەکیەتی و هاوخەباتی دامەزران، بەڵام حیزبەکانی ئێستە لەسەر بنەمای هەڵبران، لێکدابران و یەکتر قەبوڵ وتەحەمول نەکردن کار دەکەن.

کۆمار و حیزبی دیموکرات لەسەر بنەمای بڕوا بە کوردستانی گەورە و یەک نیشتمانی(پەیمانی دالانپەڕ) دامەزران بەڵام حیزبەکانی ئێستا کە خۆیان بە میراتگری کۆمار ئەزانن، ڕێک پێچەوانەی ئەوە دەجوڵێنەوە و کار دەکەن.

بەشی دەهەم

وەک پێشتر ئیشارەی پێکرا، کۆماری کوردستان خاوەن ئاڵای تایبەت بە خۆی و حیزبی دیموکراتی کوردستان خاوەن بەرنامەی سەربەخوێیخوازی کوردستانی و ئارم و سیمبولی تایبەت بە خۆی بو، بەڵام ئەمرۆ ئاڵاکە فەراموشکراوە و هەرچی پارتی و مەسعوود بارزانی قەبووڵی بێ، دێموکراتەکانیش قەبووڵیانە. بۆ نموونە لە بینایەک کە ناوی قازی محەمەدی لەسەر دانراوە، ساڵرۆژی دامەزراندنی کۆماری داگیرکەری ئیسلامی ئێران جێژن دەگیردرێ و ئاڵای ئەو وڵاتە و وێنەی خومەینی بەرزدەکرێتەوە و مارشی نگریسی کۆماری ئیسلامی لێدەدرێت. بەڵام وەک دەبینین، ئەم کردارە نائەخلاقیەی دەسەڵاتی باشوور، لەلایەن هیچکام لە لەتەکانی حێزبی دێموکرات ئیعترازی پێ ناکرێت.

من لەوبڕاوەڕەدام کە هەردوو لەتی دیموکراتەکان خاوەن کەمترین سەربەخوێی و بڕیاردانی سیاسی و سەربازی خۆیانن و ئێستە ئیتر تورکیە بە دوستی کورد ئەزانن و پارتی دیموکراتی بارزانی هەر سازێکیان بۆ لێدا بە باشترین شێوە بوی هەڵدەپەڕن و لە هیچ دژایەتیکردنێکی جوڵانەوی باکور ناپرینگێنەوە.

لە کۆماری کوردستاندا، مستەفا بارزانی میوان نەبو بەڵکو خاوەن ماڵ بو و پێشەوا و هەڤاڵەکانی سەریان چوە سەردار، بەڵام ئەوانیان بە بێگانە ناو نەبرد. بەڵام کاتێک مستەفا بارزانی بو بە دەسەڵاتدار و لە پێناو مانەوەی خۆی دا، کادرە شورشگێرەکانی روژهەڵات کە ئەندامی حیزبی دیموکرات بون تێرور دەکرد و جەنازەکانیانی ئەخستە سەر دار و تەحویلی رێژیمی داگیرکەری ئێرانی ئەدانەوە (نموونە سولەیمانی موعینی). ئەمڕۆش میراتگرانی مەلا مستەفا، هەر دوو دیموکراتەکەیان وها لە مەنگەنە ناوە کە ناوێرن لە "کولەکەی تەڕ"یشدا بانگ بدەن.

٧٠ساڵ دوای دامەزارندنی کۆمار، واتا لە دووی رێبەنداندا، هەر دوو حیزبی دیموکرات ئەو رۆژە بە بیر دێننەوە و شانازی پێوە ئەکەن، کەچی ئەو کۆمارە جوانەمەرگەیان وها روت کردوەتەوە روی نیە لە هیچ کوێ دەرکەوێ و نایەوێ بەمشێوەیە بۆ بانگەشە و خو دەرخستن و پارە پەیدا کردن وەدەری خەن. ئێستە ئیتر یادکردنەوەی کۆماری کوردستان بوەتە سەرچاوەی داهات بۆ کۆمەڵە خەڵکێک و هۆکاری شایی و هەڵپەڕین بۆ ئەوانیتر و ئەوەی گرینگی پێنادرێ، پەیام و ئامانج و ستراتیژی و دروشم و خواستەکانی کۆمارە.

ئەوەی ئێستە هەیە هیچ پێوەندی بە کۆماری کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستاتەوە نیە و تا ئەو کاتەی ئەم دوو باڵەی دیموکرات ئاوا بێ منەتانە لە پێناو بەرژەوەندی تایبەتی و شەخسی دا، کۆمار و حیزبی دیموکراتی کوردستان بەکار بێنن، هەر لە و ئوردوگایانە دا دەمێنەوە و ئوردوگاکانیشتان بچوکتر دەبێتیەوە و هێدی هیدی ئەبێ لە لاپەرەکانی مێژوو دا بخوێنیەوە کە فلانە کەسیش وەک ئەحمەد توفیق بێ سەروشوێن کرا و ئەو کادرە ئازایەش وەک سولەیمانی موعینی تێرور

کرا و جەنازەکەیان فڕێ دا.

کۆماری کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستان لە هەلومەرجێکی ناسک و دژوارا دامەزران و ئەوەش نیشانەی ئێرادە و بڕوا بە خۆبون و جەسارەتی پێشەوا و سەرکردەکانی ئەو کاتی کۆمەڵەی ژێکاف(دواتر حیزبی دیموکراتی کوردستان) نیشان ئەدات، ئایا ئەو دوو حیزبی دیموکراتەی ئێستا لەوە تێدەگەن و بڕوایان بە راسپاردەکانی پێشەوا و حیزبەکەی و ئامانجەکانی ماوە؟ یا هەمووی قوربانیی دەسەڵاتێکی بچووک ناو ئوردووگاکانیان و ژێرچەپۆکەیی دەسەڵاتی باشوورِ ئەکەن؟ حیزبی دێموکرات بەگشتی دوو رێگەی لە پێشە، یا گەڕانەوە بۆ ئامانجەکانی کۆماری کوردستان، یا درێژەدانی ئەم هەڵوێست و هەلومەرجەی ئێستا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی هەڵوێست - رێکەوتی: ٢ی ڕێبەندان ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان، دەستکەوتێکی مێژوویی یان ڕووداو؟

قەرەنی قادری

کۆماری کوردستان (٢٢ - ١ - ١٩٤٦)، نە تەنیا دەستکەوتێکی گرینگی مێژووییە، بەڵکوو سامانێکی بەرزی نەتەوەییشە. بوونی کۆمار وکوو ڕووداوێکی مێژوویی، تەنیا یەکێک لە لایەنە هەرە بچووکەکانی ئەم سامانە.

بوونی ئەرتەشی سوور لە بەشێکی ئێران و سوپای بریتانیا لە بەشێکی دیکەی ئەو وڵات، بۆشاییەکی سیاسی و جوگرافیایی بۆ پێشەوا (١٩٠٠ - ١٩٤٧) ڕەخساند و، ئەوی بۆ ئەو چەمکە گرینگەی سیاسەت گەڕاندەوە، دەرفەت مێژوو دەخوڵقێنێت. کەڵکوەرگرتن لە بوونی سوپای سوور بۆ جاڕدانی کۆماری کوردستان، ئەمە یەکێکە لە خاڵە هەرە بەهێزەکەی پێشەوا.

هەر دیاردە، یان ڕەوتێکی سیاسی و مێژوویی، بەڕێگەی دوو هۆکارەوە گەشە دەکات و سەرهەڵدەدات. هۆکارە ناوخۆییەکان بۆ ئەوە دەگەڕێنەوە، کە لە ئاکامی ململانێی دژەناوخۆییەکاندا، کێشەکە بەلایەکدا دەشکێتەوە. هۆکاری دووەم کە یارمەتیدەرەی یەکەمە، لە فەلسەفەدا بە هۆکاری دەرەکی ناوی دەبەن، گەرچی زۆرینەی فەیلەسووفەکان لەسەر ئەوە ساخ بوونەتەوە، کە هۆکاری دەرەکی دەتوانێت ڕەوتی ڕووداوە ناوخۆییەکان خێرا یان خاو بکات، تەنانەت دەتوانێت دەوری پێچەوانەیشی هەبێت. کۆماری کوردستان ڕێک بەڕێگەی ئەم دوو هۆکارەوە (ناوخۆیی و دەرەکی) لەدایک بوو و ئەمەش لێهاتوویی بنیاتنەرانی کۆمار دەگەیێنێت.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

ئەوانەی ئاستی کۆماری کوردستان تەنیا بۆ "ڕووداو"ێکی مێژوویی یان بۆ بوونی سوپای سوور دەگەڕێننەوە و لە بایەخی کەم دەکەنەوە، نە ئاگایان لە دەوری هۆکارە دەرەکییەکان هەیە و نە لە سیاسەتیشدا بڕوایان بە دەرفەتی دەرەکی هەیە، کە ئەگەر بێتو کەڵکی لێ وەربگیرێت، دەتوانێت ڕەوتی مێژوو بگۆڕێت.

ئەو کۆمۆنیستانەی کە فۆندەمێنتالیستن، کە بێشک دەمارێکی دینیشیان هەیە، لە سیاسەتدا شتێک بە ناوی دەرفەت بوونی نییە، بەتایبەت ئەگەر دەرفەتەکە دەرەکی بێت. لەلای ئەوانەوە، دەرفەت یانی ئۆپۆرتۆنیسم. یان ئەگەر سەرکردە و بەڕێوەبەرانی بزووتنەوەیەک کە بەرهەمێکی مێژوویی هەبێت وەکو کۆماری کوردستان، جا ئەگەر سەرکردەکانی شێخ، ئاغا، مەلا و دەوڵەمەندی ئەستوور بن، ئەوە خێرا "هێڵێکی ڕەش"ی بەسەردا دێنن!

ئەوانەی "تەنیا و تەنیا" پشت بە هێزی گەل دەبەستن، سەرچاوەی هزرییان بۆ کۆمەڵگەی دەربەگایەتی دەگەڕێتەوە، کە کۆندێک لە بواری ئابوورییەوە (ماست، پەنیر، شیر، شیرێژ، خوری، کەشک دۆ، برینج، کەنم، نیسک، هەرزن و دەیان شتی دیکە)ی بەرهەم دێنا و پێویستی بە گوندەی جێرانی نەبوو، چونکە هەر بۆ خۆی ئاشی خۆی دەگەڕاند. بەڵام هەر لە سەردەمی کۆماری کوردستان و لە بواری سیاسییەوە، ئەم تێڕوانینە خێڵەکی و نەریتییە ڕەت کرایەوە و پانتاییەک دۆزرایەوە، کە دەبێ سوود لە هەموو هاوکێشە ناوخۆیی و دەرەکییەکان وەربگیرێت.

بەشداریی نوێنەرانی پارچەکانی دیکەی کوردستانیش هەر لە ڕۆژی یەکەمی کۆمارەوە تا کۆتاییی تەمەنی، ئەو هەرەوەزە نەتەوەییە بوو، کە لە مێژووی کورددا تا ئێستا وێنەی نەبووە و، مۆرکێکی تەواو نەتەوەیی بە بەرۆکی کۆماری کوردستانەوە هەڵواسی. گەرچی کۆماری کوردستان لە نزیک بە (٣٠%)ی خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چاوی بە دنیا هەڵێنا، بەڵام بەشداریی پارچەکانی دیکەی کوردستان، سنووری نەتەوەیی‌بوونی ئەو کۆمارەی بەرفراوان کرد، هاوکاتیش سنووری "ڕەسمی"ی چوار دەوڵەتی داگیرکاری کوردستانیان بەزاند.

بوونی سەرکۆمار، سروودی نەتەوەیی (ئەی ڕەقیب)، ئاڵای کوردستان و هێزی پێشمەرگەی کوردستان، چوار کۆڵەکە و پێناسەی هەرە سەرەکین، کە نەتەوەیی‌بوونی ئەو کۆمارە دەسەلمێنن!

سەرچاوە: دیواری فەیسبۆکی نووسەر - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٦

سەرچاوە Serchawe

(٧٠) ساڵ بەسەر دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا تێپەڕ دەبێت

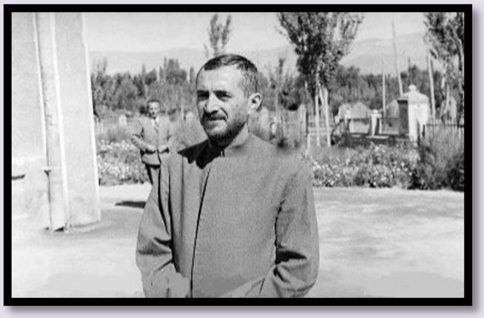

سبەی

ماوەی (٧٠) ساڵ بە سەر دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا تێدەپەڕێت، کە لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەمەد هاتە کایەوە و ماوەی نزیکەی ساڵێک حوکمڕانی چەند ناوچەیەکی کوردستانی کرد و مەهابادی کردە پایتەختی خۆی.

چۆنێتی دروستبونی کۆماری کوردستان

بە هۆی ئەو ململانێییەی لەنێوان ئەمەریکا سۆڤیەتدا هەبو کە دواتر جەنگی ساردی لێکەوتەوە، ساڵی (١٩٤١)دا راپەڕینێکی جەماوەری لەناوچە کوردییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان رویدا و کۆنترۆڵی ئەو ناوچانەیان لە حکومەتی ناوەندی ئێران سەندەوە و گرتیانە دەست، دواتریش پارتێکی سیاسی بۆ بەڕێوەچونی ناوچەکە بە ناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژێ کاف) دامەزرا، قازی محەمەدیش کە سەرۆکی بنەماڵەی قازییەکان بو پەیوەندی بەو پارتەوە کرد.

لە ئەیلولی ساڵی (١٩٤٥)دا قازی محەمەد و چەند سەرکردەیەکی تری کورد سەردانی تەبرێزیان کرد و چاویان بە کونسوڵی سۆڤیەت کەوت بەو نیەتەی پشتگیری پێکهێنانی کۆمارێکی نوێی کوردی وەرگرن، دواتریش رەوانەی باکۆ کران و لەوێ ئاگاداری ئەوە بونەوە کە پارتێکی ئازربایجانی هەیە بە ناوی پارتی دیموکراتی ئازربایجان و دەیەوێت دەست بە سەر ئازربایجانی ئێراندا بگرێت، دواتریش ئەنجامەکە بەوشێوەیە کەوتەوەو پارتی دیموکراتی ئازربایجان لە (١٠)ی کانونی یەکەمی ساڵی (١٩٤٥)دا دەستی بە سەر ئازربایجانی ئێراند گرت کە پێشتر بە دەست سوپای ئێرانەوە بو، پێشەوا قازی

محەمەدیش بۆ دوبارەکردنەوەی ئەو ئەزمونە و دامەزراندنی کۆمارێکی کوردی، بە پەلە گەڕایەوە کوردستانی ڕۆژهەڵات و لە (١٥)ی هەمان مانگدا کۆمارێکی کوردی دامەزراند، بەڵام هێشتا کۆمارە رەسمییەکەی مەهاباد نەبو.

راگەیاندن و ئامانجی کۆماری کوردستان

لە (٢٢)ی کانونی دوەمی ساڵی (١٩٤٦)دا قازی محەمەد قازی عەلی لە بنەماڵەی قازییەکانی شاری مەهاباد و لە تەمەنی (٤٦)
ساڵیدا، یەکەم کۆماری کوردی بە ناوی کۆماری کوردستان، لەسەر روبەری (٢٦٥) هەزار کیلۆمەتر دامەزراند و زمانی کوردی وەک زمانی رەسمی کۆمار دیاریکرد و خۆی وەک سەرۆک کۆمار دیاریکرا و دەزگای چاپ دامەزراو گۆڤارو رۆژنامە بڵاوکرایەوە و شانۆی کوردی دامەزراو سوپایەکی (١٥) هەزار سەربازی لە ژێر ناوی (پێشمەرگە) دامەزرا.

لەبەیاننامەی دامەزراندنی کۆماری کوردستانیشدا ئامانجی کۆمار راگەیەندرا کە بریتی بون لە ئۆتۆنۆمی بۆ کوردەکانی هەمو ئێران و زمانی کوردی بکرێتە زمانی راگەیاندن و خوێندن و ئیدارە و هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگا بۆ کوردستان بە مەبەستی چاودێری دەوڵەت، هاوکات هەمو بەرپرسەکان لە خەڵکی ناوچەکە هەڵبژێردرێن و یاسایەک هەبێت بە یەک شێوە مامەڵە لە گەڵ کرێکار و کەسایەتییە باڵاکاندا بکات.

پێکهێنانی کابینەی حکومەت

پاش (٢١) رۆژ لە پێکهێنانی کۆماری کوردستان و لە (١١)ی شوباتی ساڵی (١٩٤٦) پێشەوا قازی محەمەد، سەرۆک کۆماری کوردستان، یەکەم کابینەی حکومەتی کوردی بە سەرۆکایەتی حاجی بابا شێخ پێکهێنا کە چەند وەزارەتێکی لەخۆی گرتبو.

لە کابینەی حکومەتەکەی حاجی بابا شێخ، محەمەدی حسێنی خانی سەیفی قازی بە وەزیری پێشمەرگە و محەمەد ئەمینی مەعینی بە وەزیری دەوڵەت و ئەحمەدی ئیلاهی بە وەزیری دارایی و کەریمی ئەحمەدی بە وەزیری پۆستە و گەیاندن و مەنامی کەریمی بە وەزیری رۆشنبیری و سدیقی حەیدەری بە وەزیری راگەیاندن و خەلیلی خەسرەوی بە وەزیری کار و حاجی مستەفا داودی بە وەزیری بازرگانی و مەحمود وەلی زادە بە وەزیری کشتوکاڵ و ئیسماعیلی ئێلخانی زادە بە وەزیری رێگاوبان و سەید ئەحمەد ئەیوبییان بە وەزیری بەهرەداری و عەبدولڕەحمانی ئێلخانی زادە بە وەزیری موشاویر دیاریکران، هاوکات مەلا حسێنی مەجدی وەک سەرۆکی دادگای باڵا دانرا.

کۆتایی کۆماری مەهاباد

لە (٢٦)ی ئازاری ساڵی (١٩٤٧) پاش ئەوەی سۆڤیەت پەیمانی بە حکومەتی ئێراندا لە باکوری ئەو وڵاتە بکشێتەوە، لە مانگی حوزەیراندا ئێران دەستی بە سەر ئازربایجاندا گرتەوە، بەوەش کۆماری مەهاباد لە یەکێتی سۆڤیەت دابڕا، هاوکات ئەو خێڵانەی لە سەرەتاوە پشتگیری کۆمارەکەیان دەکرد لە روی ئابورییەوە لاواز بون، هەرچەندە لە پێنجی کانونی یەکەمدا ئەنجومەنی شەڕ بە قازی محەمەدیان راگەیاند ڕێگە لە هەر پەلامارێکی ئێران دەگرن بۆ سەر کۆمارەکە، بەڵام پاش (١٠) رۆژ و لە (١٥)ی کانونی یەکەمی ساڵی (١٩٤٧) سوپای ئێران هاتە ناوچەکە و دەستی بە سەر مەهابادا گرت، لە (٣١)ی ئازاری هەمان ساڵیشدا پێشەوا قازی محەمەد، سەرۆکی کۆماری کوردستان، بە تۆمەتی خیانەت کردن لە ئێران لە سێدارە درا.

پێشەوا قازی محەمەد

قازی محەمەد قازی عەلی، بە پیشە قازی، لە ساڵی (١٩٠٠) لە مەهاباد لە دایکبوە، قازی عەلی باوکی لە ساڵی (١٩٣٠) رێکخراوێکی کوردی بە ناوی بزوتنەوەی محەمەد پێکدەهێنێت و قازی محەمەدیش لەو رێکخراوەدا دەبێت، پاش مردنی باوکیشی دەبێتە قازی مەهابادو لە سەردەمی ئەودا یەکەم خوێندنگای کچان لە مەهاباد دەکرێتەوە، پاش ئەوەی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردیش دادەمەزرێت قازی محەمەد پەیوەندییان پێوەدەکات و دواتر کۆمەڵەکە دەگۆڕێت بۆ پارتی دیموکراتی ئێران و خۆی دەبێتە سەرۆکی پارتەکە، دواتریش هەوڵەکانی چڕ دەکاتەوە و کۆماری کوردستان لە (٢٢)ی کانونی یەکەمی ساڵی (١٩٤٦) دادەمەزرێنێت، پاش کەمتر لە ساڵێکیش کۆتایی بە کۆمارەکەی دێت و لە سێدارە دەدرێت.

پرۆسەی لە سێدارەدانی سەرۆک کۆماری کوردستان

بە چەند تۆمەتێک کە بریتین لە گۆڕین و دەستکاری کردنی نەخشەی وڵاتی ئێران و راگەیاندنی سەربەخۆیی و داگیرکردنی بەشێک لە خاکی ئێران بە ناوی کوردستان و بازرگانیکردنی نەوت لەگەڵ سۆڤیەت بە بێ ئاگاداری و رەزامەندی دەوڵەتی ناوەندی و سازکردنی نەخشەی کوردستانی گەورە بە لکاندنی کوردستانی ئێران و عێراق و تورکیاو سوریاو هێنانەناوەی بێگانە و دانانی ئاڵای جیاواز بۆ کوردستان بە ئارمی چەکوش و داس بە شێوەی ئاڵای سۆڤیەت و لێدانی سکەی پوڵ بۆ کوردستان بە وێنەی روپیەی روسی، لە (٣١)ی ئازاری ساڵی (١٩٤٧) پێشەوا قازی محەمەد لە سێدارەدرا.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

قازی محەممەد لە هەمان مەیداندا کە مەیدانی چوارچرای مەهابادە و کۆماری کوردستانی تێدا ڕاگەیەندرا، لە گەڵ حەمە حسێن خانی سەیفی قازی ئامۆزای و ئەبولقاسم سەدری قازی برایدا لە سێدارەدران، وەک ڕۆژنامەنوسێکی سەردەمی شای ئێرانیش دەیگێڕێتەوە، پێشەوا قازی محەممەدی سەرۆک کۆماری کوردستان داوایکردوە، تیربارانی بکەن، چونکە لە سێدارەدان شەرعیی نیە، هاوکات ڕێگەیشی نەداوە چاوی ببەسترێت و وتویەتی: حەز دەکەم لە کۆتا چرکەی ژیانیشمدا بە سەربەرزی و چاوی کراوەوە لە نیشتیمانی خۆشەویستم بڕوانم.

قازی، ڕودەکاتە سەربازانی مەیدانەکەش و دەڵێت: ئێوە قازی محەممەدێک دەکوژن، بەڵام بزانن لە هەر تنۆکە خوێنێکی من، قازی محەممەدێکی دیکە شین دەبێتەوە. دواجار دەڵێت: "داوا لە گەلی کورد دەکەم خەباتی خۆی لە پێناو ڕزگاریی کوردستاندا پەک نەخات".

سەرچاوە: ماڵپەڕی سبەی - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانیوێری ٢٠١٦

سەرچاوە
Serchawe

بەرەو دووەم کۆماری سەربەخۆی کوردستان

سەلاح باباعەلی

دووی ڕێبەندانی ئەمساڵ، حەفتایەمین ساڵیادی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهابادە کە تیایدا لەلایەن پیشەوا قازی محەممەدەوە دامەزراندنی ئەو کۆمارە ڕاگەیەندرا و ئەوەش بووە لاپەڕەیەکی پرشنگدار لە مێژووی ڕزگاریخوازی گەلی کورد و نەوە لە دوای نەوە شانازی پێوە دەکەن کە کورد لەو سەردەمەدا توانی سوود لە هەلومەرجی ئەوسا و بارودۆخی ئەوکاتی ئێران و ناوچەکە وەربگرێت و بڕیاری سەربەخۆیی بدات.

کۆماری کوردستان هەر زوو توانی ببێتە ڕووگەی ئاوات و هیوای سەرجەم کوردان لە هەرچوار پارچەی کوردستان و خزمەتگەیاندن پێی و پاراستنی، بووە ئەرکی نیشتمانپەروەران و لەو ڕووەوە نموونەی بەرچاو، هاوکاریی مستەفا بارزانیی نەمر و یاوەرانی بوو لە گرتنە ئەستۆی پاراستنی دەستکەوتەکانی کۆماری کوردستان و، ئازایەتی و قارەمانێتیی بارزانیش گەیشتە ئاستێک کە مەدالیای ژەنەراڵی لە بەرۆکی درا.

دوای تێپەڕینی ٧٠ ساڵ بەسەر ئەو ڕووداوە مێژووییە، جارێکی دیکە گەلی کورد لە بەشێکی دیکەی کوردستان، لە باشوور، خۆی لە بەردەم ئەرکێکی گرنگدا دەبینێتەوە کە ئەویش هێنانەدیی ئاواتی باب و باپیران و ویست و خواستی نەوەکانی ئەمڕۆ و بەجێگەیاندنی بەرپرسیارێتی لە بەرامبەر نەوەکانی داهاتووە. ئێستا کە حکومەتی عێراق توانای ئیدارەکردنی وڵاتی نەماوە و شەڕ و ململانێی سیاسی و تائیفی لە نێوان پەیرەوانی شیعە و سوننە لە وڵات گەیشتووەتە لووتکە و کارەسات و شەڕ وماڵوێرانییان بۆ خەڵکەکەی بە دیاری هێناوە، کورد مافی خۆیەتی لەو ناکۆکییە مەزهەبییانەوە

بەشی دەهەم

تێوەنەگلێت و نەبێتە بەشێک لە ساخبوونەوەی تائیفی، هەربۆیە دەرفەت لەبارە بۆ ئەوەی سەربەخۆیی خۆی ڕابگەیەنێت و بە وڵاتانی زلهێز و بەدەسەڵاتی جیهانیش پێکەوەژیانی ئاشتییانیەی کورد و عەرەب لە عێراق بە چارەسەرێکی گونجاو دەزانن، ئەوەش دەبێتە فاکتەرێکی بەهێز بۆ گەشەسەندنی ئابووری و سیاسی لە دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان.

ئەوەی ئێستا گرنگە، یەکدەنگی و یەکهەڵوێستیی هێز و لایەنە سیاسییەکانی کوردستانە بۆ گەیشتن بەو ئامانجە نەتەوەییە و ئەرکی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لەو ڕووەوە لە هەمووان قورسترە، بۆ ڕەخساندنی کەشێکی گونجاو بۆ لێکتێگەیشتنی زیاتری لایەنەکان لەسەر ئەو پرسە، چونکە لە بنەڕەتدا سەربەخۆیی ئاواتی خەڵکی کوردستانە و حزبەکانیش ئامرازێکن بۆ گەیشتنی گەلەکەیان بە کەناری ئارامی و ئاسوودەیی.

گەیشتنی کوردستان بە ڕیزی وڵاتانی سەربەخۆی جیهان، ئەرکی هەمووانە، دەبا پێشمەرگەی فیداکاری کۆمارەکەمان بین و ئەو هەڵە لە دەست نەدەین کە بۆ نەتەوەی کورد لەو بەشەی کوردستان هاتووەتە ئاراوە، با نەبینە کەواسووری بەر لەشکری بێگانە و نەیارانی کورد بۆ لەباربردنی ئەو ئاواتەی گەلەکەمان، چونکە مێژوو لەو کەسانە خۆش نابێت. بە یەکگرتوویی بەرەو دامەزراندنی دووەم کۆماری سەربەخۆی کوردستان هەنگاو دەنێین و بەوەش ڕۆحی پێشەوا و سەرجەم شەهیدانی کوردستان ئاسوودە دەبن.

سەرچاوە: ماڵپەڕی باس نیوز - ڕێکەوتی: ١٩ی جانێوێری ٢٠١٦

سەرچاوە Serchawe

نەوت و کۆتاییی کۆماری کوردستان لە مەهاباد

شاڵاو عەبدولخالق محەمەد

کۆماری کورستان، یەکەم کۆماری کوردی بوو، کە چەندین وانەی سیاسی و ئابووری بۆ کورستانیانی هەرچوار پارچەی کوردستان بەجێ هێشت. کۆمارێک، کە تەنیا چوار مانگ لەدوای کۆتاییهاتنی جەنگی دووەمی جیهانی ڕاگەیەنرا، بەڵام وانەکانی پێوەندیدار بە هۆکاری دامەزراندن و کۆتاییهاتنی ئەو کۆمارە تا ئێستاش دەتوانرێت سوودی لێ وەربگیرێت.

خستنەڕووی پرس

بەرژەوەندیی وزەی نەوت و گاز، یەکێک بوو لە هۆکارە سەرەکییەکان بۆ ئەوەی لەلایەک کۆتایی بە ململانێکانی نێوان بەریتانیا و یەکێتیی سۆڤییەت بێت، لەلایەکی تریشەوە دووبارە بنەماڵەی ڕەزاشای دیکتاتۆر بێنەوە سەر تەختی دەسەڵات. بەڵام بەداخەوە دووبارە ڕێکخستنەوەی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان و گرتنەدەستی جڵەوی دەسەڵات لەلایەن بنەماڵەی شاوە، لەو کاتەدا لەسەر حیساب و بەرژەوەندیی نەتەوەی کورد بوو، ئەویش بە کۆتاییهاتنی کۆماری کوردستان و لەسێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەد، لە ساڵی ١٩٤٧دا. بەڵام پرسیاری سەرەکی ئەوەیە، چۆن وزەی نەوت و گاز هۆکارێک بووە بۆ کۆتاییهاتنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد؟

ناوەڕۆک

سەرەتا ڕاگەیاندن و دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد دوای چوار مانگ لە جەنگی دووەمی جیهانی (١٩٣٩ - ١٩٤٥) بوو، کە جیهان لەنێو بارودۆخیکی ئاڵۆز و مەترسیداری سیاسی و سەربازیدا بوو، کە بەتەواوەتی بەرژەوەندییە ئابووری و جیۆپۆلیتیکییەکان لەنێوان زلهێزەکانی دوای جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم یەکلایی نەبیووەوە، بەتایبەتی لەنێوان بەریتانیا و ئەمریکا و یەکێتیی سۆڤییەتدا. ئەوەش هۆکاری سەرەکی بوو بۆ دروستبوونی بۆشاییەکی جیۆپۆلیتیکی لەسەر خاکی ئێران، کە لە دەرەنجامی بوونی سوپای یەکێتیی سۆڤییەت لە چەندین ناوچەی ئێران و سوپای بەریتانیاش لە بەشێکی دیکەی ئێراندا. ئەم بارودۆخە هۆکارێکی سەرەکی بوو بۆ ئەوەی کوردەکانی ڕۆژهەڵات، بە هاوکاریی برا کوردەکانیان لە پارچەکانی تری کوردستان، بەتایبەتی باشوور، هەوڵ بۆ دامەزرانی کیانێکی سەربەخۆ بدەن. ئەوەبوو پاش دامەزراندنی چەندین گرووپ و ڕێکخراوی نەتەوەیی شۆڕشگێڕ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، بەتایبەتی حیزبی دیموکراتی کوردستان، توانرا لە ٢٢ی ١ی ساڵی١٩٤٦دا، لە شاری مەهاباد، بە سەرۆکایەتیی پێشەوا قازی محەممەد، کۆماری کوردستان ڕابگەیەنرێت.

ڕۆڵی وزە لە کۆتاییهاتنی کۆماری کوردستاندا

زیادبوونی پێداویستییەکانی وڵاتانی ئەورووپا و زلهێزەکانی ئەوکاتە بۆ نەوتی خاو لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە، لەڕووی ئابوورییەوە بەگشتی و، لەڕووی پیشەسازی و هێزی سەربازییەوە بەتایبەتی، وای کرد بەشی زۆری خاکی ژێردەسەڵاتی عوسمانییەکان لەلایەن فەرەنسا و بەریتانیاوە، بەهۆی جەنگی یەکەمی جیهانییەوە دابەش بکرێت. هەروەها وزەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش بەهەمان شێوە لەنێوان خۆیاندا دابەش بکەن. بەتایبەتی خاک و وزەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. ئەوەی پێوەندیداربوو بە خاکی ئێرانەوە، پاش ئەوەی لە درێژەی جەنگەکانی یەکەم و دووەمی جیهانییەوە بەشێکی زۆری خاکی ئێران کەوتبووە ژێردەسەڵاتی سوپای یەکێتیی سۆڤییەت و بەریتانییەکانەوە، بەڵام حکوومەتی ڕەزاشا توانی لە ساڵی ١٩٤٢دا ڕێککەوتنامەیەک لەگەڵ یەکێتیی سۆڤییەت واژۆ بکات، تاهێزی سووری یەکێتیی سۆڤییەت خاکی ئێران لەمەترسیی دابەشکاری بپارێزێت و، مەترسیی جەنگی دووەمی جیهانی لە هەردوولا دوور بخاتەوە. بەڵام ململانێ و بەرژەوەندییەکان لەو کاتەدا بەشێوەیەک قووڵ بیوونەوە، کە وای کرد یەکێتیی سۆڤییەت پابەند نەبێت بەو ڕێککەوتنامەیەی لەساڵی ١٩٤٢دا لەگەڵ حکوومەتی پاشایەتیی ئێرانی ئەوکاتەدا واژۆی کردبوو. هەروەها وەک کاردانەوەیەکیش لەبەرامبەر ئەو سنوورە دەستکردانەی کە فەرەنسا و بەریتانیا و هاوپەیمانەکانیان لەدوای جەنگی یەکەمی

سەرچاوە
Serchawe

جیهان لەڕێی ڕێککەتننامەکانی (سایکس پیکۆ و لۆزان)ەوە کێشابوویان و ببووە هۆی دامەزراندنی چەندین دەوڵەتی نوێ لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕستدا، لە نێویاندا عێراق و سووریا، یەکێتیی سۆڤییەتیش پاڵپشتیی دامەزراندنی چەندین ناوچە و کۆماری نوێی لە ناوچەکانی قەوقاز کرد، لەوانە کۆمارەکانی (ئازەربایجان و جۆرجیا و ئەرمینیا) و، زۆربەی زۆریشیانی خستە چوارچێوەی سنووری فەرمانڕەوایی سیاسی و ئابووریی خۆیەوە. لەسەر خاکی ئێرانیش پاڵپشتیی دروستبوونی کۆماری کوردستانی کرد، بەڵام پاڵپشتیی یەکێتیی سۆڤییەت بۆ کۆماری کوردستان کاتی بوو.

بەڵام ڕەزاشا و حکوومەتی ئێران، هەوڵێکی زۆریان لەگەڵ مۆسکۆ دا، بۆ ئەوەی واز لەپشتگیریی کۆماری کوردستان بهێنێت، بەتایبەتی دوای ئەوەی پێوەندیی دیپلۆماسی و ئابووری لەنێوان کۆماری کوردستان و ئازەربایجاندا دروست ببوو، بەڵام سوودی نەبوو. ئەوەبوو حکوومەتی ئێران داوای یارمەتی لە بەریتانییەکان و ئەمریکاییەکان کرد، کە هاوکاریی بکەن. پاشان یەکێتیی سۆڤییەت لەناکاو ڕایگەیاند، کە بەمەرج ئامادەیە لە ماوەی شەش هەفتەدا هێزە سەربازییەکەی لە خاکی ئێران بکشێنێتەوە، لەبەرامبەر وەگرتنی پشکی گەورە لەبەرژەوەندیی نەوت و گازی ئێران. لەبەرامبەردا (محەممەدڕەزاشا) ئامادەیی دەربڕی لە چوارچێوەی سیاسەتی مانەوە و خاک بۆ خۆی و، بەرژەوەندیی نەوت و گاز بۆ بەریتانیا و یەکێتیی سۆڤییەتدا، هەموو شتێک بکات. هەرچەندە لە دواجاردا سەرجەم پشکەکانی وزەی ئێران کەوتنە ژێردەسەڵاتی بەریتانییەکان، بەڵام ئەوە هۆکاری سەرەکیی کشانەوەی هێزی سووری یەکێتیی سۆڤییەت بوو لە خاکی ئێران.

لەکۆتاییدا دەتوانین بڵێین ئەوەی پێوەندیداربوو بە کۆماری ئازەربایجانەوە، سەرەڕای ئەوەی حکوومەتی (محەممەدڕەزاشا) هێرشی سەربازی کردە سەر، بەڵام نەیتوانی لە ناوی بەرێت، بەڵکوو وەک یەکێک لەکۆمارەکانی ژێر دەسەڵاتی یەکێتیی سۆڤییەت مایەوە تا کۆتایی جەنگی سارد، ئەوەش بەهۆی ئەو بەرژەوەندییە ستراتیجییەی وزەوە بوو؛ کە لەخاکەکەیدا کۆ ببووەوە. کە وای لەیەکێتی سۆڤێت کرد بیپارێزێت وەک خاکێکی ژێر دەسەڵاتی خۆی.

سەبارەت بە کۆماری کوردستان، پاڵپشتیی ئەمریکایی و بەریتانییەکان بۆ سیاسەتی نوێی مۆسکۆ بەهۆی ئەوەوە بوو، کە لەلایەک، هێزی سوور لە خاکی ئێران دەکشێنێتەوە و، لەلایەکی تریشەوە پاڵپشتیی کۆماری (کوردستان) ناکات و، ئەمانەش هەمووی بەرامبەر بەخەڵات و بەرژەوەندیی نەوت و گاز بوو. ئەمە دەرفەتی بۆ (محەممەدڕەزاشا) ڕەخساند، کە لە مانگی ١٢ی ١٩٤٦دا هێرش بکاتە سەر کۆماری کوردستان لە مەهاباد، کە حکوومەتی ئێرانی ئەوکاتە بە کۆماری فیتنەی ناو بردبوو. دەرەنجام کە هێزی سووری یەکێتیی سۆڤییەت بەتەواوەتی لەخاکی ئێران کشایەوە، حکوومەتی دیکتاتۆریی محەممەدڕەزاشا توانی کۆتایی بە فەرمانڕەواییی کۆماری کوردستان بهێنێت و، لە مانگی ئازاری ساڵی ١٩٤٧دا پێشەوا قازی محەمەد لە مەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد لەسێدارە بدات.

سەرچاوە
Serchawe

دامەزران و کۆتایی کۆماری کوردستان و دوو وانەی لەبیرنەکراو:

یەکەم: سەرەڕای بوونی بۆشاییی جوگرافیای سیاسی لەسەر خاکی ئێران، بەهۆی بوونی ململانێی نێودەوڵەتییەوە، بەڵام خەبات و شۆڕشی پارتە سیاسییە کوردییەکان و یەکگرتوویی و هاوکاریی کوردەکانی هەرچوارپارچەی کوردستان، بەتایبەتی ئەو هێزەی لەلایەن سەرکردەی گەورەی کوردستان (مەلا مستەفای بارزانی)یەوە ڕۆیشت بەرە و کوردستانی ڕۆژهەڵات، بوو بە پاڵپشتێک بۆ دامەزراندنی ئەو کۆمارە کوردییە. کەواتە ئێستاش ئەگەر سوود لە یەکڕیزی و یەکگرتوویی سەرجەم هێز و لایەن و کەسایەتییە کوردییەکانی هەرچوارپارچەی کوردستان وەربگیرێت، لە چوارچێوەی پلانێکی ستراتیجیی نەتەوایەتیدا، دووبارە دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردستان کارێکی ئاستەم نابێت.

دووەم: بوونی بەرژەوەندیی وزە لەو کاتەدا یەکێک بووە لە هۆکارە سەرەکییەکانی کشانەوەی هێزی سوور و کۆتاییهاتنی پاڵپشتیی یەکێتیی سۆڤییەت بۆ کۆماری کوردستان. کە دەتوانین بڵێین لە سەدەی بیستویەکدا خۆشبەختانە کوردەکانی باشوور توانیان پلانێکی سیاسی - ئابووری دابڕێژن و بەرژەوەندیی وڵاتان لەنەوت و گازی کوردستانی باشووردا جێ بکەنەوە. هەروەها دەتوانین بڵێین، هەر ئەو بەرژەوەندییەش بوو کە کورستانی باشووری لەمەترسیی شەڕی داعش پاراست، لە ئایندەشدا ئەگەر لە چوارچێوەی سیاسەتێکی تەندروستدا کاری لەسەر بکرێت، ئەوە باشترین پاڵپشت دەبێت بۆ ڕاگەیاندنی کوردستانێکی سەربەخۆ.

سەرچاوە: ماڵپەڕی پێنووس - ڕێکەوتی: ٢٥ی جانیۆێری ٢٠١٧

٧١ ساڵ بەسەر دامەزرانی کۆماری کوردستاندا تێدەپەڕێت

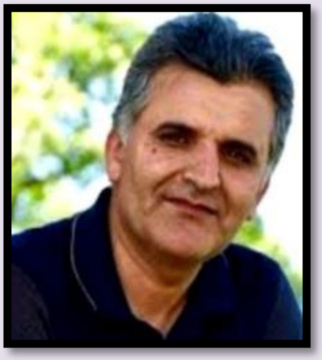

شەریف فەلاح

پاش ٧١ ساڵ، هێشتا ئەندێشە و ئامانجەکانی کۆمار چرای ڕێگای سەربەخۆیی کوردستانن

ئەمڕۆ شەممە ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٩٥ی هەتاوی (٢٠١٧ - ١ - ٢١ی زایینی) هەفتاو یەک ساڵ لەمەوبەر و بە ڕێبەرایەتیی پێشەوا قازی محەممەد لەسەر بنەمای بیرو ئەندێشەی کۆمەڵەی ژێکاف، (حیزبی دیموکراتی کوردستان) کۆماری کوردستانی لەشاری مەهاباد ڕاگەیاند کە ماوەی ١١ مانگی خایاندو کۆمەڵێک دەسکەوتی سیاسی، نەتەوەیی و فەرهەنگی بۆ کورد تۆمار کرد و ئێستاش ڕێبازی کۆمار بۆ ڕزگاریی کورد لە کوردستانی ڕۆژهەڵات هەر بەردەوامە.

پێناسە:

دەوڵەتێکی دانپیانەنراو: کۆماری کوردستان

سرود: ئەی رەقیب.

پایتەخت: مەهاباد.

زمان: کوردی.

ئایین: موسوڵمان.

بەشی دەهەم

حوکمڕانی: کۆماری.

سەرۆک: قازی محەمەد.

سەرۆک وەزیر: حاجی بابە شێخ.

سەردەمی مێژوویی: جەنگی سارد.

راگەیاندنی سەربەخۆیی: ٢٢ ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦.

پاشەکشێی سۆڤێت: حوزەیرانی ١٩٤٦.

دەستبەسەراگرتنی لەلایەن ئێرانەوە: ١٥ی کانوونی دووەمی١٩٤٦.

لەسێدارەدانی سەرکردەکان: ٣٠ی ئازاری ١٩٤٧.

رووبەر: لە ساڵی ١٩٤٦دا ٣٧٤٣٧ کیلۆمەتر بووە.

دراو: ریاڵی ئێرانی.

ئاماژە:

کۆماری کوردستان کە بە یەکەم کۆماری کوردی دەناسرێ و حەوت دەیە پێش ئێستا لەشاری مەهاباد لە کوردستانی رۆژهەڵات دامەزراوە، کۆمارو کیانێکی کوردیی کەم تەمەن بوو کە لە سەدەی بیستداو لە دوای کۆماری ئارارات - لە تورکیا، دامەزرا.

رێکەوتی ٢٢ی مانگی ژانیڤەری (مانگی ١)ی ساڵی ١٩٤٦ لەسەر بنەمای کۆمەڵەی "ژێکاف" و بە رێبەریی پێشەوا قازی محەمەد لەلایەن "حیزبی دیموکراتی کوردستان"ەوە کۆماری کوردستان بەفەرمی راگەیەندرا و نوێنەرانی پارچەکانی کورستانیش تێیدا بەشدار بوون و دەور و رۆڵی بارزانییەکان و بەرێبەریی مەلا مستەفا بارزانی لەبیر ناکرێت.

هەرچەند کۆماری کوردستان تەمەنی ١١ مانگ بوو، بەڵام لەو ماوە کورتەدا لە بواری جیاجیادا گەلێک دەسکەوتی بەنرخی هەبووە و کاریگەریی لەسەر فۆرمگرتنی شۆڕش و ناسنامەی کورد بەگشتی داناوە و وەک یەکەم کۆماری فەرمی و دیموکراتیکی کورد لە مێژوودا تۆمار کراوە.

دامەزران و لەناوچوونی کۆمار بەشێک بوو لە قەیرانی ئێران، ئەو ململانێیەی لە نێوان ئەمریکا و سۆڤیەتدا هەبوو کە جەنگی ساردی لێکەوتەوە.

سەرچاوە Serchawe

بەشی دەهەم

پێشینەی سەرهەڵدان:

لە مانگی ئابی ١٩٤١، ڕاپەڕینێکی جەماوەریی کۆنترۆڵی ناوچە کوردییەکانی لەدەستی حکوومەتی ناوەندیی ئێران دەرهێنا. لەشاری مەهاباد، کۆمیتەیەک لەکەسانی چینی مامناوەند بە پشتگیریی سەرۆک خێڵەکان دەسەڵاتی ناوچەکەیان گرتە دەست. پارتێکی سیاسی بەناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژێ - کاف) دامەزرێنرا. قازی محەممەد، سەرۆکی بنەماڵەی قازی، بە سکرتێریی پارتەکە هەڵبژێردرا. کۆمیتەکە بە سەرکردایەتیی قازی محەممەد ناوچەکەیان بە لێهاتوویی و سەرکەوتنێکی بەرچاوەوە بۆ ماوەی ٥ ساڵ تا ڕووخانی کۆمار بەڕێوە برد.

دامەزرانی کۆمار:

لە ئەیلوولی ١٩٤٥، قازی محەممەد و سەرکردە کوردەکانی تر سەردانی تەورێزیان کرد و چاویان بە کونسوڵی سۆڤیەت کەوت و لەبارەی پشتگیریکردنی کۆمارێکی نوێ گفتوگۆیان کرد، لەوێشەوە ڕەوانەی باکۆ ئازەربایجانی سۆڤیەت کران. لەوێ ئاگادار بوونەوە لەوەی پارتی دیموکراتی ئازەربایجان لە هەوڵی ئەوە دایە کە دەست بەسەر ئازەربایجانی ئێراندا بگرێت. لە ١٠ی کانوونی یەکەمدا، پارتی دیموکراتی ئازەربایجان دەستی بەسەر پارێزگای ئازەربایجانی ڕۆژهەڵات (تەورێز)دا گرت کە پێشتر بەدەست سوپای ئێرانەوە بوو. قازی محەممەد بڕیاری دا هاوچەشنی ئەو کارە دووبارە بکاتەوە، بۆیە دوای چەند مانگ لە دادەزرانی "حیزبی دیموکراتی کوردستان" کە لەسەر بنەمای "کۆمەڵەی ژێکاف" لە ٢٢ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦، قازی محەممەد بە ئامادەبوونی جەماوەرێکی بەرین لە خەڵکی ناوچەکە و نوێنەرانی کوردی پارچەکانی دیکە دامەزراندنی کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند.

ئامانجەکانی کۆماری کوردستان:

١- ئۆتۆنۆمی بۆ کوردەکانی ئێران لە چوارچێوەی دەوڵەتی ئێراندا.

٢- زمانی کوردی بکرێتە زمانی ڕاگەیاندن و خوێندن و ئیدارە.

٣ - هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزەری بۆ کوردستان بەمەبەستی چاودێری دەوڵەت و بابەتە کۆمەڵایەتییەکان.

٤- هەموو بەرپرسەکان لە خەڵکی ناوچەکە هەڵبژێردرێن.

٥- یەکێتیی و برایەتی لەگەڵ خەڵکی ئازەربایجان.

سەرچاوە
Serchawe

٦- یاسایەک هەبێت کە بە یەک چەشن مامەڵەی کرێکار و کەسایەتییە باڵاکا بکات.

کابینەی وەزیرانی کۆمار:

سەرۆک وەزیران:	حاجی بابە شێخ
وەزیری جەنگ:	سەیفی قازی
وەزیری کیشوەر:	محەمەد ئەمین موعینی
وەزیری ئابووری:	ئەحمەد ئیلاهی وەزیری
پۆست و تەلەگراف:	کەریم ئەحمەدیان
وەزیری فەرهەنگ:	مەناف کەریمی
وەزیری (تەبلیغات):	سەدیق حەیدەری
وەزیری کار:	خەلیل خوسرەوی
وەزیری بازرگانی (تیجارەت):	حاجی مەستەفا داوودی
وەزیری وەرزێڕی (کشتوکاڵ):	مەحموود وەلی زادە
وەزیری ڕێگەوبان:	ئیسماعیل ئیلخانی زادە
وەزیری تەندروستی (بیهداری):	سەیید محەمەد ئەیووبیان
وەزیری (موشاویر):	عەبدولڕەحمان ئیلخانی زادە
وەزیری داد:	مەلا حوسێن مەجدی

دەسکەوتەکان:

- کۆماری کوردستان وەک بزاوت و ڕاسانێکی نەتەوەیی، لەلایەن لێکۆڵەر و مێژوونووسانی کوردەوە وەک دەسپێکی شۆڕشی نوێی کورد دێتە ئەژمار کەسێتییەکی نوێ و سەردەمیانە بە تاکی کورد لەباری شوناسخوازی و زەینییەتی ڕابوونی نەتەوەیی (وشیاریی نەتەوەیی) دەبەخشێ و لەئەنجامدا باوەڕ بەخۆبوون و خودئاگایی لەناو کۆمەڵگەی کوردستان و تاکی هوشیاری کورددا دەگاتە چڵەپۆپەی خۆی و کوردایەتی و شوناسخوازی ڕێچکەی ڕەسەن و سەربەخۆی خۆی دەگرێتەبەر.

- هەڵکردنی ئاڵای کوردستان لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا شانازییەکە بۆ کۆمەڵگای کوردستان و نیشانەیەکی ڕوونیشە

بۆ شوناسخوازی و ڕەسەنایەتیی ڕۆڵە بەئەمەگەکانی ئەو گەلە و هەر بەم پێیە ئەوان دەتوانن لەژێر ئەو هێماو سیمبۆلە نەتەوەییەدا داکۆکی لەشوناس و چییەتیی خۆیان بکەن و مان و مەوجوودیەتی نەتەوەیی خۆیان بپارێزن.
- پێکهێنانی سوپای میللی و ناوی پێشمەرگە بۆ یەکەم جار لە مێژووی کورددا، باوەڕ بە «خۆپاراستن»ی لە تاکی کورددا چێ کرد، کە تائێستاش لەوپەڕی بێئیمکاناتیدا هێزی پێشمەرگەی کوردستان کە بەشێوەی خۆڕسک لەلایەن کۆمەڵگای کوردستانەوە وزە و هێزی پێدەبەخشرێ، پێناسەی «بەرەنگاری»ی بە ڕەسالەتی خۆی بەخشیوە.

- وەرێخستنی چاپخانەو و بڵاوکردنەوەی کتێب و پەرتووک و ڕۆژنامە و پەروەردە و قوتابخانە بە زمانی کوردی دەسکەوتێکی دیکەی کۆماری کوردستانە کە بۆ یەکەم جار ئەو پەیامەی بەتاکی کورد و کۆمەڵگەکەی دا کە زمان یەکێک لە بنچینەکانی پرسی نەتەوەخوازی و لەفاکتەرە گرنگەکانی نەتەوە و ناسیۆنالیزمی کوردییە، کە ئەم دەسکەوتە بە گرنگترین دەسکەوتی کۆمار و دەسپێکی بووژانەوەی زمان و ناسنامەی نەتەوەیی لە بواری فەرهەنگیدا دێتە ئەژمار.

ڕۆڵی بارزانییەکان لە کۆماری کوردستاندا:

مەلامستەفا بارزانی، لەگەڵ سەربازەکانیدا کەلە کوردستانی باشوورەوە چووبوونە هاناو یارمەتیی کۆماری کوردستانەوە، ڕۆڵێکی گرنگ و بەرچاوە و بۆ خۆشی لەلایەن کۆمارەوە وەک ژنەراڵی سوپای میللی کۆمار دەستنیشان کراو ئەوانیش بەشێکی سوپای کۆماریان پێکهێنا. پاش شۆڕشەکانی بارزان کەلە ساڵانی ١٩٣٠ بۆ ١٩٤٥ بوون و شێخ عەبدولسەلام بارزانی دەوری ڕێبەریی تێدا بینیوە، لە کۆتاییەکانیدا مەلا مستەفا کە وەک کەسایەتییەکی کاریزما و شۆڕشگێڕ پێگەیشتبوو، سەرکردایەتیی گرتە دەست و هاوکات لەگەڵ دەسپێکی کۆماردا ڕووی کردە موکریان و لە مەهاباد گیرسانەوە و بەهۆی ئەزموونی شەڕی پارتیزانی یارمەتیی زۆری کۆمار و سوپای میلیی کوردستانیان کرد و لەچەند ناوچەیەکی کۆمار ئەرکی پەروەردە و بارینانی هێزی پێشمەرگەی کۆماری کوردستانیان گرتە ئەستۆ و بەشدارییان لەکۆماری کوردستان وەک لاپەڕەیەکی پرشنگدار و هاوپەیوەندیی نەتەوەیی لەناو کورد دێتە ئەژمار.

هۆکارەکانی سەرنەکەوتنی کۆمار:

ئارچیبالد بولۆچ ڕۆزڤێلت، کوڕەزای سەرۆکی پێشووی ئەمریکا، تیۆدۆر ڕۆزڤێلت، لە کتێبەکەیدا "کۆماری کوردیی مهاباد" دەڵێت کێشەی سەرەکیی کۆماری کوردستان ئەوە بوو کە کوردەکان پێویستیان بەسۆڤێت بوو، تەنها شانسیان، هێزی سوپای سوور بو، بەڵام ئەم پەیوەندییە نزیکەیان لەگەڵ ستالین و سۆڤیەت وای کرد زوربەی هێزە ڕۆژاواییەکان پشتی ئێران بگرن.

سەرچاوە
Serchawe

قازی محەممەد، هەرچەندە نکۆڵیی لەو ڕاستییە نەئەکرد کە لەڕووی داراییەوە پشتیان بەسۆڤیەت بەستووە، ئەوەی ڕەت ئەکردەوە کە حیزبی دیموکراتی کوردستان پارتێکی کۆمۆنیست بێت، ڕایگەیاند ئەوە درۆیەکە کە دەسەڵاتدارانی سوپای ئێران دروستیان کردووە، جگە لەوەی ئامانجەکانی خۆی بە زۆر جیاواز لەوانەی سۆڤیەت لەقەڵەم دا، هەروەها، کۆمارەکە بەدەست چەند کێشەیەکی ناوخۆییەوە ئەیناڵاند.

جیاوازییەکی گەورە لەنێوان خەڵکی شارو خێڵەکییەکاندا هەبوو و هاوپەیمانێتییەکەیان بۆ مەهاباد لەدارماندا بوو. وەک چۆن پێشتریش ڕایگەیاندبوو، خێڵەکان و سەرۆکەکانیان تەنیا لەبەر ئەو هاوکارییە دارایی و سەربازییانە پشتی قازی محەمەدیان ئەگرت کە لە یەکێتی سۆڤیەتەوە وەریدەگرت. لەڕووی داراییەوە مەهاباد و کۆماری کوردستان نشوستی هێنا و ئەوە وەک مەحاڵ وابوو کە مەهاباد لەڕووی داراییەوە هاوتا بێتەوە لەگەڵ ئێران.

ڕووخانی کۆمار:

دوای ١١ مانگ تەمەنی پڕ دەسکەوتی کۆماری کوردستان لە ٢٦ی ئازاری ١٩٤٧، بەهۆی گوشاری هێزە ڕۆژئاواییەکان، بۆ نموونە ئەمریکا، سۆڤیەت پەیمانی بەحکوومەتی ئێرانی دا کە لە باکووری ئێران ئەکشێتەوە. لە مانگی حوزەیراندا، ئێران دەستی گرتەوە بەسەر ئازەربایجاندا. ئەمە بووە هۆی دابڕانی کۆماری کوردستان لە سۆڤیەت و دواجار بووە هۆی دارمانی. لەم خاڵەدا، پشتگیرییەکان بۆ قازی محەمەد لە کەمبوونەوەدا بوون، بەتایبەتی لە نێوان خێڵە کوردەکاندا کە لە سەرەتادا پشتگیرییان لێدەکرد. بەرهەم و سەرچاوەی داراییان نەما و شێوازی ژیانیان بەهۆی دابڕانەکەوە بەرەو سەختی چوو. یارمەتیی دارایی و سەربازی لە سۆڤیەتەوە نەماو خێڵەکان هیچ هۆکارێکیان بۆ پشتگیریکردنی قازی محەمەد نەئەبینییەوە. زۆرێک لە خێڵەکان قازییان بەجێ دەهێشت.

ئەرتەشی ئێران کە قورسترین ئامێری شەریان چەن تانکی کۆن و قۆڕازە بوو، ڕۆژی ٢٠ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥ی هەتاوی (١٩٤٦ی زایینی) گەیشتە دەرەوەی شاری تەورێز و ڕۆژی ٢١ بە هەڵاتنی سەرۆکۆماری ئازەربایجان بۆ سۆڤیەت کۆماری ئازەربایجان ڕووخا و ئەرتەش شاری تەورێزی داگیر کرد. دوای ئەوە ئەرتەش لەوێوە بەرەو مەهاباد وەڕێکەوت. لەو ناوچانەی دیکە لە باشوری مەهابادا کە خۆیان بە بەشی کۆمار دەزانی و دەسەڵاتی تارانیان بە حکوومەتی ناوەندی نادەزانی، واتە لە شارەکانی سنە، دیواندەرە، مەریوان هەتا نزیکی سەقز، لە چەند مانگ پێش ئەوە، هێزیان ئامادە کردبوو؛ بەڵام دوای تەورێز ئەرتەش هێزی نوێی لە ڕێگای قەزوێن بۆ سەقز نارد کە لە ٢٠ی سەرماوەز گەیشتنە سەقز و لە ڕێگەی بۆکان بە یارمەتی هێندێ لە کوردەکانی سەربە حکوومەتی شا، ڕێگەی مەهابادیان گرتەبەر.

سوپای ئێران بەوپەڕی درندەییەوە هێرشی کردە سەر شار. لە ٥ی کانوونی یەکەم، ئەنجومەنی شەڕ بە قازی محەمەدیان ڕاگەیاند کە ڕێ لە هەر پەلامارێکی سوپای ئێران دەگرن کە بکرێتە سەر ناوچەکە. لە ١٥ی کانوونی یەکەم، سوپای ئێران هاتە ناوچەکە و دەستی بەسەر مەهابادا گرت. لەگەڵ هاتنیان، چاپخانەی کوردییان داخست، فێرکردنیان بە زمانی کوردی قەدەغە کرد، هەر کتێبێکی کوردییان بدۆزیایەتەوە ئەیانسووتاند. قازی وەک سەرکۆمار دەستوور دەدات هەتا دەکرێ لە شەڕ خۆ بپارێزن، چون ماڵوێرانی پێوەیە. ئەگەرچی لەپێناو وڵات هەموان تێدەکۆشن، بەڵام بە هۆی جووڵانەوەی سەرنجڕاکێشی هێزەکانی سۆڤیەت، زۆر بە خێرایی، لە ماوەی چەند ڕۆژدا کوردستانی ڕۆژهەڵات داگیر دەکرێ. پاش ئاگادار بوون لە داهاتووی کۆمار مەلا مستەفا بارزانی هەوڵی دا کە قازی لەگەڵ خۆی بباتە یەکێتیی سۆڤیەت بۆ پاراستنی گیانی، بەڵام قازی بەوە ڕازی نەبوو، پێی وا بوو دەبێ لەسەر بەڵێنیی خۆی بمێنێتەوە.

قازی دەزانێ کە بە زوویی کۆمار دەڕووخێت؛ لە نێوان شەڕ یان خۆبەدەستەوە دان، وەک بەرپرسیارێکی گیانی خەڵک، بۆ بەرگری لە کوشتن و وێرانکردن، وەک قارەمانێکی نەتەوەیی خۆ بەدەستەوە دەدات. هەڵبەت سەبارەت بەوە، ڕەخنە دەگرن کە ئایا ئەگەر قازی لەگەڵ مەلا مستەفا بڕۆیشتایە، دواتر نەیدەتوانی قازانجی زیاتر بێت بۆ گەلەکەی؟ بەڵام لە کاتی ماڵئاوایی لەگەڵ مەلا مستەفا، قازی ئاڵای کوردستان دەسپێرێ بە مەلا مستەفا و وەک جوابی ئەو پرسیارە دەڵێ: "من خۆم فیدای خەڵکی دەکەم و هیچکات وەک پیشەوەری و سەرانی ئازەربایجان ناکەم تا وڵاتەکەم لە خوێندا شەڵاڵ بێت و هەزاران کەس بە کوشت بچن."

دواجار پاش دادگایەکی نادادپەروەرانەی سەربازی و بێ پارێزەر لەلایەن ئەفسەرانی سوپای ئێرانەوە لە بەرەبەیانی ٣٠ی ئازاری ١٩٤٧، قازی محەمەد و سەدر و سەیفی قازی بە تۆمەتی خیانەت لە دەوڵەتی ئێران هەر لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد ئەو شوێنەی کە کۆماری تێدا ڕاگەیەندرا، لە سێدارە دران.

کاریگەریی و شوێندانەریی کۆماری کوردستان لەسەر کورد و ناوچەکە و ئاڵوگۆڕە سیاسییەکان، سەرنجی نووسەر، توێژەر و لێکۆڵەرانی کورد و بیانی ڕۆژهەڵاتناسانی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە و لەم بارەوە زیاتر لە دە کتێب و نامیلکە بە کوردی، فارسی و زمانە بیانییەکان نووسراون.

هەرچەند کۆماری کوردستان لە ڕوانگەی دوژمنانی کوردەوە کۆتایی پێهات، بەڵام بیر و ئامانج و ڕێبازی کۆماری لەبن نەهاتن و ئێستاش پاش حەوت دەیە خەبات و قوربانیدان و هەوراز و نشێو "حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران" وەک

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

دامەزرێنەری کۆماری کوردستان هەر بەردەوامە لە خەبات و کەسێتیی "پێشەوا قازی محەممەد"یش لە رێبەرێکی حیزبی و ناوچەییش تێپەڕیوە و بووەتە کەسێتی و رێبەرێکی نەتەوەیی و هەموو ساڵێک بە رێزەوە یادی لەدایکبوون و لەسێدارەدانی لە رۆژهەڵات و باشووری نیشتمان دەکرێتەوە.

سەرچاوەکان:

- کتێبی "کۆماری سەربەخۆ (مستقل)ی کوردستان لە نووسینی: سۆران کەرباسیان
- سەرۆک کۆماری کوردستان: لە نووسینی: سۆران کەرباسیان
- روانگە - ماڵپەری وێنە مێژوویەکانی کۆماری کوردستان
- ماڵپەڕی: kurd.on

سەرچاوە: ماڵپەڕی باسنیوز - ڕێکەوتی: ٢١ی جانێوێری ٢٠١٧

دووی ڕێبەندان و یادی کۆمار

ڕەزا محەمەدئەمینی

دووی ڕێبەندان لە مێژووی هاوچەرخدا ڕۆژێکی گرنگە بۆ نەتەوەی کورد. لەو ڕۆژە و لە ساڵی ١٣٢٤دا، لەسەردەستی حیزبی دێموکراتی کوردستان و پێشەوای کورد قازی محەممەد، «کۆماری کوردستان» وەک یەکەم دەسەڵاتی مۆدێرنی نەتەوەی کورد لە شاری مەهاباد و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزراو ئاڵای نەتەوەی کورد شەکایەوە و بەم چەشنە لاپەڕەیەکی زێڕین لە خەباتی نەتەوەییمان هەڵدرایەوە..

نەتەوەی کورد بە درێژایی مێژوو لەسەر زێد و نیشتمانی خوی ژیاوە و سەرەڕای هێرشی داگیرکەرانی بێگانە، نەتواوەتەوە و بەربەرەکانی کردوە و پاش ماوەیەک بەسەرداگیرکەرە خوێنڕێژەکاندا زاڵ بووە و نیری یەخسیریی لە ملیداڕنیوە. لەدوای دابەشبوونی کوردستان بەسەر دوو ئیمپڕاتۆری عوسمانی و سەفەویش دا نەتەوەی کورد شۆرش و داستانی قارەمانی‌یەتی مەزنی خوڵقاندوە و ئامادە نەبوە ملکەچ و ژێردەستەی بێگانە و داگیرکەرانی کوردستان بێ. لە بەرخۆدانی جوامێرانەی «قەڵای دمدم» لەلایەن «خانی‌لەپزێڕین» لەسەردەمی شاعەبباسی سەفەوی‌یەوە بگرە هەتا شۆرشە خوێناوی‌یەکەی سەید ڕەزای دێرسیم لە باکووری کوردستان، دەیان شۆرش و ڕاپەڕینی گەورە لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ داگیرکەران و سەربەخۆیی ولاتی کوردان سەریهەڵداوە. بەڵام هیچکام لەو شۆرشانە، سەرەڕای فیداکاریی و لەخۆبردوویی ڕێبەران و جەنگاوەرەکانیان سەرکەوتوو نەبوون و بەداخەوە نەیانتوانی ئاواتی لەمێژینەی نەتەوەی کورد دەستەبەر بکەن.

سەرچاوە
Serchawe

پێشەوا قازی محەممەد بە لەبەرچاوگرتنی هۆکارە مێژوویی و ناوچەیی و سیاسی‌یەکانی سەرنەکەوتنی شۆرش و راپەرینەکانی رابردووی نەتەوەی کورد و هەل و مەرجی ئەوکاتی رۆژهەلاتی کوردستان، بەتایبەت لەجەنگەی شەڕی دووهەمی جیهانی و لەو کاتە دا کە باکوور و باشووری ئێران لەلایەن هێزەکانی یەکێەتیی سۆڤیەت و بریتانیای مەزنەوە داگیر کرابوون، بیرۆکەی دامەزراندنی دەسەلاتی کوردی گەڵاڵە کرد. ئەو کە خۆی یەکێک لە مرۆڤە هەرە زانا و بەلیمەتەکانی ئەو سەردەمە بوو و لە نێو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و بەتایبەت موکریاندا جێگە و پێگەی بەهێزی کۆمەڵایەتی هەبوو، باش دەیزانی دەبێ لەو هەل و دەرفەتە لە نەمانیدەسەلاتی سەرکوتکەری بنەماڵەی پەهلەوی لە ناوچەکەداکەڵکوەرگرێ و ئەو بۆشایی دەسەڵاتە بە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی پڕبکاتەوە.

پێشەوای نەمر زۆر باش بارودۆخەکەی لێکدابووەوە و دەیزانی ئەو دەسەلاتە کوردیە دەبێ بە شێوازێکی مودێڕن لەسەر بەستێنیکی جیا لە دەسەڵاتەکانی دیکە دابمەزرێ. هەر بۆیەش لەسەرەتادا لەسەر بناغەی کۆمەڵەی «ژکاف» لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤ و رێک لە ساڵرۆژی لە دایکبوونی ئەو رێکخراوە سیاسی‌یەدا دامەزراندنی»حیزبی دێمۆکراتی کوردستان»ی وەک حیزبێکی سەردەمیانە و مۆدێرن، بە پەیرە و پرۆگرام و ئامانجی روون و دیاریکراو، لە مەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد راگەیاند. پاشان بە پشت بەستن بە فاکتەرە دەرەکیی و نێوخۆی‌یەکانی وەک:

لەبەر دەستدا بوونی ناوچەیەکی بەرفراوان لەرۆژهەلاتی کوردستان، پشتیوانی کۆمەڵانی ئازادیخوازی خەڵک و سەرۆک خێڵ و عەشیرەتەکان و بوونی سوپا و هێزی پێشمەرگە و هەروەها هێزی پێشمەرگەی کارامەی بارزانی‌یەکان، لەلایەک و لەلایەکی دیکەش لاوازی دەسەڵاتی ناوەندی و بوونی دولتی ملی ئازەربایجان وەک دراوسێ‌یەکی بەهێز و جێی متمانە و پشتیوانی یەکێەتیی سۆڤیەت لە دەسەڵاتی ئازەربایجان؛ پێشەوا قازی محەممەدی هێنایە سەر ئەو باوەڕە کە دەبێ کۆماری کوردستان ڕابگەیێنێ و ئالای کوردستان بەرز بکاتەوە.

هەربۆیەش لە دووی رێبەندانی ١٣٢٤ لە نێو ئاپۆرای دەیان هەزار کەس لە خەڵکی مەهاباد و باقی شارە کانی کوردستان و هەروەها سەدان کوردی پارچەکانی دیکەی کوردستان، لە چوارچرای مەهاباد لە رێورەسمێکی شکۆداردا ئالای کوردستان هەڵکراو کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوای نەمر راگەیێندرا و کابینەی دەوڵەت بۆ بەڕێوەبردنی کاروبار،دەستی بە راپەڕاندنی کارو ئەرکەکانی لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆماردا کرد. کۆماری کوردستان بوو بە کانگای هیواو هومێدی خەڵکی هەموو بەشەکانی کوردستان و زۆر لە رووناکبیر و شارەزا لە بوارە جوراوجۆرەکان بە خۆشەویستی‌یەوە بۆ خزمەت بە کۆمار روویان لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی ئەو کۆمارە نەتەوەیی کرد کە هەموان بەکۆماری خۆیانیان دەزانی. جگەلەوەش لەماوەی کەمتر لەساڵێک لە تەمەنی دەسەڵاتی کوردی‌دا زۆر کاری باش لە هەموو بوارە نێوخۆیی و دەرەکی‌یەکان کران کە

بەشی دەهەم

دەکرێ لە نێوخۆ بۆ نموونە باس لە دامەزراندنی دەوڵەت و دامودەزگا ئیدارییە فەرمییەکان و لەشکەری کوردستان، پێکهاتوو لە هەزاران جەنگاوەری کورد کە دواتر ناوی«پێشمەرگە»ی لێنرا و بۆ هەمیشە لە نێو کورددا جێکەوت و هەروەها باس لە خوێندن بە زمانی کوردی و دەرچوونی چەندین گۆڤارو رۆژنامە و دامەزراندنی یەکێەتیی لاوان و رێکخراوی تایبەت بە ژنان و... زۆر نموونەی دیکە لە دەسکەوتەکانی کۆمار بکەین. لەئاستی دەرەوەش دامەزراندنی پێوەندی پتەو لەهەموو بوارە ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانەوە لەگەل دەوڵەتی ئازەربایجان و ئیمزای رێککەوتنی بەرگری و نیزامی لەبەرانبەر ئەگەری هێرشی هێزەکانی دەوڵەتی ناوەندی و هەروەها ناردنی دەیان خوێندکاری کورد بۆ یەکێەتیی سۆڤیەت بۆ درێژەدان بە خوێندن و پەرەپێدانی پێوەندییە بازرگانی و ئابوورییەکان لەگەڵ ئەو زلهێزە سەرکەوتووەی شەڕی دووهەمی جیهانی، بەشێکن لە دەسکەوتەکانی کۆماری کوردستان.

ئەو کۆمارە و دەسەڵاتی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان بێگومان یەکێک لە شانازییەکانی نەتەوەی کوردە و سەرەڕای تەمەنی کورتی و چارەنووسەکەی کە بە شەهید بوونی پێشەوا و هاورێیانی کۆتایی هات، زۆر دەسکەوت و ئەزموونی پڕبایەخی بۆ نەتەوەی کورد بەگشتی بەدیاری هێنا کە دەکرێ ئاماژە بە ئاڵای کوردستان، سروودی نەتەوەیی ئەیرەقیبو ناوی پیرۆزی پێشمەرگە بکەین کە ئەورۆ لە جیهاندا وەک بەهێزترین جەنگاوەری شەڕ لەگەڵ تێرۆریزم ناسراوە.

کۆماری کوردستان پاش کەمتر لە ساڵێک لە دوای دامەزرانی بە هاتنەوەی هێمنانەی ئەرتەشی شا رووخا و کورد بۆ جارێکی دیکەش بە ئازادی و سەربەستی نەگەیشت. لەسەر هۆکارەکانی تێکشکانی دەسەڵاتی کوردی لەو بەشە لە کوردستاندا زۆر باس و لێکۆڵینەوە کراوە و هەر کەس و شارەزا و مێژوونووسێک ئاماژەی بە بەشێک لە هۆکارەکان یان هەموویان کردوە؛ بەڵام زۆربەی هەرەزۆریان هۆکاری سەرەکی رووخانی کۆمار یەکەم، لە ڕاکردنی رێبەرانی حکومەتی میللی ئازەربایجان و خۆبەدەستەوەدانی ئەو هێزە کۆک و پۆشتەیە دەیان هەزار کەسییە دەزانن کە لە بەرانبەر هێزە شەق و شڕەکەی دەوڵەتی ناوەندیی لە بەرەکانی پێشەوەدا بەربەرەکانییان نەکرد و بەمچەشنە ورەی خەڵکی ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی کۆماری کوردستانیان لەرزۆک کرد و دووهەمیش سەرۆک خێڵ و عەشیرەتەکان بوون کە بە نهێنی پێوەندییان بە ناوەندەوە گرتبوو و لە رێی ئاڵوگۆڕی نامە، وەفاداری خۆیان بە شا راگەیاندبوو؛ ئەوەش سەرەڕای پێداگری پێشەوا و هاورێکانی لەسەر بەربەرەکانی و بەرخۆدان بە دژی هێرشی ئەڕتەشی شا، کاریگەری هەبوو لەسەر دابەزینی ورەی خەڵکی ئاسایی.

راستە کۆماری کوردستان کۆتایی بە تەمەنی هات و پێشەوا و هاورێیانی و زۆر لە بەرپرسانی کۆمار لەسێدارە دران و حیزبی دێمۆکراتی کوردستانیش بۆ ماوەیەک دەنگی کپ کرایەوە، بەڵام بڵێسەی ئاگری شۆڕش و ڕاپەرینی کوردان لە ماوەی ٧١ ساڵ دوای رووخانی کۆماریش لە رۆژهەڵاتی کوردستان و هەموو بەشەکانی دیکەی کوردستاندا نەکووژایەوە و بانگی

بەشی دەهەم

مافخوازی کورد زیاتر لە پێشوو بەرز بوویەوە. لەماوەی ئەو ٧١ ساڵەدا جیهان گەورەترین ئاڵوگۆری لەهەموو بارێکەوە بەخۆیەوە دیتووە و نەخشەی سیاسی جیهان گۆڕاوە و لە گۆڕاندایە . زۆر لە ڕێژیمە دیکتاتۆرەکان لە ناوچەدا، رووخاون و کورد لە رۆژەڤی سیاسەتی جیهانیدا وەک سەردەمی کۆمار بێ پشتوپەنانییە و هیواکان و ئەگەرەکان بۆ گەیشتن بە ئازادی و سەربەستی، نەتەوەی کورد بە گشتی لە هەمووکات زۆرترخۆ دەنوێنێ.

لە ئێران هەروەک چۆن ڕێژیمی پاشایەتی لەوپەڕی دەسەڵات لەبەرانبەر تەوژمیی ئیرادەی خەڵکی ئازادیخوازدا خۆی پێڕانەگیراو رووخاو ناوی چووە لاپەڕە رەشەکانی مێژووی ئێرانەوە، ڕێژیمیدژ بە مافەکانی کورد، کۆماری ئیسلامیش سەرەڕای ئەو هێزو دەسەڵاتەی لە ناوچەیرۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەیەتی و وەک زلهێزێکی ناوچەیی هەڵسووکەوت لەگەڵ دوونیای دەرەوە دەکات، لە نێوخۆی وڵاتدا بەتەواوی شپرزەیە و لە راستیدا گرکانی نارەزایەتی و نەفرەتی خەڵکی لە وەزاڵەهاتوو بەرەو نەمان هەنگاو دەنێ. بێگومان نەتەوەی کوردیش لەو بەشە لە کوردستان لە مەیداندایە و دەبێ بەهەموو شێوەیەک، بەکەڵکوەرگرتن لە هەموو تواناکانیان و تەنانەت کەلێن و کەلەبەرە یاساییەکانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیش بێ، دەنگی نارەزایەتی خۆیان بەرانبەر پێشێلکرانی مافەکانیان بەرز بکەنەوە.

لەلایەکی دیکە رەنگە پاش رووخانی کۆماری کوردستان وەک یەکەمین دەوڵەت و دەسەڵاتی مۆدێرنی کوردی، شاهیدی سەربەخۆیی بەشێک لە نەتەوەکەمان لە باشووری کوردستان بین کە ئەوە بۆ زیاتر لە ٢٥ ساڵە، دەسەڵاتی خۆی لە چوارچێوەی وڵاتی عێراقدا بەدەستەوە گرتووە و سەرەڕای هەموو نەهامەتییەکان، وەک شەڕی نێوخۆیی و گەمارۆی ئابووریی و لەم دووساڵەی دواییشدا هێرشی دڕندانەی ڕێکخراوی تێرۆریستی شێوە دەوڵەتی داعش، توانیویەتی بەسەربەرزی ئاڵای کۆمارە جوانەمەرگەکەی کوردستان شەکاوە ڕاگرێ

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانیۆیری ٢٠١٧

کۆماری کوردستان لە نێوان پرسیاری سە ربە خۆیخوازی وخودموختاری دا

عومەر باڵەکی

لە سەرکۆماری کوردستان هەتا ئێستا لە زۆرلاینەوە هەڵسەنگاندن و لێکدانەوەی جۆراوجۆری بۆکراوە، وەک ئەوە کە چۆن پێک هات، دستکەوتەکانی چ بوون وهۆکارکانی رووخانی چ بووە. چارە نووسی رێبەرانی کۆمار و شێوەی پارێزگاری لە خۆیان لە بێ دادگاکانی پاشایەتی دا چۆن بووە. بەڵام کەمتر باس لەوە کراوە رێبەرانی کۆمار ئامانج و هەدەفیان لە پێک هێنانی کۆمار چ بووە و ئەگەر باسیش کرابێ نۆسەران وتوێژەرەکان لە سەر ئەو بابەتە کۆک نین. بە واتایە کی دیکە و پاڵپشت بەو وتار و بابەتانەی کە لەرۆژنامەی کوردستان زمانحالی حیزبی دێموکراتی کوردستان دا بڵاو بوونەتەوە ئەوەمان پێ دەڵێ کە رێبەرانیی کۆماری کوردستان لە دوو شێوە سیاست کردن پێرەوییان کردوە واتە دەبینین کە سەرەتای دەستبەکاربوون و راگەیاندنی کۆماردروشمەکان و بابەتە نوسراوەکان و وتاری وتاربێژان باس لەبەسەربەخۆیی کوردستان دەکەن، بەڵام بە تێپەربوونی کات ئەو شێوە نوسین و ئاخاوتنانە دەگۆردرێن و بە جۆرێک لە جۆرەکان باس لەخودموختاری میللی لە چوارچێوەی ئێران دادەکرێ بە واتایەکی دیکە، زمانی کاربەدەستانی کۆماری کوردستان لە نیوخۆی کۆماردا زمانی بەرێوەبەریی سەربەخویی خوازی بووە، بەڵام لە تاران زمانی مانەوە لەگەڵ ئیران بەکارهاتووە. پێشەوا لە نوتقێک دا لە ورمێ کە باس لە وتویژی خۆی لەگەڵ قەوام سەرۆک وەزیرانی ئێران دەکا بەو جورە ئیشارە بەو بابەتەی کە ئێمە وەک پرسیار لامان درۆست بووە دەکا کە خۆی دەتوانێ وڵامێک بێت بۆ ئەو پرسیارە.ئەو بابەتە لە ژمارە ٧٢ی رۆژنامەی کوردستان ١٣٢٥دا بڵاو بووەتەوە. "بۆخۆتان دەزانن کە لە پێشدا ئێمە بە هیچ جۆریک داوای تەجزییەی ئیرانمان نەکردوە و تەنیا مەبەستمان ئازادی خۆمان و پاراستنی دیمۆکراسی بووە بەڵام لە پێشدا کاربەدەستانی ئیران بێجگە لەوە جوابیان

نەداوینەوە، شۆخیشیان بە داوای ئێمە کردو ناچار بووین حکومەتی میللی مان دامەزراند و هێزی خۆمان بەرامبەر بە ئەوان تاقی کردەوە. ئەوان ویستیان لەمە بێنە پێش ئێمەش لەوان چوینە پێش. ئێستاش ئەوان حازربوون پاشەکشە بکەن ئێمەش ئامادە بووین بکشێینەوە..."

هەرئەو لێدوانەی پێشەوا بە روونی دەرخەری ئەو راستییەیە کە دامەزراندنی کۆماری کوردستان لەگەڵ ئەوەی ئاواتی هەر کوردێکی نیشتمان پەروەر و دڵسۆز بووە دژکردەوەیەکی ئازایانەو بوێرانەش بووە بەدژی دەسەڵاتدارانی پاشایەتی لەتاران و وتەکانی پێشەوا سەڵمێنەری ئەوراستییەن کە کورد وەک نەتەوەیەکی جیا لە نەتەوی باڵادەست مافی بڕیاردانی لە سەرچارەنووسی خۆی هەیە وهەرکات هەست بەوە بکا لەو دەوڵەتەی کە دەسەڵاتدارە وبەڕێوەبەری وڵاتە، بە پێی ماف و حەقی خۆی لە بەڕێوەبەریی وڵاتدا بە مافی یەکسان بەشدارە و هاووڵاتی دەرەجە دوو نییە ئامادەیە بچێتە پێش و بۆ دابینکردنی ژیانێکی بەختەوەرانە و سەردەمیانە هەنگاو بنێ بەڵام کاتێک هەست پێدەکا کە لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە دەچەوسێتەوەومافی پێشێل دەکرێ دژ کردەوەی دەبێ ولە هەر فورسەتێک کە بۆی هەڵبکەوێ بە قازانجی خۆی کەڵکی لێ وەردەگرێ ،هەر وەکی پێشەوا لە نموونەی سەرەوەدا فەرموویەتی.

دامەزراندنی کۆماری کوردستان لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە جگە لەوە دستکەوتێکی سیاسی گرینگی جووڵانەوەی رزگاری خوازیی نەتەوەی کوردبوو، نیشاندەرەی بیری ناسیۆنالیزمی کوردیش بوو لەرۆژهەلاتی کۆردستان و لەهەمان حاڵدا کۆماری کوردستان درێژکراوە و بەرهەمی هەمان هەل و مەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو کە (ح.د.ک) لە سەری دامەزرابوو. بۆیە دەبینین کۆماری کوردستان لە نێوخوی ئێراندا وەکوو کۆمارێکی خودموختار لەگەڵ حکومەتی تاران لە پەیوندی دایە بەڵام لە کار و کردەوەدا وەکوو دەوڵەتێکی سەربەخۆ لەگەڵ دنیای دەرەوەی خۆی هەڵس و کەوت دەکا بۆ سەلماندنی ئەو بابەتە دەتوانین چەند نموونە باس بکەین:

- داگرتنی ئاڵای ئێران لەسەر دام ودەزگای ئیداری سەر بە دەوڵەتی ناوەندی و هەڵکردنی ئاڵای کوردستان بە جێگای ئەو، کاتێک ئاڵای دەوڵەتێک یا وڵاتێک دەهێندرێتە خوارێ و بەجێگای ئەو ئاڵایەکی دیکە کە نوێنەرایەتی سیستمێکی دیکە لە حوکمڕانی دەکا نیشانەی ئەوەیە کە سیستمێکی نوێی بەشێک نییە لە سیستمی پێشوو و خۆی سەربەخۆیە.

زمانی کوردی زمانی رسمی کۆماری کوردستان بووە.

ئەووەش نیشانەیەکی دیکەیە لە سەربە خۆیی خوازی کۆماری کوردستان چونکە زمانی فەرمی ئەو کاتی ئێران فارسی بووە

سەرچاوە
Serchawe

بەڵام لە هیچ بەڵگەیەکی کۆماری کوردستاندا نابیندرێ کەبگۆترێ زمانی کوردی لە تەنیشت زمانی رەسمی وڵاتی ئێران دەخوێندرێ بەڵکوو هەموو خەمی بەرێوەبەرانی کۆمار بەتایبەتی پێشەوای مەزن ئەوەیە کە پەرە بدرێ بە زمانی کوردی و لە هەموو ئاستەکانی تەمەندا و، دەخوێنینەوە بێجگە لە منداڵانی کچ وکوڕو ژن و پیاوانیش بەجۆرێک لە جۆرەکان خوێندنی زمانی کوردی ئیجباری کراوە.

بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستان سنوور کرایەوە ودەبینین لە بەشەکانی دیکەی کوردستانەوە لەچین و توێژی جۆراوجۆردا وەک "ئەفسەران، ماموستایان، نوسەران، و شاعیران و... روویان لە کۆماری کوردستان کردووە وتەنانەت بوونە بەشێک لە بەرێوەبەرانی ئیدارەی روژانەی دام و دەزگای کۆمار و لە هەمان کاتدا لە نێوخۆی ئێران لە گەڵ حکوومەتی ئازەربایجان پەیمانی سنووری وسەربازیی ئیمزا دەکەن و وەک دووحکوومەت پێکەوە هەڵس و کەوت دەکەن ولەگەڵ یەکیەتی سوڤیەت خەتی بازرگانی دەکەنەوە.

- پێکهێنانی سپای میللی "هێزی پێشمەرگە"، لەلایەن بەرێوەبەرانی کۆماری کوردستان. ئەوەش نیشانەیەکی دیکەیە لە ئیرادەی سەربەخۆیی خوازی کۆمار، چۆنکە بە پێی یاسای بنەرەتی ئێران پێک هێنانی هێزی چەکدارو رێکخستنی هێزی ئەمنی لە ئە ستۆی حکومەتی ناوەندی‌یە. بەڵام دەبینین دەسەڵاتی کۆماری کوردستان هێزی پێشمەرگەی رێکخستوە و مووچە و مانگانەی بۆ برِیوەتەوە و تەنانەت چەند جارێکیش لەگەڵ سپای ئێران تووشی شەڕ و پێک دادان بووە و لە هەڵس و کەوت لەگەل ئەرتەشی ئێران وەک دووسپای جیاواز مامڵەیان لەگەڵ یەکتر کردووەو تەنانەت بە فەرمانێکی رەسمی ناوی تەواوی ئەلقاب و عینوانەکانی نیزامی لە فارسی و تورکییەوە کراون بە کوردی.

بێجگە لەوانە بە دەیان نموونەی دیکە دەتوانری باس بکرێ کە نییەت و ئامانجی رێبەرانی کۆمار سەربەخۆیی و یەکخستنەوەی هەموو خاکی روژهەڵاتی کوردستان بوو بەڵام قەت لەوە غافڵ نەبوون کە ئیحتمالی ئەوە هەیە کە رووسەکان و ئێرانیەکان لە سەر بەرژەوەندیەکانیان رێک بکەون و بەرژەوەندی وا بکا کە روس وەک دەوڵەتیکی ئامادە لەناوچەکە پشتی کۆماری کوردستان چۆل بکا و یا لەنێو خۆی کۆماردا کەس یا کەسانێک لەژێرناوی عەشیرە و تایەفە بەدوای بەرژەوندییەکانی خویانەوە بن و خەیانەت بە کۆماری کوردستان بکەن. هەر دەرکی ئەو راستیەیە وای لە رێبەرانی کۆمار کردبوو کە لەو مجال و فو رستە کە هاتووەتە پێش ئەوەندەی دەکرێ بۆ سەقامگیریی و بەرەوپێش بردنی ئەو حکوومەتەی پێکیان هیناوە کەڵک وەربگرن و لە هەمان کاتدا هەوڵیان داوە لە بەر هەر ئەگەرێک کە مەترسی بخاتە سەرکۆمار دەرگای وتوویژ و دیالۆگ لەگەڵ تاران والابێت واتە ئەگەرهەل و مەرج یارمەتیدەر بوو بتوانن سنووری کۆمار دەسەڵاتەکەی لە سەرخاکی روژهەڵاتی کوردستان پەرە پێبدەن و ئەگەر هەلومەرجەکە بە جۆرێک بوو دەسەڵاتی تاران بە هێزبووە هەوڵیان

سەرچاوە
Serchawe

بەشی دەهەم

ئەوە بێت ئەوی پێکیان هێناوە لێیان تێکنەچێ.

کۆماری کۆردستان ئە گەرچی تەمەنی کەم بوو، بەڵام لە مێژووی گەلی کۆرددا یەکەم جار بوو کە ئۆرگانێک یا دامودەزگایەک لە لایەن خەڵکەوە بەشێوەی ئاشکرا دەنگی متمانەی پێ دەراوە و نوێنەرایەتی کەسایەتی قانوونی گەلی کوردی لە پارچەیەک لە کوردستاندا دەکرد. واتە کۆماری کوردستان وەک دەوڵەتێک چ لە نێوخۆ چ لە دەرەوەی خۆیدا نوێنەرایەتی چین و توێژە جیا جیاکانی کۆمەڵگای کوردەواری دەکرد بە واتایەکی دیکە نوێنگە و ناسێنەری گەلی کورد لە چوار پارچەی کوردستان بوو لە هەڵس و کەوتی سیاسی، ئابوری و دیپلۆماسی لەگەڵ دەوڵەتان و ئەو گەلانەی کە هاوسنووری کۆمار بوون، بەکورتی دەتوانین بڵێین لە رووی قانوونییەوە سەردمی کۆماری کۆردستان بە سەردەمی بڕیاردان لە دیاری کردنی مافی چارە نووس پێناسە بکەین.

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٥ی فێبریوێری ٢٠١٧

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: رەحمان نەقشی

خەرمانانی ٢٧٢٥ی کوردی = سێپتەمبەری ٢٠٢٥ی زایینی

سپاس و پێزانین

بۆ هەموو هاوڕێیان بۆ نووسین و ئامادەکردنی وتار، وتووێژ، لێدوان و هەڵسەنگاندنەکان.

دەستان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی